

”To serve...it’s a matter of belonging”

*En kvalitativ studie av drusere og identitet i Israel
og Israel Defence Forces*

Ingvild Aslaugsdotter Fosse Jansen

Masteroppgave, religionshistorie, 60 studiepoeng
IKOS - Institutt for kulturstudier og orientalske språk

Humanistisk fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

03.06.2019

"To serve...it's a matter of belonging"

En kvalitativ studie av drusere og identitet i Israel og Israel

Defence Forces

© Ingvild Aslaugsdotter Fosse Jansen

2019

“To serve...it’s a matter of belonging

Ingvild Aslaugsdotter Fosse Jansen

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: AllKopi, Oslo

Det er tidlig formiddag, våren er på fremmarsj i nordre Israel hvor jeg møter informanten. Åssidene er grønne og Israels nasjonalblomst, anemonen - "kalanit" på hebraisk - har tittet fram.

Omgivelsene er typiske for denne delen av landet, det er frodig, vakkert og havet kan skimtes i det fjerne. Det er disse omgivelsene informantene har vokst opp i, det er disse omgivelsene de er så nært knyttet til – disse omgivelsene, deres land.

Jeg treffer informantene en og en, lover dem å at de er anonyme.. Jeg spør om familie, tro, brorskap og militærtjeneste. Jeg spør om utfordringer, tanker, håp, ønsker og fremtiden. De forteller gjerne. I disse omgivelsene, i denne virkeligheten, er krig og konflikt ofte så alt for velkjent, så alt for nært, også for informantene

I ended up in a special unit, must I say the name? Okay, its Duvdevan, so... I did my first year there as a soldier, you need to pass the training, and study how to be a soldier, how to fight, how to deal with stuff, and then I went to do a course, like the one before officer..to get the three stripes. Then I came back and was in charge of a few soldiers, to teach them and train them. Still in the Duvdevan. It was a good experience, you get to see a lot. After that I went to do the officer course, it took maybe seven or eight months. It was the best time of my life, it was hard of course, but we came from all over the country...the army here in Israel, we come from all over, and at the officer course we were from different units as well. After that I went back to Duvdevan, as an officer. I was in charge of a group. And we needed to train all the time. Because in the wars, these are your guys, you will be with them all the time.

*And you know..I was in both of the last Gaza wars, in 2012 and in 2014. The Duvdevan...What we do...if the army need to catch and talk to someone, an enemy, its our job to get them. We go at night, late...we need to do a lot... *pause* its not easy, because we go to a house and open the door, and just take whoever we need...in front of their babies, their wives, their kids..sometimes we take teenagers, if they plan something... we take them too.*

In Gaza...Duvdevan usually dont do operations in Gaza, it was a special operation...we were in the tunnels, and we were attacked...I was afraid, I mean, I was wounded, of course I was afraid, but we Druze believe that its written by God when we are supposed to die. So if I die tomorrow or the next day, it was meant to be.

Sammendrag

Denne oppgaven er en kvalitativ studie av drusisk identitet i Israel og Israel Defence Forces (IDF). Gjennom semistrukturerte intervjuer med sju informanter har jeg fått et innblikk i hvordan det oppleves å være druser i Israel i dag. Resultatet av prosjektet er denne masteroppgaven. Oppgaven tar utgangspunkt i problemstillingen **Hvordan opplever informantene det å være drusere i Israel og den israelske hæren?**

Forord

Arbeidet med denne masteren har vært lærerrikt. Det har testet tålmodigheten min, og sikkert tålmodigheten til de rundt meg og - en sliten masterstudent er ikke alltid like enkel å ha med å gjøre, tror jeg.

Jeg vil aller først rette en takk til informantene, uten deres hjelp hadde denne oppgaven ikke blitt til. En stor takk går også til min veileder, Dag Øistein Endsjø, for gode råd, innspill og kritikk – og en god latter i ny og ne. Det har vært både vært lærerrikt og morsomt å ha hatt deg som veileder. Tusen takk til pappa for språkvask og kommentarer.

Det er særlig to som fortjener hjertens takk: Chris og Anna, min ”squad” på Blindern, dere er de rareste, fineste og beste venninner en stakkars student kan ha - takk for alle stunder på HF. En ekstra klem til Chris som ofte har trått til og ryddet i rotet mitt, både i og utenfor hodet.

Ikke minst, takk til Martin, for at du holder ut.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål.....	1
1.2	Bakgrunn for oppgaven.....	2
1.3	Generelle kommentarer til oppgaven	3
1.4	Begrepsavklaringer og avgrensninger.....	4
1.4.1	<i>Eretz Israel</i>	4
1.4.2	Ultraortodokse – <i>Haredim</i>	5
1.4.3	Drusere bosatt i Golan	6
1.5	Eksisterende forskning relevant for oppgaven.....	7
1.5.1	Sekundærkilder - tidligere studier, fagbøker og artikler	7
1.5.2	<i>Arabani</i>	9
1.6	Vurderinger foretatt i oppgaven – struktur og kapitler.....	10
2	Metode	11
2.1	Innledende fase.....	11
2.2	Metode – valg og fremgangsmåte.....	12
2.3	Etiske vurderinger i forbindelse med masterprosjektet.....	14
2.3.1	Tanker rundt egen posisjon i intervjuene og i oppgaveprosessen	15
2.4	Noen bemerkninger om hva denne oppgaven er og ikke er	16
3	Religionsdefinisjoner	18
3.1	Innledning.....	18
3.1.1	Funksjonell religionsforståelse.....	19
4	Bakgrunnsteppe – historie, religion og drusere i Israel	23
4.1	Innledning.....	23
4.2	Religion.....	23
4.2.1	Historisk bakgrunn	23
4.2.2	Er drusere muslimer?	25
4.2.3	Gud	26
4.2.4	Sjelevandring.....	27
4.3	Drusere i Israel og IDF	29
4.3.1	Sosiale normer og endogami	30
4.3.2	Israel Defence Forces	32
4.3.3	Drusere i Israel og IDF - historisk kontekst	33
5	Informantene. Eget datamateriale og analyse	39
5.1	Hva betyr det å være druser?	40
5.1.1	Generelle kommentarer	40
5.1.2	Ekteskap	42
5.1.3	Samhold og ”the Druze way”	45
5.2	Informantenes forhold til egen tro og religion. om reinkarnasjon, skjebne, <i>taqiyya</i> og informantenes religionsforståelse.....	49
5.2.1	Reinkarnasjon og skjebne – å finne mening i vanskelige tider	49
5.2.2	Konseptet <i>taqiyya</i> og hvordan dette spiller inn på oppfatningen av drusere	53
5.2.3	Informantenes forståelse av religion	55
5.3	Informantenes tid i IDF	59
5.3.1	Tiden før IDF – landsbyliv	61

5.3.2	Betydningen av <i>shuyukh</i>	63
5.3.3	Den første tiden i IDF	65
5.3.4	Betydningen av språk	69
5.3.5	Tiden i IDF – lojalitet	72
5.3.6	Tiden etter IDF – ulikhet og frustrasjon	74
5.3.7	Informantenes forhold til andre arabere	78
5.3.8	Avsluttende kommentar	79
6	Sammenfatning, drøftelse og personlige betraktninger	81
7	En kortfattet konklusjon	85
	Litteraturliste	86
	Vedlegg – intervjuguide	93

1 Innledning

Denne oppgavens overordnede tema vil være religiøse minoriteters syn på egen identitet, hvordan de balanserer og bevarer identitet, og hvordan dette synliggjøres og eventuelt endres i militæret.

Mer spesifikt dreier denne oppgaven seg om drusere i Israel og den israelske hæren, Israel Defence Forces (IDF). Jeg har i dette prosjektet ønsket å belyse hvilke refleksjoner informantene har gjort seg omkring det å være en minoritet i eget land; ikke minst vil hvilke erfaringer de gjorde seg som minoritet i hæren stå sentralt. Et annet viktig tema i oppgaven, vil være hvordan informantenes identitet og personlige tro har spilt en rolle under tiden i militæret. Deler av oppgaven presenterer noe helt nytt – det har aldri tidligere vært gjennomført kvalitative studier på hvordan drusere eventuelt formes av tiden i militæret.

Informantene i oppgaven er tidligere soldater i Israel Defence Forces. Min hypotese i den sammenheng, er at det er et misforhold med tanke på de drusiske informantenes forståelse av likhet og tilhørighet i militæret og tiden før og etter militæret.

1.1 Oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål

På bakgrunn av tematikken i oppgaven og med utgangspunkt i hypotesen, har jeg utarbeidet en overordnet problemstilling:

Hvordan opplever informantene det å være drusere i Israel og den israelske hæren?

Problemstillingen i seg selv inneholder flere forskningsspørsmål, og jeg har i intervjuene forsøkt å utforske ulike perspektiver og temaer knyttet til denne. Dersom en ser på tematikk, problemstilling og intervjuguide, er det særlig tre aspekter som peker seg ut som viktige i oppgaven:

1. Hvilke refleksjoner har informantene gjort seg rundt egen identitet – hva betyr det å være druser?
2. Hvordan relaterer informantenes identitet til deres religion og tro?
3. I hvilken grad endres informantenes forhold til staten Israel og samfunnet rundt under tiden i militæret?

Intervjuguiden (se vedlegg i slutten av oppgaven) som lå til grunn i intervjuene med

informantene, består av mange spørsmål som alle faller innunder disse tre overordnede forskningsspørsmålene. I intervjuene har jeg stilt spørsmål om alt fra barndom, tro, foreldre, samhold til ekteskap, språk, brorskap og verneplikt, med mer. Årsaken til at jeg har stilt spørsmål om alt fra barndom til giftemål, er fordi hele deres bagasje, bestående av sosiale normer, tradisjoner og trosaspekter, påvirker deres selvforståelse og hvordan de møter omverdenen.

Det å være druser, enten det er i Syria, Libanon eller Israel, innebærer å tilhøre en minoritetsgruppe. Druserne er ikke er immigranter, slik man ofte assosierer med minoriteter, men har alltid vært en minoritet i landområdene de har bodd på i hundrevis av år.

1.2 Bakgrunn for oppgaven

Det er nok ingen selvfølge å skulle skrive om drusere og drusisme; det er en religion med et lite antall tilhørere globalt sett, ukjent for mange, og utbredt på et relativt begrenset geografisk område, først og fremst i Libanon, Syria og Israel. På verdensbasis er det cirka 1,5 millioner drusere. Jeg vil allikevel argumentere for at deres unike posisjon, som eneste arabiskspråklige minoritet i den israelske hæren, Israel Defence Forces (IDF), er religionsvitenskapelig sett et viktig eksempel på en tematikk som er stadig mer aktuell, nemlig religiøse og etniske minoriteter og religion i militærinstitusjoner. I tillegg er drusere verdt å ta en nærmere titt på, i forbindelse med minoriteters plass i samfunn med én majoritetsreligion.

Tidlig sommer 2016 dro jeg til Israel for å bli i tre måneder. Der studerte jeg intensivkurs i hebraisk ved Universitetet i Haifa. Jeg kom tilbake igjen til Haifa i januar 2017, da for å gjennomføre feltarbeidet til denne oppgaven. Under den første perioden jeg bodde der, ble jeg kjent med landet på en annen måte enn ved tidligere reiser. I Haifa bor jøder, muslimer, kristne, tsjerkessere (sunnimuslimer), bahaier og drusere side om side, i alle fall i større grad enn i resten av Israel. Dette gjorde at omgangskretsen etter hvert ble ganske variert med tanke på religiøs tilhørighet. Med det, fulgte det en rekke spennende samtaler, og jeg ble i økende grad nysgjerrig på de ulike religiøse minoritetene.

Etter en samtale med en drusisk bekjent om hans erfaringer fra vernepliktstiden i IDF, og hvordan hans tro hjalp ham gjennom svært utfordrende og farlige situasjoner,

begynte jeg å stille flere spørsmål, og drusere og drusisme var med ett noe jeg ønsket å lære mer om. Etter hvert løftet jeg blikket litt mer opp, og så på deres posisjon i det israelske samfunnet generelt. Det endelige resultatet av nysgjerrigheten, er denne oppgaven.

1.3 Generelle kommentarer til oppgaven

Religioners plass i det offentlige befinner seg i økende grad i søkelyset. I de senere årene har også oppmerksomheten mot religion og religiøs identitet i militærinstitusjoner blitt satt på dagsorden. Dette har vi sett også i Norge, hvor debatten om religiøs modifisering av militæruniformene har vært aktuelle, i tillegg har feltprestordningen og hvilken rolle feltpresten skal ha, vært diskutert. Også debatten rundt imam og humanetiker som alternativ til feltprest, var det mye debatt rundt.¹ Boken *Military Chaplancy in an Era of Religious Pluralism* tar for seg feltprestens rolle i en rekke land, og også religion i militæret generelt. Ori Goldbergs kapittel om IDF i nevnte bok, er brukt i arbeidet med denne oppgaven.

Datamaterialet jeg har valgt å analysere, er intervjuer fra eget feltarbeid. Mer spesifikt har jeg intervjuet drusere som har tjenestegjort i Israel Defence Forces. Sjeldent blir en "mellom barken og veden"-posisjon så tydelig som for denne religiøse minoriteten i Israel. Deres forhold til staten, andre arabisktalende grupper, til den jødiske majoritetsbefolkningen og øvrige drusere, endres idet de starter og gjennomfører verneplikten i IDF.

I oppgaven vil det tidvis fokuseres på det jødiske samfunnet, rett og slett fordi det er vanskelig å komme utenom når Israel offisielt er en jødisk stat², og den jødiske befolkningen er klar majoritet - hele 81 prosent av den voksne israelske befolkning definerer seg selv som jøder.³ Jeg mener det er viktig og riktig at dette er tematikk som også vies plass, for å bedre kunne danne et bilde av den hverdagen og virkeligheten informantene og øvrige drusere lever i.

I arbeidet med oppgaven ble det tidlig og tydelig klart at å snakke med soldater som fortsatt befant seg i vernepliktig tjeneste, ville bli vanskelig, både av praktiske og etiske årsaker. De praktiske årsakene er muligens åpenbare, det handler om tilgjengelighet og

¹ Berg Bentzrød, "Offiser vil fase ut prestene"

² David Ben Gurion, "Proclamation of Independence"

³ Pew Research Center, "Israel's Religiously Divided Society"

tid, mens de etiske årsakene handler om i hvilken grad informantene ville kunne snakke om tjenestetiden mens den fortsatt pågikk. I tillegg til dette, syntes jeg det var aktuelt å snakke med informanter som har fått tiden i militæret noe på avstand, og kanskje har reflektert rundt hvordan det var å komme tilbake etter endt verneplikt; hvordan ser livene deres ut etter militæret, hvordan forholder de seg til IDF og det øvrige samfunnet etterpå...? Intervjuene jeg har gjennomført er derfor med seks tidligere soldater, og én som ikke avtjente verneplikt på grunn av at han som ung voksen var dypt religiøs. Religiøse drusere er, i likhet med *haredim* (ultraortodokse jøder) unntatt ordinær verneplikt.⁴ De sju mennene var på intervju tidspunktene mellom 22 og 33 år. Den yngste hadde da avsluttet sin tjeneste i hæren knapt ett år tidligere. To av mennene, inkludert den yngste av mennene jeg intervjuet, tjenestegjorde som kampsoldater under henholdsvis begge og den siste Gazakrigen(e)/konflikten(e). En av dem var offiser i den relativt kjente eliteenheten *Duvdevan*, hvis oppgave er å infiltrere "fiendemiljøer", hovedsakelig på Vestbredden, og deretter aksjonere mot det de vil anse som potensielle terrorister eller terroristgrupper.⁵ Som jeg vil påpeke senere i oppgaven, er mange drusere kampsoldater.

1.4 Begrepsavklaringer og avgrensninger

Å skrive om et tema knyttet til Israel, innebærer at man må holde tungen rett i munnen, og i oppgaven brukes det enkelte begreper jeg derfor ønsker å si noe om her. Oversettelser fra hebraisk til norsk i denne oppgaven, er mine egne.

1.4.1 *Eretz Israel*

Hvis du spør noen hva og hvor Israel er, vil svarene kanskje variere og avhenge av hvem du spør. For mange religiøse jøder er Israel nært forbundet med *Eretz Israel* – "landet Israel". Det refererer til landområdet jødene mener ble lovet til dem, fra G_d⁶ via Abraham. I 1.Mos 12:7 åpenbarer G_d seg for Abraham i landet Kanaan, og taler til ham: "לזרעך אתן את-הארץ הזאת". Oversatt til norsk blir dette: "Til dine etterkommere vil jeg gi dette landet". *Eretz Israel* er ikke et klart avgrenset landområde, men et udefinert et, noe

⁴ Haim Zicherman, "The IDF and the Ultra-Orthodox"

⁵ Israel Defence Forces' hjemmesider, "Duvdevan Unit"

⁶ Jeg velger, i forbindelse med jødedom, å skrive G_d, fordi man i jødisk tradisjon ikke skal skrive eller uttale gudsnamnet.

som kompliserer det enda mer. For å forstå den jødiske tanken om tilhørighet til landet Israel, og deres forhold til ideen om det lovede land, er kunnskap om den bibelske kilden og historien viktig. Mange ultraortodokse jøder anerkjenner ikke staten Israel, ettersom den er offisielt en jødisk stat, og det strider mot deres religiøse overbevisning å opprette en jødisk stat i *Eretz Israel* før Messias' komme. Det er selve statens eksistens de oppjonerer mot.⁷

Det er nødvendig å understreke at *Eretz Israel* og *Medinat Israel*, staten Israel, ikke er det samme, verken ideologisk sett eller når man snakker om landområder. Førstnevnte inkluderer også områder utenfor den grønne linjen, blant annet områdene Judea og Samaria som i dag ligger på Vestbredden - altså palestinsk land. Den grønne linjen refererer til grensene fra før seks dagers-krigen i 1967. Siden 1967 har Israel okkupert de palestinske områdene på Vestbredden, Øst-Jerusalem og Gaza, i tillegg til de syriske Golanhøydene.⁸ Golan og Øst-Jerusalem er ensidig annektert av Israel. Annekteringen er ikke anerkjent av det internasjonale samfunnet, med unntak av USA som i mars 2019 gikk ut og erklærte at USA offisielt anerkjenner Golanhøydene som israelsk territorium. "Golan Heights are part of the State of Israel" stod det i erklæringen.⁹ *Eretz Israel* er på ingen måte et politisk anerkjent landområde.

1.4.2 Ultraortodokse – *Haredim*

I oppgaven vil det i blant bli nevnt *haredim* eller ultraortodokse. Jeg vil understreke at dette er paraplybetegnelser som favner om en stor gruppe med religiøse jøder, med store variasjoner innad hva gjelder etnisitet, religiøs retning (hasidisk eller ikke). Det er også slik Heilman og Friedman påpeker, at det er først og fremst "ortopraksi" og ikke "ortodoksi" som preger denne gruppen.¹⁰ Ettersom "ultraortodokse" er et velkjent og etablert begrep, vil jeg allikvel bruke det i det følgende. *Haredim*, den hebraiske betegnelsen som ofte brukes, stammer fra Jesaja 66:5, "de som skjelver for Herrens ord", og det hebraiske verbet כחך - ch-r-d - skjelve.¹¹

⁷ Dr. Aviezer Ravitzky, "Ultra-Orthodox & Anti-Zionist"

⁸ FN-sambandet, "Palestina"

⁹ Donald Trump, "Proclamation on Recognizing the Golan Heights as Part of the State of Israel."

¹⁰ Samuel C. Heilman & Menachem Friedman [red. Marty & Appleby]. 1991., "Religious Fundamentalism and Religious Jews: The Case of the Haredim", *The Fundamentalism Project: Fundamentalisms Observed*. The university of Chicago Press. Chicago, USA"

¹¹ Oversettelser gjort foretatt fra hebraisk til norsk i oppgaven, er mine egne.

1.4.3 Drusere bosatt i Golan

Det bor et større antall drusere i de okkuperte Golanhøydene. I israelsk statistikk er Golanhøydene inkludert, og i følge deres tall bor det rundt 20.000 drusere der, hvorav 8000 befinner seg i Majdal Shams - den største av de drusiske landsbyene i Golan.¹² I et intervju i VG¹³ med borgermesteren i Majdal Shams, fremkommer det at tallet er 12.000 drusiske innbyggere i byen.

Ettersom druserne i Golan tradisjonelt har motsatt seg israelsk statsborgerskap, har de heller ikke vært pliktige til å tjene i IDF. Å skrive om problematikken knyttet til denne befolkningen, faller utenfor denne oppgavens rammer. Det bør allikevel nevnes at på grunn av krigsherjingene i Syria de seneste årene, er druserne i Golan sitt syn på, og forhold til, Israel noe i endring.¹⁴ "I got tired of this 'undefined' thing,(...)I want to be defined.", sa en av de drusiske beboerne i Golan, intervjuet i Haaretz tidligere i år.¹⁵ I en artikkel fra nettstedet PRI fra november 2017¹⁶, får man et nærmere innblikk i den drusiske befolkningen i Golan. I artikkelen hevdes det at mens enkelte fortsatt tviholder på båndene til Syria, er det andre som søker seg nærmere Israel. Men de fleste, de "sitter på gjerdet".¹⁷ En av dem som blir intervjuet i artikkelen, sier "The Druze have no borders(...)We are connected to our homes but have no nation. Our fate is never in our own hands. We adapt." I norske medier har det også vært skrevet om drusere i Golan. I en VG-artikkel, fra 7.mai 2019, fremheves det hvor komplisert forholdet til Israel er for druserne i Golanhøydene. Borgermesteren i Majdal Shams, se også ovenfor, er selv israelsk statsborger - i likhet med 15% av den drusiske befolkningen i byen. Han sier " spesielt når vi ser hva som skjer i Syria i dag, så har vi som er syrere av opphav det mye bedre under israelsk styring"¹⁸ og peker videre på utdannings- og yrkesmuligheter. Borgermesteren er allikevel tydelig på at statsborgerskapet ikke betyr at hans lojalitet ligger hos Israel - han føler seg som syrere og druser, slik som foreldrene og besteforeldrene før ham.

¹² Naim Aridi, "Focus on Israel- The Druze in Israel"

¹³ Harald Berg Sævereid og Harald Henden, "VG på Golan høydene"

¹⁴ Moshe Arens, "Golan Druze Are Settling down to the Reality of Staying in Israel"

¹⁵ Kyle S. Mackie, "An Experiment In Democracy"

¹⁶ Eetta-Prince Gibson, "Druze in the Golan Heights"

¹⁷ ibid.

¹⁸ Harald Berg Sævereid og Harald Henden, "VG på Golan høydene"

1.5 Eksisterende forskning relevant for oppgaven

Det er ingen andre kvalitative studier som fokuserer på drusere og deres forhold til den israelske hæren og hvordan IDF eventuelt former dem. Det finnes riktignok en del forskning som sier noe om drusere og deres tanker rundt det å være minoritet i Israel, og ikke minst er det skrevet mye om Israel Defence Forces generelt. Jeg har i denne masteroppgaven valgt å benytte meg av flere tidligere studier, PhD-avhandlinger og fagbøker. I det følgende vil jeg si litt om noen av de kildene jeg har benyttet meg aller mest av eller har trukket inspirasjon fra.

1.5.1 Sekundærkilder - tidligere studier, fagbøker og artikler

Hanne Eggen Røisliens doktorgradsavhandling fra 2010, *"A good jew is in the IDF" - A study of the role of religion in a military universe of meaning*, har bidratt med både kunnskap og inspirasjon. I denne avhandlingen undersøker Røislien religionens plass innenfor IDFs rammer og meningsunivers. Hun har spesifikt intervjuet 34 soldater, over en fireårsperiode.¹⁹ Dette var IDFs 50. bataljon, kalt *Nachal*.²⁰ Røisliens studie viser hvordan religion kan spille en stor rolle i hæren, på tross av at den er offisielt ikke-religiøs. Denne doktoravhandlingen har vært spesielt interessant, fordi den supplerer enkelte av mine egne informanternes utsagn hva gjelder IDFs "jødiskhet" og i hvilken grad IDF er en jødisk hær. Dette har vært spennende å se i sammenheng med hvordan mine egne informanter har opplevd det å være minoritetsgruppe i IDF.

En israelsk studie fra 2011 av Eli Somer, Carmit Klein-Sela og Keren Or-Chen ved universitetet i Haifa, har vist seg å være både innsiktsfull og nyttig for min egen masteroppgave. I denne studien, *Beliefs in Reincarnation and the Power of Fate and Their Association With Emotional Outcomes Among Bereaved Parents of Fallen Soldiers*, ble det undersøkt hvordan henholdsvis jødiske og drusiske foreldre takler det å miste en sønn i tjeneste (i IDF), og dette ble satt i sammenheng med deres grad av tro på reinkarnasjon og "skjebne".

Denne studien ble direkte relevant for egen oppgave, jeg har sitert den flere ganger, i forbindelse med informantenes eget syn på reinkarnasjon og hvordan det eventuelt har påvirket deres tankegang under tjeneste.

¹⁹ Hanne Eggen Røislien, "A Good Jew is in the IDF!", s.9

²⁰ *ibid.*, s.13-16

Kais M. Firro har skrevet to av fagbøkene jeg flittig har benyttet meg av i arbeidet med dette prosjektet. *History of the Druzes* og *the Druzes in the Jewish State: A Brief History* er svært detaljerte, men allikevel oversiktlige bøker over de historiske forholdene for drusere i Midtøsten. Jeg hadde ikke klart å orientere meg i det historiske materiale, om det ikke var for disse to bøkene.

"Reincarnation, Sect Unity, and Identity among the Druze"²¹ av Anne Bennett, fra 2006, er en annen artikkel jeg har valgt å benytte meg av som lesning og inspirasjon, fordi jeg synes hennes feltarbeid og dybdeintervjuer om reinkarnasjon er svært lærerike. Hennes feltarbeid bestod av deltakende observasjon - hun bodde hjemme hos drusiske familier - og intervjuer. Feltarbeidet ble gjort på to ulike steder i Syria. I denne artikkelen undersøker Bennett, gjennom dybdeintervjuer, hvordan reinkarnasjon påvirker informantene og deres relasjoner til andre.²²

I innledningen til artikkelen skriver forfatteren at druserne er en "Islamic Sect", noe jeg selv vil diskutere (og si meg uenig i) senere i kapittel 4.2.2

Chad Kassem Radwan avla sin doktoravhandling, *The Sweet Burden: Constructing and Contesting Druze Heritage and Identity in Lebanon*, ved Universitetet i Sør-Florida i 2016.²³ Denne oppgaven har fungert litt som veiviser, ettersom våre sekundærkilder til dels overlapper, og Radwans studie har en god og oversiktlig struktur, og den går i dybden på temaer som er relevante for min egen oppgave. Forfatteren er selv druser, han har derfor hatt god tilgang til førstehåndsinformasjon rundt tematikken, i tillegg til at feltarbeidet hans er omfattende. Han har benyttet seg av deltakende observasjon, diskusjonsgrupper, gruppeintervjuer og individuelle dybdeintervjuer.

Det er også flere sekundærkilder, fagbøker, som har vist seg nyttige i arbeidet med oppgaven. Å skulle gjennomgå alle i detalj, vil oppta for mye plass, men jeg vil særlig trekke frem én, ettersom den ofte blir referert til i oppgaven min. Denne boken er *Being a Druze* av Fuad I. Khuri, utgitt av Druze Heritage Foundation i 2004. Khuri selv var antropolog og professor ved American University of Beirut. Han var også druser, og skriver i bokas forord at han ble født inn i en svært religiøs familie, og på tross av at han

²¹ Anne Bennett, "Reincarnation, Sect Unity, and Identity among the Druze"

²² *ibid.*, s.88

²³ Chad Kassem Radwan, "The Sweet Burden: Constructing and Contesting Druze Heritage and Identity in Lebanon"

gjennom livet tok sin drusiske identitet for gitt, lurte han på "Just what does it mean to be Druze?"²⁴ *Being a Druze* bærer preg av et innsideperspektiv, og nettopp derfor har jeg valgt å benytte meg av den så ofte jeg kan; i et samfunn der det er vanskelig for utenforstående å få innpass, har gode bøker og tidligere forskning vist seg svært nyttig. I tillegg til *Being a Druze*, har *The Druze Faith* av Sami Naib Makarem, vist seg svært nyttig. Der får leseren et godt innblikk i den ellers så lukkede drusiske religionen.

1.5.2 Arabani²⁵

En kritikerrost israelsk film fra 2013, regissert og skrevet av Adi Adwan, som selv er druser, handler om endogami i drusiske samfunnet og hvilke etterfølger det får dersom en viker fra hva som er forventet, nemlig å gifte seg med en drusisk partner. *Arabani* er en film jeg har sett gjentatte ganger for å få innspill og inspirasjon til oppgaven. Den vil derfor bli referert til enkelte steder, ettersom filmens tematikk og tematikken i oppgaven delvis overlapper hverandre. Det er også en film jeg på det varmeste vil anbefale for de som ønsker et innblikk i den drusiske verdenen.

Filmen er en spillefilm, og ikke en dokumentar. Jeg har valgt å inkludere denne filmen ettersom den setter søkelys på drusiske samfunnet, og siden manusforfatteren og regissøren selv er druser, bærer filmen preg av et innsideperspektiv. Den var et av de konkurrerende bidragene under Jerusalem Film Festival i 2013, og med det ble tematikken aktualisert for et større publikum.

Arabani, handler om Yoseph som returnerer til sin hjemby mange år etter at han måtte bryte med familien. Med seg har han sine to tenåringsbarn, barn han fikk med sin jødiske ekskone. Filmen viser hvilke ringvirkninger det å bryte med tradisjonen har, ikke bare for ham selv, men også for barna hans som sliter med å bli godtatt av den drusiske familien og landsbyen, og for moren som blir utsatt for bygdesnakk og stigmatisering på bakgrunn av sønnens valg. Familien, inkludert moren, blir utsatt for trusler og *sheikhene* og landsbyens imam, er tydelige på at de må returnere til Mitzpe Ramot, byen sør i Israel hvor de bodde før.

Filmen fikk svært god omtale i israelske medier, og den brakte opp aktuelle

²⁴ Fuad I. Khuri, *Being a Druze*, "Preface", s.xvii

²⁵ Adi Adwan, *Arabani*, 2013

problemstillinger i et minoritetssamfunn som ikke er viden kjent, og fremstår som lukket og ”hemmelig” for omverdenen.

1.6 Vurderinger foretatt i oppgaven – struktur og kapitler

I denne oppgaven har jeg valgt å inkorporere teoretiske perspektiver i kapittel 5 og 6. Kapittel 5 er kapitlet hvor analysen av eget datamateriale presenteres. Kapittel 6 har et mer drøftende og reflekterende preg. For denne oppgavens vedkommende, syntes det mer hensiktsmessig, med tanke på struktur og drøftelse, å inkorporere teoretiske perspektiver i disse kapitlene heller enn å ha ett stort teorikapittel. Datamaterialet jeg har samlet inn, kvalitative, individuelle intervjuer med tidligere soldater av drusisk herkomst, har jeg valgt å vie størst mulig plass. Årsaken til dette er at jeg mener informantenes kommentarer, innsikt og beretninger er materiale som er helt nytt i religionsvitenskapelig sammenheng. De teoretiske perspektivene jeg har valgt å anvende i oppgaven, vil kaste lys over datamaterialet og anvendes i analysen.

2 Metode

I dette kapitlet ønsker jeg å si noe om de ulike valgene jeg har foretatt i arbeidet med oppgaven. Prosessen har strukket seg fra valg av tema og hypotese/problemstilling til tanker rundt hva slags spørsmål som bør stilles til de ulike informantene, for så å lage en skisse til utforming av intervjuguide. I tillegg vil jeg si noe om hvilke refleksjoner jeg har gjort meg rundt selve feltarbeidet.

2.1 Innledende fase

Idéen til prosjektet om drusere dukket opp mens jeg studerte tre måneder ved Universitetet i Haifa, sommer 2016. I Haifa er det relativt kort avstand til noen av de større drusiske landsbyene i Israel, som Daliyat al-Karmel og Isfiya. Derfor er drusere godt synlige i området. I samtaler med en bekjent som tilhører det drusiske samfunnet i Israel, begynte jeg å stille en del spørsmål for å forstå mer. Drusere hadde jeg knapt hørt om tidligere, og var nysgjerrig på å lære mer. Det var særlig deres rolle som minoritet i IDF som fanget min interesse. Vedkommende jeg tok kontakt med, fortalte hvordan hans tro hadde spilt en betydelig rolle under tjenestetiden i hæren. Det fanget min interesse ytterligere, og i januar 2017 dro jeg ned til Israel igjen for å starte feltarbeidet.

Dette prosjektet viste noe jeg også nevner senere i oppgaven – nemlig det tette båndet som eksisterer drusere i mellom; så fort jeg hadde tatt kontakt med den ene av mine bekjente, åpnet det seg flere muligheter gjennom hans nettverk. På den måten kom jeg i kontakt med flere informanter. Det overrasket meg var hvor villige de jeg intervjuet var til å snakke, særlig om et tema vi i Norge ofte tenker at tilhører den "private sfære". Dette er menn som har gjennomgått til dels ganske krevende og potensielt traumatiserende vernepliktstjenester, og min tid i Israel, som totalt er rundt 8 måneder, har vist at det å snakke om følelser og vanskelige hendelser kan oppleves som problematisk. I Israel eksisterer det fortsatt en machokultur, hvor maskulinitet heller enn sensitivitet anses som et ideal.²⁶ Flere av intervjuobjektene gav uttrykk for at det var godt å få snakke om opplevelser de hadde hatt i hæren, men også erfaringer de har gjort seg som en del av en minoritetsgruppe, med en utenforstående. Den ene

²⁶ Dr. Orit Kamir, "Honor and Dignity Cultures: the Case of *kavod* and *kvod ha-adam* in Israeli Society and Law"

informanten, C, hadde avsluttet verneplikten mindre enn ett år tidligere og intervjuet bar preg av at han ikke tok lett på det å snakke om erfaringer derfra.

2.2 Metode – valg og fremgangsmåte

I tillegg til kildekritisk lesning av relevant faglitteratur og andre studier, har denne oppgaven blitt til ved hjelp av semistrukturerte intervjuer med informanter. Da jeg gjennomførte intervjuene, var det viktig for meg at det ble opplevd som samtaler i større grad enn skjemaregulerte intervjuer. Selv om det lå en intervjuguide til grunn, behandlet jeg den med fleksibilitet. Intervjuguiden ligger vedlagt bakerst i oppgaven, i den vises kun nøkkelspørsmålene, mens oppfølgingsspørsmålene jeg har kommet med i intervjusituasjon er ikke inkludert, siden de varierte fra informant til informant. Den fleksible, semistrukturerte tilnærmingen i intervjuene, er valgt på grunn av tematikken, hvor vi snakket om identitet, traumer og personlige opplevelser knyttet religiøsitet og informantenes egne tro. Og ikke minst hvordan det for dem er å leve i et land der man tilhører en minoritetsgruppe.

Det ble tidlig i feltarbeidet tydelig hvor viktig informantenes opplevelse av å tilhøre en helt egen gruppe, et drusisk felleskap, var, med alt det innebærer av særegenheter, historie og tradisjoner. Det var også tydelig hvordan dette skapte en mening for informantene. Derfor er teoriene jeg har benyttet meg av i masteroppgaveskrivingen teorier som handler om religion som meningsskapende- og bærende fenomen, og hva som skaper og opprettholder et samfunn.

Det er selvsagt begrenset hvor representativt materialet som stammer fra en slik kvalitativ undersøkelse er, men i vårt fagfelt hvor religion spiller en rolle, hvor tradisjoner spiller en rolle, og hvor historier spiller en rolle, er nettopp det hva enkeltmennesker kan fortelle oss viktig. Denne type studier har ikke som formål å ende opp med et målbart fasitsvar, men å undersøke og gjøre rede for sosiale fenomener. Kvalitative intervjuer er derfor egnet til å beskrive sosiale og politiske prosesser, sett fra et individs ståsted. Dette understrekes i *Qualitative Interviewing - The Art of Hearing Data*.²⁷ I *Mellom nærhet og distanse: kvalitative metoder i samfunnsfag* av Pål Repstad, skriver forfatteren at "kvalitative metoder handler om å karakterisere"²⁸ Repstad

²⁷ Herbert J. Rubin, Irene S. Rubin, *Qualitative Interviewing - The Art of Hearing Data*, s.3

²⁸ Pål Repstad, *Mellom nærhet og distanse: kvalitative metoder i samfunnsfag*, s.10

skriver videre at kvalitative metoder har til formål å gå ”i dybden, men ikke bredden”²⁹. Dette innebærer at man velger seg ett miljø, ett felt, men til gjengjeld forsøker man å beskrive alle dets sider og variasjoner. For denne oppgavens vedkommende har det vært et mål å få innsikt i, utforske og beskrive det drusiske samfunnet i Israel ”i dybden”. Det betyr at det i oppgaven vil bli gjort rede for tradisjoner, mat, samhold o.l, selv om selve problemstillingen dreier seg om informantenes forhold til egen identitet i Israel og ikke minst i IDF.

I denne studien var informantene unge menn, relativt godt integrerte i det israelske storsamfunnet, hvor de enten jobber eller studerer/studerte i større israelske byer. Dette reflekteres i intervjuene. Hadde dette vært et prosjekt av større omfang, hvor jeg hadde hatt mulighet til å kunne være på et lengre feltarbeid, ville jeg gjerne ha intervjuet flere informanter, med et større aldersspenn, av ulike kjønn, og kanskje også hatt observasjoner, og diskusjons- eller fokusgrupper. Dette ville vært tidskrevende; arbeidet med denne masteroppgaven har vist meg hvor mye tid som faktisk går med til å finne potensielle informanter og få møtt disse, særlig i et land som ikke er ens eget hjemland, og hvor språk definitivt er, om ikke et hinder, så i alle fall en fartsdump i veien. Selv om de informantene jeg intervjuet til denne oppgaven var gode i både engelsk og hebraisk, ville ikke nødvendigvis en eldre drusisk kvinne vært det, og arabisk er ikke et språk jeg verken snakker eller skriver.

Jeg er derfor klar over at oppgaven har enkelte begrensninger med tanke på representativitet i demografien.

I oppgaven har jeg valgt å ha en overordnet problemstilling med tre underordnede forskningsspørsmål. Disse forskningsspørsmålene vil fungere som en rød tråd gjennom kapittel 5, kapittelet med analyse av egen data. Kanskje kan en slik struktur synes noe konstruert, men det har vært nyttig for å kunne presentere materialet på en mest mulig ryddig og oversiktlig måte.

²⁹ ibid. s.11

2.3 Etiske vurderinger i forbindelse med masterprosjektet

Jeg vil først starte med å understreke at alle intervjuer og lagring av disse, er gjort i henhold til Norsk Senter for Forskningsdata sitt regelverk. Informantene mine ble i forkant av intervjuene informert om at de vil bli anonymiserte i transkripsjonene og i oppgaven. Dette innebærer også at de selvsagt ikke vil være navngitt i det følgende, men vil bli omtalt som informant A, B, C osv.

I forkant av intervjuene presenterte jeg meg selv. Jeg fortalte at jeg var masterstudent ved Universitetet i Oslo og redegjorde kort for hva jeg ønsket å ta opp under intervjuene. Jeg gikk ikke da i detalj, siden det kunne ført til at informantene tenkte over hva de burde si før selve intervjuet. Samtlige informanter gav samtykke, muntlig, til at jeg kunne ta opp intervjuene på båndopptaker. Jeg gav også ut min student e-post, hvis informantene skulle ha behov for å spørre eller kommentere ytterligere etter endt intervjusituasjon.

I intervjuene spurte jeg om informantenes alder og hjemsted, jeg har i oppgaven allikevel valgt å utelukke denne informasjonen. Dette henger sammen med at det drusiske miljøet relativt sett er tett og lite, og jeg ønsker ikke å oppgi informasjon som kan bidra til at de identifiseres. Ettersom kvalitative intervjuer gjerne er personlige og sådan inneholder sensitivt materiale, denne oppgaven er intet unntak, var anonymisering av særlig viktighet. Noe av materialet fra det ene intervjuet er helt utelukket fra oppgaven, selv om det var spennende, på bakgrunn av at informantens beskrivelse av den militære operasjonen og hans egne skader samlet sett kunne ha identifisert ham.

Det har forekommet at informasjon, for eksempel fra en middag jeg deltok i, utenfor intervjusituasjon har fanget interessen. I den forbindelse spurte jeg informanten (informant A) om jeg kunne få lov å sitere ham, han samtykket til dette. Utover det har jeg ikke benyttet meg av materiale utenfor det som er fanget opp i intervjuene – det handler om å skape en tillit mellom forskeren, i dette tilfelle meg selv, og informantene.

Jeg har ved et tilfelle valgt å kontakte informant G for ytterligere spørsmål, i

forbindelse med en artikkel jeg leste om *taqiyya*.³⁰ Det var på forhånd avtalt at jeg hadde tilgang til dette dersom jeg ønsket.

2.3.1 Tanker rundt egen posisjon i intervjuene og i oppgaveprosessen

Informantene mine var utelukkende menn. Dette kan definitivt ha hatt innvirkning på datamaterialet. Ettersom kvinnelige drusere ikke er underlagt verneplikt³¹, ville kvinnelige informanter uansett ikke vært aktuelle for dette prosjektet. Det er rimelig å anta at det faktisk at jeg er kvinne og i tillegg ikke tilhører det drusiske samfunnet, har påvirket hva informantene har valgt å dele med meg. Jeg vet med sikkerhet at det sistnevnte er tilfellet; informant G sa selv at han ikke kom til å dele noen av religionens "hemmeligheter" med meg (eller andre utenforstående for den saks skyld). At jeg ikke var en på "innsiden" innebar også at enkelte sosiale samlinger og hendelser var uaktuelt for meg å delta i eller observere, slik som bryllup og begravelser.

Doktorgradsavhandlingen til Chad Kassem Radwan, "The Sweet Burden: Constructing and Contesting Druze Heritage and Identity in Lebanon", viser hvordan han som selv er druser og libaneser enklere fikk innpass og tilgang til datamateriale.

Intervjuene har i all hovedsak foregått på engelsk. Et språk jeg behersker, men ikke er morsmålet mitt. At dette kan ha hatt innvirkning på kommunikasjonen med informantene kan godt hende. Særlig med tanke på at informantenes engelskkunnskaper var varierende. Jeg gjorde dem oppmerksom på forhånd at dersom de fant det vanskelig å uttrykke seg på engelsk, kunne de heller snakke hebraisk (men ha i mente at heller ikke hebraisk er deres morsmål, selv om det er et språk de nå snakker i det daglige). Når det gjelder språk, vil jeg også nevne at det er et bevisst valg fra min side å skrive oppgaven på norsk. Det handler først og fremst om at det er språket jeg best uttrykker meg på, men også tema for oppgaven og språkpolitiske årsaker har ligget til grunn.

Det er av stor betydning å reflektere rundt sine egne forforståelser, interesser og antakelser. Man behøver ikke være "Gadamersk", for å innse at man bærer med seg visse forutinntattheter. Jeg for min del måtte så godt jeg kunne legge til side alle erfaringer jeg

³⁰ Se kapittel 5.2.2

³¹ Kvinnelige drusere er unntatt verneplikt på bakgrunn av kjønnsroller og de religiøse sheikene ønsket ikke at kvinner skulle underlegges verneplikt da avtalen ble signert i 1956. Kvinner og menn omgås tradisjonelt ikke på en "hverdagslig" måte i det drusiske samfunnet. Informant G bekreftet også dette, noe det vil kommes tilbake til senere i oppgaven.

hadde i og med Israel, både positive og negative, for at dette ikke skulle legge føringer i intervjusituasjonene. Å innse at det ikke finnes noe slikt som "nøytralt syn" eller "nøytral posisjon", men allikevel tilstrebe det, har vært en tanke jeg har hatt i bakhodet under hele prosessen med denne masteren.

2.4 Noen bemerkninger om hva denne oppgaven er og ikke er

Hva denne oppgaven *ikke* er: denne oppgaven er ikke en oppgave om den velkjente Israel-Palestinakonflikten, selv om den inneholder noe tematikk og elementer fra det feltet. Det er ikke en politisk oppgave – i den forstand at jeg har ikke som intensjon å fremme et bestemt syn eller mening. Det er ikke en kvantitativ undersøkelse som sier noe om hva et større antall av en gitt befolkningsgruppe mener. Oppgaven er derimot en kvalitativ undersøkelse, og har som mål å undersøke og gjøre rede for et tema, med hjelp av materiale fra egne intervjuer og sekundærkilder.

Gjennom studiene i religionsvitenskap, har det vist seg hvor vanskelig, ja, kanskje umulig, det er å finne en klar definisjon av religion, selv om vi alle nok har gjort oss opp en tanke og formening om hva dette fenomenet er. Denne oppgaven har ikke til hensikt å diskutere eller utdype hva religion er som sådan. Det vesentlige med dette prosjektet i den sammenheng, har vært å utforske og synliggjøre informantenes, drusernes, selvforståelse av religion. I løpet av arbeidet med oppgaven, har det vist seg at også Israels forståelse av religion har spilt en indirekte rolle; det er en stat hvor religion er definerende for befolkningen og setter tydelige rammer for hvordan mennesker kan eller bør innrette livene sine. Da jeg selv bodde i Israel, var et av de første spørsmålene jeg fikk i møtet med nye mennesker "hva er du?" Tanken om at man er det ene eller det andre, står sentralt. Dette kommer til syne blant annet gjennom føringene om med hvem og hvordan man kan gifte seg. I Israel er det ikke mulig å gifte seg borgerlig, kun religiøst. Dette er til og med fastsatt i Israels Grunnlov.³² Dermed er det umulig for mennesker av ulik religiøs tilhørighet å gifte seg, med mindre de reiser utenlands.³³ Også Israels rettssystem bærer preg av tanken om at alle tilhører en religiøs retning. For selv om store deler av rettssystemet er sekulært, er det de religiøse rettene, kristne,

³² Knesset, "The State of Israel as a Jewish State"

³³ Brian Blum, "This Normal Life: Wedding in Cyprus – the modern Zionist irony"

muslimske, drusiske og jødiske, som behandler og dømmer i saker der omhandler ekteskap, arv, skilsmisse, religiøst lederskap og konvertering.³⁴

Det er derfor viktig å understreke at informantenes egne forståelse av religion selvsagt er det som vil stå mest sentralt av dette, men hele rammeverket rundt er også preget av en bestemt forståelse av hva man er - å ikke tilhøre en religion i Israel virke som nærmest umulig.

I denne oppgaven har mine informanter vist hvilken betydning tro, samhold og ikke minst tradisjon har for dem. Det drusiske samfunnets holdning til disse elementene var noe jeg ble gjort oppmerksom på allerede før selve intervjuprosessen. Derfor var mange av spørsmålene i intervjuene mine sentrert rundt nettopp dette, det reflekteres også i problemstillingen og forskningsspørsmålene. Jeg ønsket å høre deres tanker omkring hva det vil si å være druser, hvordan balanserer de det å tilhøre det israelske storsamfunnet og IDF, og i hvilken grad spiller troen, religionen og tradisjonene en rolle. Jeg har også ønsket å problematisere deres forståelse av religion, ettersom informantene er troende, i den forstand at de tror på Gud, men de anser ikke seg selv som religiøse. Dette vil utdypes videre i kapittel 5.

³⁴ Library of Congress, "Introduction to Israel's Legal System"

3 Religionsdefinisjoner

3.1 Innledning

Druserne er kjent for å være "hemmelighetsfulle" når det gjelder den religiøse tradisjonen og dens opphav³⁵, og dersom man googler "druze" eller "druze religion", vil man raskt få treff som "secret" og "mystery". Det bør i den forbindelse nevnes at det finnes stemmer som mener at mange som studerer og skriver om druserne "confuse secrecy with privacy in their style of worship".³⁶ Her skal det også legges til at av de som tilhører det drusiske samfunnet, er det kun rundt 20% "innviede" som har tilgang til de hellige tekstene, fullstendige regler og doktriner. Disse kalles *uqqāl*, "de vise", på arabisk.³⁷ For å bli en del av de innviede må man dedikere seg fullstendig til studier og man blir veiledet av eldre lærde, kunne en av informantene mine, som selv har vært en del av *uqqāl*, fortelle. Når man er innviet, må man leve et religiøst fromt liv, med tradisjonelle klær, avstå fra alkohol og tobakk, i tillegg til å strengt følge øvrige religiøse regler og delta i "gudstjeneste".³⁸ Man deler gjerne inn den drusiske religionen i to, den etiske delen, "Precepts of Faith", og en praktisk del, "Precepts of Living".³⁹ Mens den praktiske delen er ment å omfatte alle medlemmer av det drusiske samfunnet, er den etiske delen som oftest forbeholdt de som fullt ut vier sitt liv til religiøse studier og religiøst levesett. I kapittelet der eget datamateriale behandles, vil en se at informantene opererer med en noe annen terminologi: de "innviede" og "ikke-innviede" kalles av informantene "religiøse" og "ikke-religiøse". De selv havner under kategorien "ikke-religiøse", på tross av at samtlige, med unntak av informant F, tror på Gud.

I kapittel 4 vil det bli redegjort for historie og religion, og vil således være et deskriptivt kapittel, i motsetning til kapittel 5. I kapittel 5 vil det være et normativt perspektiv, ettersom det er her datamaterialet fra informantene presenteres. Det vil i begge kapitlene komme til syne at det er den utøvende delen av religionen som står sentralt, også blant informantene. Det kan i den forstand sammenlignes med *haredim* hvor det er ortopraksien det legges vekt på. Informantene har selv ikke kjennskap til de

³⁵ Fuad I. Khuri, *Being a Druze*, s.1

³⁶ *ibid.* s. 13

³⁷ *Uqqal* s.v.

³⁸ *ibid.*

³⁹ Chad Kassem Radwan, "The Sweet Burden: Constructing and Contesting Druze Heritage and Identity in Lebanon", s.92

hellige tekstene og "precepts of faith" (se ovenfor), ettersom de ikke er en del av *uqqal*. Unntaket er informant G, han var tidligere en del av de innviede. Dette innebærer at informantene følger religiøse tradisjoner, uten at de egentlig ikke kan svare på hvorfor.⁴⁰ "I dont know a lot of information about my religion, but I do know about reincarnation and that I must marry a druze woman" sa informant B.

I og med at selv de færreste drusere, og selvsagt ikke utenforstående, har tilgang til all kunnskap om den drusiske religionen, er det utfordrende å skulle beskrive deres ulike religiøse konsepter og tradisjoner i detalj. Det er riktignok ikke avgjørende for denne oppgaven å skrive utfyllende om troen, men heller viktig å gi en gjennomgang av det mest grunnleggende, slik at en får en forståelse av hvem druserne er. Ettersom det er den praktiske delen av religionen som preger informantenes religionforståelse – med alt det innebærer av sosiale og religiøse normer – vil jeg i det følgende underkapittelet kort gjøre rede for en funksjonell religionsforståelse.

3.1.1 Funksjonell religionsforståelse

Jeg har valgt å si noen ord om funksjonell religionsforståelse, fordi det for informantenes vedkommende synes å ligge en slik forståelse til grunn heller enn "substans". De er opptatt av å overholde tradisjoner.

I religionshistorie skiller man mellom funksjonell og substansiell definisjon av religion. Selv om denne oppgaven ikke har til hensikt å definere religion, fungerer definisjoner godt som verktøy; hensikten er å skape orden i et ganske vidt spekter av sosiale fenomener, og for å lettere å kunne angripe materialet det gjelder. Det er nyttig å anse definisjoner som strategier, heller enn "sannheter".⁴¹ Sannhet er vel kanskje den største av alle variabler, og dermed ikke et hensiktsmessig eller nyttig parameter. Man velger dermed en definisjon å gå ut fra, som man vil jobbe med. For denne oppgavens vedkommende, vil en definisjon gjøre at vi lettere kan forstå informantenes perspektiver og sette det i en religionsvitenskapelig sammenheng.

Substansiell definisjon av religion innebærer at man forsøker å si noe om hva religion er. Om dette er definisjonen en ønsker å ha som utgangspunkt, kan man prøve å kategorisere hvilke fenomener som vil kunne anses som religion og hvilke som ikke er

⁴⁰ Se også kapittel 5

⁴¹ Meredith McGuire, *Religion, the social context*, s.8

det. McGuire velger, i *Religion - The Social Context*, å vise til Spiros substansielle definisjon av religion: "An institution consisting of culturally patterned interactions with culturally postulated superhuman beings"⁴² Det helt særegne for religion, som skiller det fra andre institusjoner, er at det relateres til "superhuman beings". Da vil vi med ett kunne klart skille det fra andre fenomener, selv om *hva* en superhuman being er, behøver ytterligere utdypning.. En substansiell definisjon er hensiktsmessig i teoretiske drøftelser og studier av religion, men fungerer også godt i større undersøkelser. Når en informant svarer i et spørreskjema hvorvidt vedkommende for eksempel er "muslim" eller "kristen", legger man en substansiell definisjon til grunn; indirekte har man en formening om hva eksempelvis kristendom *er*, og deretter hvordan og hvorfor noen kan kategoriseres som kristne. I likhet med de fleste verktøy en benytter seg av, er det selvsagt ulemper ved slike definisjoner også. En substansiell definisjon er ikke særlig velegnet i analyse av religion i ustabile samfunn, preget av store sosiale og politiske forandringer, ei heller når det gjelder analyse av religion i forandring. Om en religion gjennomgår store endringer, fra en tidsperiode til en annen, vil en substansiell definisjon fungere dårlig for å beskrive denne forandringen.⁴³

For denne oppgavens vedkommende, synes det mest hensiktsmessig å legge en funksjonell religionsforståelse, med utgangspunkt i en funksjonell religionsdefinisjon, til grunn. Dette er fordi en funksjonell religionsdefinisjon sier noe om hva religion *gjør* for mennesker, det være seg individer eller grupper; en slik definisjon hefter seg ikke mye ved selve innholdet av det religiøse, men heller hvordan det manifesterer seg i hverdagen - i menneskers liv. For informantene er tradisjonene og de religiøse og sosiale normene fremtredende i deres hverdag. Dette synliggjøres i kapittel 5, som omhandler eget datamateriale.

Clifford Geertz er en av de som har formulert en funksjonell religionsdefinisjon:

"A religion is: (1) a system of symbols which acts to (2) establish powerful, pervasive, and long-lasting moods and motivations in men by (3) formulating conceptions of a general order of existence and (4) clothing these conceptions with such an aura of factuality that (5) the moods and motivations seem uniquely realistic"⁴⁴

⁴² *ibid.* s.9

⁴³ *ibid.* s.10

⁴⁴ *ibid.* s.11

Geertz' definisjon mener jeg egner seg godt i kvalitative studier som denne, hvor menneskers tanker og oppfatninger er det vi undersøker og analyserer. Dette fordi den sier noe om hvordan mennesker innordner og orienterer seg utfra religion og religiøse elementer eller dogmer, og hvordan det manifesterer seg. Samtidig må man være observant på relevant kritikk av Geertz, som for eksempel av Talal Asad.⁴⁵ Asads kritikk viser til hvordan det må legges større vekt på handling som sentralt for forståelsen av religion – dette elementet ser man klart at er nødvendig for forståelsen av drusisme. Ett av de viktigste konseptene i en funksjonell religionsforståelse, og relevant for denne oppgaven, er hvordan religion fungerer som meningsforsørger.⁴⁶ Dette er noe McGuire skriver mye om i *Religion - The Social Context*: "meaning refers to the interpretation of situations and events in terms of some broader frame of reference."⁴⁷ Det handler med andre ord om hvordan man tolker hendelser og erfaringer ut fra hvilket verdenssyn eller referanseramme man har. Hvordan man tolker avhenger av hvilket meningssystem vedkommende forholder seg til. Religioner fungerer som meningssystem og kalles gjerne "verdenssyn". I vår tid, har vi mennesker gjerne flere meningssystem vi forholder oss til, og tolker ikke nødvendigvis alle erfaringer og hendelser i en religiøs retning, men heller "plukker ut" når det resonnerer best.⁴⁸ Er vi for eksempel i behov av en forklaring på noe som tilsynelatende virker meningsløst, det være seg en naturkatastrofe eller brå sykdom eller død, vil vi kanskje søke oss til theodiceer - religiøst forankrede forklaringer på "det ondes problem". For informantenes vedkommende er troen på reinkarnasjon og skjebne en viktig bestandsdel i deres verdenssyn og således av betydning for deres religiøse identitet; troen oppleves for dem som meningsbærende- og forsørgende. Dette kan være viktig i situasjoner som oppleves som ekstreme – for to av informantene mine, spilte troen en rolle i situasjoner de opplevde som farlige og vonde, under militære operasjoner inne i Gaza. Også øvrige informanter fortalte om deres tro på reinkarnasjon, eller sjelevandring, og hvordan det medførte til en mindre frykt for døden. Dette er temaet for kapittel 5.2 i oppgaven.

Jeg vil også her legge til, at for religiøse mennesker er ikke nødvendigvis dette bevisste valg man tar - å tro, og å handle deretter, vil gjerne være en integrert, og

⁴⁵ Talal Asad, "Anthropological Conceptions of Religion: Reflections on Geertz"

⁴⁶ Meredith McGuire, *Religion, the social context*, s.11

⁴⁷ *ibid.* s.26

⁴⁸ *ibid.* s.27

kanskje ubevisst, del av hverdagen. Religion som meningsforsørger kan være viktig i situasjoner som oppleves som ekstreme – for to av informantene mine, spilte troen en rolle i situasjoner de opplevde som farlige og vonde, under militære operasjoner på Gaza og i Hebron på Vestbredden. Også øvrige informanter fortalte om deres tro på reinkarnasjon, eller sjelevandring, og hvordan det medførte til en mindre frykt for døden. Dette vil også gjøres rede for i kapittel 5.2.1.

Religionsdefinisjoner, det være seg funksjonell eller substansiell, er nyttige som strategier og verktøy, men de ulike definisjonene vil lede til ulike drøftelser og slutninger. For denne oppgavens vedkommende, er det å legge en funksjonell religionsforståelse til grunn simpelthen en måte å lettere kunne orientere meg i et materiale og i et verdenssyn som er svært annerledes det jeg selv er vant til.

4 Bakgrunnsteppe – historie, religion og drusere i Israel

4.1 Innledning

Drusisme er ikke den mest omtalte av Midtøstens religioner, selv om de riktig nok ble omtalt i norske medier sommeren 2018⁴⁹, i forbindelse med det nye grunnlovsforslaget - som kort fortalt gir den jødiske befolkningen en symbolsk forrang og arabisk ble fratatt status som offisielt språk. Ettersom denne oppgavens tema handler om drusere som minoritet i Israel og i IDF, og deres opplevelse av identitet knyttet til dette, mener jeg det er av betydning å gi noe bakgrunnsinformasjon. Jeg vil derfor i det følgende gi en oversikt over religiøs tradisjon, historie og deres posisjon i Israel og IDF.

Drusere er en religiøs minoritetsgruppe bosatt i hovedsakelig Libanon, Syria, Golanhøydene og Israel. Når det gjelder innbyggertall, regner Israel med Golanhøydene i offentlig statistikk, fordi de har ensidig annektert dette området, og har de facto gjort det til en del av Israel. I følge israelsk statistikk, utgjør drusere i Israel og Golanhøydene rundt 2% av landets innbyggere.⁵⁰ Flesteparten bor i fjellandsbyer i nordlige deler av Israel og i de okkuperte Golanhøydene.⁵¹ I dette kapitlet vil jeg gi et nærmere innblikk i den drusiske befolkningen i internasjonalt anerkjente Israel, herunder hovedlinjene ved religionen, historien og deres rolle i IDF.

4.2 Religion

4.2.1 Historisk bakgrunn

Den drusiske religionen sprang ut fra Ismaili-retningen av shiaislam for rundt tusen år siden, i begynnelsen av 1000-tallet.⁵² Informant B kunne fortelle at de i 2017 feiret 1000-årsjubileum for den drusiske religionen.

Jeg vil i det følgende kort si noe om shiaislam, herunder Ismailiislam, før jeg går videre og gjør rede for den drusiske bevegelsen.

Etter profeten Muhammads død dannet det seg to grupperinger innenfor islam,

⁴⁹ NTB, "Titalls tusen israelere protesterer mot omstridt lov"

⁵⁰ Angelina E. Theodorou, "5 facts about Israeli Druze, a unique religious and ethnic group"

⁵¹ Central Bureau of Statistics, "The Druze Population of Israel"

⁵² Nejla M. Abu-Izzedin, *The Druzes – A new study of their faith, history and society*, s.1

etter at det oppstod uenighet om hvem som skulle lede muslimene etter profetens død. Disse to retningene er i dag det vi kjenner som *sunni* og *shia*.⁵³ Ismailibevegelsen sprang ut fra shiaislam, etter uenighet om hvem som var den rettmessige sjettede imam. Det var her splittelsen oppstod. Sønn av den sjettede imam, Muhammad ibn Ismail, regnes som grunnleggeren av ismailisekten. Selv om shiaislam og sunniislam forble relativt like i tiden etter splittelsen hva gjaldt trosinnhold, introduserte ismailiislam en rekke ulike religiøse elementer fra gresk filosofi og indisk og iransk religion. Koranen var fortsatt den helligste av skriftene, men innenfor ismailiretningen fikk den også en esoterisk mening - denne var kun kjent for de som forstod den virkelige, indre meningen av versene i Koranen.⁵⁴ Takket være et stort antall lærde misjonærer, som reiste over store deler av den arabiske verden og nord-Afrika, ble retningen relativt raskt kjent, og kombinasjonen av filosofisk tankegods og tydelig monoteisme, gjorde at ismailiretningen fikk mange tilhengere blant forfattere og lærde.⁵⁵

Også innenfor ismailibevegelsen, oppstod det ulike variasjoner bunnet i uenigheter om blant annet antall imamer, hvilke krefter en imam egentlig har og lignende. Venten på *mahdi* og oppfyllelsen av et messianisk rike, hadde de alle til felles. Men årene gikk, og riket var ikke kommet. Utålmodighet og desperasjon rådet blant ismailitilhengerne i de tider, og det var med det som bakgrunn at en bevegelse, som senere skulle bli kjent som drusismen, tok form.⁵⁶

Det var Hamza ibn-Ali ibn-Ahmad som startet å forkynne den nye retningen, med tillatelse og under beskyttelse av Fātimid-kalifatet i Kairo, kalif al-Hakim.⁵⁷ Guds uendelighet ble vektlagt – Gud er alt og alt er Gud.⁵⁸ Særlig viktig var, og er, også troen på sjelevandring – en sjel må alltid ha en kropp for å eksistere, så fort en kropp dør vil sjelen finne en ny kropp.⁵⁹ Under al-Hakim fikk det som senere skulle bli en egen, distinkt religion, lov til å blomstre.

På tross av at den drusiske religionen kan spores tilbake til *ismaili*islam hva gjelder filosofisk tankegods og terminologi, var den nye retningen svært ulik og radikal på enkelte områder. Tydeligst ble dette i forbindelse med at de avviste tanken om

⁵³ Kais M. Firro, *A History of the Druzes*, Kais M. Firro, s. 3-8

⁵⁴ *ibid.* s.3-8

⁵⁵ *ibid.* s.6

⁵⁶ *ibid.* s.8

⁵⁷ Nejla M. Abu-Izzedin, *The Druzes – A new study of their faith, history and society*, s.1

⁵⁸ Kais M. Firro, *A History of the Druzes*, s. 10-11

⁵⁹ *ibid.* s. 11

imamer, kjernen av den messianske troen innenfor *ismaili*. al-Hakim ble utpekt som den guddommelige manifestasjonen, og med dette var skillet mellom ismaili og drusismen fullendt.⁶⁰

Etter al-Hakims mystiske forsvinning i år 1021 startet intense forfølgelser av den nye retningens tilhengerne. Etter dette flyktet druserne opp i isolerte fjellregioner i det som i dag er Libanon, Israel og Syria, hvor de fortsatt er bosatt i dag.⁶¹ Årsaken til al-Hakims forsvinning er ukjent. Han ble sett forlate Kairo, og det har blitt spekulert i om han ble myrdet, eller om han bare forlot Kairo frivillig. For druserne har forsvinningen blitt tolket som en tilbakevending til ikke-menneskelig form, i tråd med tanken om at han var guddommelig.⁶²

4.2.2 Er drusere muslimer?

Med denne historiske bakgrunnen – de delte røttene med ismailiislam – er det vanskelig å komme forbi debatten om hvorvidt drusere bør eller kan betegnes som muslimer. Mange mener de bør det (jeg har sett at noen omtaler drusere som en ”muslimsk sekt”⁶³), ettersom de deler en rekke likheter: Koranen er en av deres hellige bøker, deres største og viktigste høytid er *id al-adha* og de omskjærer sine sønner. Allikevel er det mange faktorer som tydelig skiller seg fra islam: Drusere faster ikke under *ramadan*, de gjennomfører ikke pilegrimsreise til Mekka, de ber ikke fem ganger om dagen – bønn slik vi kjenner det er faktisk et ikke-konsept, og de ser ikke på Muhammad som den siste profeten.⁶⁴ At Muhammed er Guds utpekte profet, er selve kjernen i den islamske trosbekjennelsen.⁶⁵

Jeg vil også legge til, og dette er i religionsvitenskapelig kontekst minst like viktig som ovennevnte punkter, at de selv ikke anser seg som muslimer – de er drusere. I intervjuet med informant B, kom vedkommende inn på dette temaet:

”But we, the druze, we live in the mountains, in the high mountains, because in our history other Communities, like the Muslim Communities, wanted the druze people to identify themselves as Muslim,

⁶⁰ Kais M. Firro, *A History of the Druzes*, s.10

⁶¹ Nejla M. Abu-Izzedin, *The Druzes – A new study of their faith, history and society*, s.1

⁶² Sara Elkamel, ”Caliph of Cairo: The rule and mysterious disappearance of Al-Hakim bi-Amr Allah”

⁶³ Anne Bennett, ”Reincarnation, Sect Unity, and Identity among the Druze”, s.87

⁶⁴ Nissim Dana, ”Druze Identity, Religion – Tradition and Apostasy”, s. E6

⁶⁵ Kari Vogt for Store Norske Leksikon, ”Shahada”

but they didn't so here we have a conflict between the Druze and the Muslim. But I think in the traditions they are so similar, for me at least.”

Når det gjelder muslimers syn på hvorvidt drusere tilhører deres religiøse gruppe eller ikke, er det, i følge Pew Research Center, en majoritet som mener at drusere ikke kan anses som muslimer.⁶⁶ Men det er også en relativt høy andel, hele 36% av verdens muslimer, som mener at drusere skal anses å tilhøre islam.⁶⁷ Av den israelske muslimske befolkningen, er det 16% som mener at drusere er muslimer.⁶⁸ I narrativet hos mine informanter er det tydelig at de anser seg selv som drusere, ikke muslimer eller at de tilhører en ”muslimsk sekt”. De omtaler seg selv konsekvent som drusere, og understreker også at det å være druser er spesielt.⁶⁹

4.2.3 Gud

Den drusiske læren om Gud går utover synet på Gud som en entitet utenfor denne eksistensen, noe i et høyere og annet univers – i drusismen *er* Gud selve eksistensen.⁷⁰ I boken *The Druze Faith*, av Sami Naib Makarem, får leseren et innblikk i de grunnleggende sidene ved drusismen. Her skriver Makarem om opphavsmannen til religionen og hans læresetninger: Hamza ibn’Ali blir regnet som grunnleggeren av drusismen og forfatteren bak en rekke av deres tekster. ibn’Ali sier om Gud at Han er ikke begrenset til noe sted, Han er over alt, alltid, Han har heller ingen sjel eller ånd, for det ville innebære at Han er som andre skapninger. Gud er skaperen av alt, fra Gud utsprang alle ting.⁷¹ ”He is the Whole of the existence, inasmuch as He is the One(...)Existing things are expressions of God’s Unity”.⁷² Dersom ting opphører, vil allikevel ikke Gud opphøre. Denne tanken om ”God’s Unity” kalles *Tawhíd*⁷³ og står helt sentralt i den drusiske religionen.

⁶⁶ Pew Research Center, ”Chapter 5: Boundaries of Religious Identity”

⁶⁷ *ibid.*

⁶⁸ Pew Research Center, ”Israel’s Religiously Divided Society”, kapittel 3

⁶⁹ Både informant C og D omtalte det å være druser som noe eget og spesielt. Informant D uttalte at ”to be druze is something special”, i sammenheng med at druser er noe man er født som og at begge foreldre også mæmå være drusiske. Informant C sa følgende ”I’m born druze. Druze religion is special”

⁷⁰ Sami Nasib Makarem, *The Druze Faith*, s. 41

⁷¹ *ibid.* s.41-42

⁷² *ibid.* s.42

⁷³ *ibid.* s.42-43

Det ultimate målet og den store lykken er å føle seg "in union with God".⁷⁴ Dette kan kun oppnås hvis man følger visse "bud" i drusisk tro. Jeg vil ikke gå i detalj her, men disse budene innebærer blant annet å tale sant og leve sant, å hjelpe og verne om andre – vise dem vei med sannhet, rettferdighet og kjærlighet, og å underkaste seg Guds vilje og handlinger.⁷⁵

Selv om informantene i denne oppgaven ikke identifiserer seg selv som innviede (uqqal), eller "religiøse" som de selv sier, tror samtlige på Gud. I den sammenheng vil jeg trekke frem undersøkelser foretatt av Pew Research Senter, som viser at hele 99% av alle drusere i Israel tror på Gud, hvorav 84% er "absolute certain" i deres tro, mens 25% deltar i gudstjeneste og 26% ber daglig.⁷⁶

4.2.4 Sjelevandring

Sentralt i drusismen står troen på sjelevandring. Jeg vil si noe om dette, fordi det er noe informantene selv brakte på banen under intervjuene, og for flere av dem har troen på sjelevandring spilt en viktig rolle. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 5.

Når en kropp dør, vil sjelen finne en ny kropp i følge drusiske lære.⁷⁷ Sjelen behøver et fysisk medium for å kunne eksistere, de to lever således i en symbiose. Å skade egen eller andres kropp, er derfor sett ned på, og bruk av alkohol og øvrige rusmidler, samt fråtsing, er forbudt.⁷⁸ I andre religioners konsepter om sjelevandring eller reinkarnasjon kan sjelen innta også ikke-menneskelige former. For drusere er dette utenkelig – sjelen vil innta menneskelige former, for det er som menneske man kan strebe etter og realisere lykke. Lykke i denne sammenheng er å nå den ovenfornevnte enheten med Gud.⁷⁹ Det er også mulig å gjenfødtes forbi den menneskelige verden, i en guddommelig sfære hvor man endelig har kommet nærmere Gud.⁸⁰

Når en person dør, vil sjelen umiddelbart innta en ny spedbarnskropp, med mindre sjelen vandrer videre til en høyere, guddommelige sfære⁸¹: Dersom man gjenfødtes i en menneskelig kropp, vil det derfor skje med en gang etter dødsfallet. I

⁷⁴ *ibid.* s.50

⁷⁵ *ibid.* s.51-52

⁷⁶ Angelina E. Theodorou, "5 facts about Israeli Druze, a unique religious and ethnic group"

⁷⁷ Kais M. Firro, *A History of the Druzes*, s. 11

⁷⁸ Sami Nasib Makarem, *The Druze Faith*, s. 53

⁷⁹ *ibid.* s. 54

⁸⁰ Anne Bennett, "Reincarnation, Sect Unity, and Identity among the Druze", s.90

⁸¹ *ibid.* s. 90

andre tradisjoner innebærer reinkarnasjon at en sjel kan forbli i et ubestemt stadie mellom kropper, mellom død og gjenfødelse, men slik er det ikke i følge drusisk tro.⁸²

En viktig faktor i troen på reinkarnasjon i drusismen, er konseptet om at antallet drusere i verden er fiksert. I drusismen tror man at alle sjeler ble skapt på samme tid, og antallet derfor er konstant og forblir konstant gjennom reinkarnasjon.⁸³ Denne doktrinen og det faktum at man ikke tillater konversjon, gjør følelsen av gruppetilhørighet er sterk; ideologisk sett tilhører man en gruppe som har holdt sammen og vært konstant i over tusen år.⁸⁴ At antallet druserere i verden er konstant og fiksert, har selvsagt vært tema for debatt, ettersom den drusiske befolkningen har økt, og på ingen måte har vært den samme til enhver tid. I sin doktorgradsavhandling, *The Sweet Burden: Constructing and Contesting Druze Heritage and Identity in Lebanon*, skriver Chad Kassem Radwan blant annet om "druzeness" – hva gjør en person drusisk?⁸⁵ I den forbindelse nevner informantene til forfatteren viktigheten av reinkarnasjon, og det kommer der frem at det ikke er konsensus hva gjelder antallet drusere i verden, og hvordan man eventuelt forklarer at befolkningstallene endrer seg. Radwans informanter, selv om de var tydelige i sin tro hva gjaldt reinkarnasjon, var på ingen måte overbevist om at antallet drusere forblir det samme fra år til år.

Hos drusere er det slik at ens tidligere livs handlinger og tanker ikke spiller en rolle for hvorvidt sjelen gjenfødes som menneske, selv om synd er sett ned på - det er sånn sett svært ulikt konseptene om reinkarnasjon som vi kjenner, gjennom karmalæren, fra buddhisme eller hinduisme. Kroppen er kun en "beholder" for sjelen.⁸⁶ Informant G var inne på tematikken i forbindelse med temaet selvmord; jeg spurte om det å begå selvmord vil hindre reinkarnasjon. Til dette svarte han nei, men at det er en stor synd å ta sitt eget liv. Dersom man er født druser, vil sjelen alltid forbli det. Man vil gjenfødes som druser, selv om man i forrige liv "falt fra" og inngikk ekteskap med f.eks en muslimsk mann eller kvinne og dermed konverterte.⁸⁷

I den grad ens tidligere liv og handlinger spiller en rolle, tror drusere at gode handlinger i tidligere liv, kun vil manifestere seg i materielle goder og velferd. Det har

⁸² *ibid.* s.93

⁸³ *ibid.* s.89-90

⁸⁴ *ibid.* s.90

⁸⁵ Chad Kassem Radwan, "The Sweet Burden: Constructing and Contesting Druze Heritage and Identity in Lebanon", s.236-237

⁸⁶ Somer Klein-Sela og Or Chen, "Beliefs in reincarnation", s. 462

⁸⁷ Fuad I. Khuri, "Aspects of Druze Social Structure: "There are No Free-Floating Druze"

med andre ord ikke direkte innvirkning på deres spirituelle utvikling og gjenfødelse som menneske – i den sammenheng er det nemlig viktig å benytte enhver sjanse, i ethvert liv, til å leve sant og riktig. At man kan tilpasse seg i ulike situasjoner, tider, plasser og miljøer, er derfor avgjørende.⁸⁸ Dette synet på å tilpasse seg er svært viktig, og noe jeg vil komme tilbake til under analysen av eget materiale.

I forbindelse med troen på sjelevandring, er særlig åpenbarelsen av tidligere livs minner viktig – kalt *nutq*.⁸⁹ Det er sett på som ærefult å ha barn som husker deres tidligere liv.⁹⁰ Informant F fortalte at hans tante, etter hennes bortgang, inntok en ny kropp i landsbyen, og ”åpenbarte” seg for sin tidligere familie. Han sa at selv om hun hadde en annen kropp og utseende, gjenkjente han henne gjennom hennes beretninger fra det tidligere livet. Han snakket om dette i positive ordelag, selv om han ikke anser seg selv som spesielt religiøs.

I møtet med potensielt farlige og livstruende situasjoner intervjuobjektene opplevde under tiden i IDF, er troen på sjelevandring, som jeg vil vise senere, viktig. Det samme gjelder troen på at deres ”skjebne” – hvordan og når de skal dø – er bestemt av Gud allerede den dagen de blir født. ”It is written, by God, when I am supposed to die. If I die tomorrow, it is God’s will”, sa informant D. Disse tankene er avgjørende for deres rolle og erfaring i IDF (se kapittel 5.2.1) Jeg vil her understreke at historisk sett er ordet skjebne et begrep nært forbundet med kristendommen, og man kan selvsagt problematisere at begrepet her brukes i en helt annen setting, men jeg tror allikevel at det i denne oppgaven fungerer godt nok til å beskrive drusernes religiøse konsept.

4.3 Drusere i Israel og IDF

For å bedre kunne forstå informantenes verdenssyn, vil jeg gi et innblikk i det drusiske samfunnet generelt i Israel i dag. Deres forhold til tradisjon, familie og samhold særpreger dem. Hva mine egne informanter selv har uttalt om disse temaene, står skrevet i kapittel 5. Det drusiske samfunnet har tradisjonelt vært relativt isolert og lukket – de er bosatt i fjellandsbyer i nordre Israel, de praktiserer endogami og konvertering er ikke tillatt.

⁸⁸ Sami Nasib Makarem, *The Druze Faith*, s. 57

⁸⁹ Fuad I. Khuri, *Being a Druze*, s. 8

⁹⁰ *ibid.* s. 8

4.3.1 Sosiale normer og endogami

Den drusiske religionen preges av tradisjoner og sosiale normer. Å være druser er ikke noe man kan velge - er man født druser, er man det for alltid "av blod". Man kan da ikke fritt velge hvem man ønsker å gifte seg med. Innebærer valget en ikke-drusisk partner, vil det få konsekvenser. Man kan heller ikke velge en likekjønnet partner. Informant A fortalte at drusere ikke har noe i mot homofili, "but it is not allowed". Konversjon inn i religionen er heller ikke mulig, og det er ytterst sjeldent at man konverterer ut.⁹¹

Seksualmoral er strengere for kvinner enn menn, i likhet med andre religiøse grupper i Israel. Uqqal er pålagt en spesielt streng seksualmoral for begge kjønn, og for informantenes vedkommende er de også bundet av visse sosiale normer – for eksempel omgås de ikke drusiske kvinner i en hverdagslig, vennskapelig setting slik sekulære jøder i Israel gjør. Deres vennekrets er med andre ord relativt homososial. Senere i oppgaven, se side 43, forklarer informant G hvor vanskelig det kan være å treffe en drusisk partner, ettersom arenaene de kan møtes på er få, og at det gjerne er i sosiale settinger som f.eks. bryllup at muligheten oppstår.

På grunn av tradisjonene og de sosiale normene, som endogami, troen på reinkarnasjon og forbud mot konvertering, kjennetegnes det drusiske samfunnet av hvor sammenvevet det er. Familie og samhold står sterkt. I en samtale med den ene av informantene, D, kom det fram at dersom han hører om en annen fra drusersamfunnet som behøver hjelp, selv om det ikke er en fra hans landsby eller slekt, så hjelper han: "We look after each other". Også i boken *Being a Druze*, av Fuad I. Khuri, trekkes dette båndet fram. Det som skiller druserne fra andre, er ikke nødvendigvis religionen, men det sosiale og moralske båndet de deler, et bånd som best kan beskrives som et brorskap.⁹²

Endogami

Endogami kan referere til flere kulturelle praksiser – det handler generelt om å søke forbindelser innad i det samfunnet man lever i heller enn utenfor. Det kan være enten det er i jobbsammenheng, sosialt eller ekteskapelig. I denne oppgaven er det i den sistnevnte sammenhengen at uttrykket blir brukt.

I forbindelse med ekteskap og familie blir det nære båndet de deler spesielt

⁹¹ Nissim Dana, "Druze Identity, Religion – Tradition and Apostasy", s. E9-E12

⁹² Fuad I. Khuri, *Being a Druze*, s. 235

tydelig. De som gifter seg og/eller stifter familie med en ikke-druser, blir ansett som "frafalne". Disse vil oppleve å bli frosset ut av samfunnet, og familien vil slå hånden av dem.⁹³ Undersøkelser viser at i underkant av 1% av druserne i Israel gifter seg med en ikke-drusisk partner.⁹⁴ Dette i seg selv er ikke oppsiktsvekkende, interreligiøse ekteskap er heller ikke vanlig blant øvrige religiøse grupper i landet. Tallene for dette er henholdsvis 1% for muslimer og 2% for jøder.⁹⁵ En medvirkende faktor for israelere flest, kan også være det faktum at det i Israel ikke finnes noen mulighet for ikke-religiøs ekteskapsinngåelse, "civil marriage". De som ikke ønsker å gifte seg religiøst, må reise utenlands.⁹⁶ Det er dermed vanlig, hvis man ikke velger å gifte seg utenlands, at en ikke-jødisk partner konverterer før ekteskap inngås. Det er rimelig å anta at det har innvirkning på ovennevnte statistikk.

Selv om interreligiøse ekteskap er uvanlige også i andre religiøse grupper i Israel, oppleves nok konsekvensene det har i det drusiske samfunnet som mer dramatiske: Informant D, som selv sier at hans familie ikke er "very religious", forteller at dersom han stifter familie med noen utenfor det drusiske samfunnet, vil hans foreldre og søsken kutte all kontakt, og han vil ikke lenger være velkommen i den lille landsbyen i fjellene nord i Israel. På spørsmål om han opplever det som vanskelig spesifikt å måtte finne en drusisk livspartner, sier han at det synes han ikke. Han vet det må være på den måten. Han sier at det er en del av hans identitet – det er tradisjonen. Noe jeg fant svært interessant i våre samtaler omkring dette, var følgende utsagn: "You have to look at the bigger picture. We're a very small community. So...We marry each other in order to protect it, to make sure our community survive". I et av intervjuene, på spørsmål om hva det betyr å være druser, svarte informant A, at for ham trekkes linjen ved ekteskap: "I'm gonna marry a Druze. That's what defines being Druze to me". Også blant den drusiske diasporaen står tanken om endogami sterkt. En 21 år gammel kvinne, delvis oppvokst i Israel og delvis i Canada, belyste problematikken i et intervju med et kanadisk mediebyrå. Hun fortalte at faren hennes var åpen for at barna kunne gifte seg med en ikke-drusisk mann, men at hun allikevel har slått fra seg den tanken, fordi hun ikke ønsker å miste kontakt med drusersamfunnet, slekt og familie.⁹⁷

⁹³ Nissim Dana, "Druze Identity, Religion – Tradition and Apostasy", s.E12

⁹⁴ Angelina E. Theodorou, "5 facts about Israeli Druze, a unique religious and ethnic group"

⁹⁵ ibid

⁹⁶ Rachael Gelfman Schultz, "Civil marriage in Israel"

⁹⁷ Ania Bessonov, "Dating Druze: The struggle to find love in a dwindling diaspora"

Når det gjelder størrelse på barnekull, er druserne mer "liberale" (det vil her si nærmere vår egen, skandinaviske tankegang) enn sine arabisk-muslimske naboer. De får færre barn, men samtidig velger de å holde fast ved enkelte skikker, slik som endogami.⁹⁸

Siden statsopprettelsen i 1948 har det vært, og er fortsatt, en tendens til at flere drusere "faller fra", og enkelte av disse slår seg ned med muslimske eller jødiske partnere.⁹⁹ Dette er riktignok fortsatt et svært marginalt fenomen, men det eksisterer.

4.3.2 Israel Defence Forces

IDF ble offisielt dannet kun to uker etter statsopprettelsen i 1948.¹⁰⁰ Men allerede siden 1909 har det eksistert jødiske militærgrupper i området. I den tiden var det selvsagt i en betydelig mindre skala, og deres mål var, i følge IDF's egen hjemmeside, primært å beskytte jødiske bosetninger mot "kriminelle gjenger".¹⁰¹ I 1920- og 30-årene utviklet gruppene seg, og *Haganah* – IDF's "forløper" – ble en velorganisert militærorganisasjon, med ulike enheter.¹⁰² Parallelt med *Haganah* eksisterte *Irgun*, en høyreekstrem, anti-arabisk militærgruppe, som tydde til terror og svært voldelige handlinger i sin kamp for et jødisk land. Da staten Israel ble grunnlagt og *Haganah* ble til *Tsava Haganah leYisrael* (IDF), sluttet *Irgun* seg til IDF.¹⁰³ IDF sitt offisielle mål er i dag "To defend the existence, territorial integrity and sovereignty of the state of Israel. To protect the inhabitants of Israel and to combat all forms of terrorism which threaten the daily life"¹⁰⁴

I dag er IDF en av de mest veltrente og effektive hærene i verden, etter å ha kjempet et bemerkelsesverdig høyt antall kriger de siste sytti årene.¹⁰⁵ IDF er også en viktig smeltedigel – over tre år, to for kvinner, eller mer, møtes mennesker av ulik etnisitet og bakgrunn, "fusing(...)into a fairly coherent Israeli identity".¹⁰⁶ I artikkelen *The Construction of Ethnic Identity in the Military - From the Bottom up*, skriver Dana Kachtan, at helt fra opprettelsen har IDF blitt ansett "not only as a security organization, but also as a state mechanism that is central to the creation of Israel's melting pot. As

⁹⁸ Fuad I. Khuri, *Being a Druze*, s. 93

⁹⁹ Nissim Dana, "Druze Identity, Religion – Tradition and Apostasy", s.E19

¹⁰⁰ IDF's offisielle hjemmeside, "1948 War of Independence"

¹⁰¹ Virtual Library, "The Haganah"

¹⁰² *ibid.*

¹⁰³ Kirsten E. Schulze, *The Arab-Israeli Conflict*, s. 12

¹⁰⁴ IDF's offisielle hjemmeside, "Who we are"

¹⁰⁵ Ori Goldberg, "Military Rabbis as Community Builders", s.105

¹⁰⁶ *ibid.* s.105

such, it is considered a neutral body that fosters social cohesion"¹⁰⁷ Det er viktig å ha i bakhodet at Israel offisielt er en jødisk stat, dette er forankret i statserklæringen fra 1948: "hereby declare a Jewish state in Eretz-Israel, to be known as the State of Israel".¹⁰⁸ Etersom militæret er statlig, kan man argumentere for at det i stor grad er en jødisk hær¹⁰⁹, til tross for at både drusere og muslimske tsjerkessere må gjennomføre verneplikt. IDF spiller en avgjørende rolle for solidaritet blant israelske jøder – IDF bidrar til opprettholdelsen av jødisk stat, ikke bare gjennom militær aktivitet og forsvar, men gjennom den formative erfaringen verneplikten tross alt betyr.¹¹⁰

Arabiske borgere i Israel, kristne og muslimer, blir ikke kalt inn til vernepliktstjeneste. Dette fører til, i følge Goldberg, at de unge menn og kvinner som tjenestegjør i IDF utgjør "a community of true citizens, ones whose lives are aligned with the survival of the state."¹¹¹ Druserne er den eneste arabisktalende gruppen som er underlagt verneplikt. Det båndet som tilsynelatende eksisterer mellom drusiske og jødiske soldater, blir ofte referert til, i et israelsk narrativ, som "*brit damim*" - en blodspakt.¹¹²

I hvilken grad IDF fungerer som en integreringsplattform for drusiske menn, vil jeg komme tilbake til i analysekapitlet.

4.3.3 Drusere i Israel og IDF - historisk kontekst

Siden 1956 har drusere i Israel vært underlagt verneplikt i Israel Defence Forces. 83% av alle drusiske menn avtjener verneplikten.¹¹³ Dette er det høyeste tallet blant alle vernepliktige grupper i landet – også blant den jødiske majoritetsbefolkningen. Hele 60% av disse er soldater i kampanheter.¹¹⁴

Drusere er den eneste arabisktalende gruppen som må tjenestegjøre i hæren. Så hva er det som gjør deres rolle så annerledes enn andre minoritetsgrupper? En viktig faktor er deres forhold til landet de bor på og marka de dyrker: "We're Israeli Citizens, we live here, this is our country, why shouldn't we serve?", sa informant C i intervjuet.

¹⁰⁷ Kachtan, "The Construction of Ethnic Identity in the Military", 150.

¹⁰⁸ David Ben Gurion, "Proclamation of Independence"

¹⁰⁹ Ori Goldberg, "Military Rabbis as Community Builders", s.106

¹¹⁰ *ibid.* 106

¹¹¹ *ibid.* s.107

¹¹² Rachael Gelfman Schultz, "Druze in Israel"

¹¹³ David Daoud, "New Book Details, Pays Tribute to IDF's Druze Soldiers"

¹¹⁴ Inter Agency Task Force on Israeli Arab Issues, "Druze in Israel"

Det er en drusisk tradisjon "(...)to die on their land rather than to leave it".¹¹⁵ Da Israel ble opprettet i 1948, ble ikke druserne presset til å forlate landet de eide og bodde på, slik deres arabiske naboer gjorde. Årsaken er å finne i årene før 1948, noe det vil bli gjort rede for i kommende underkapittel.¹¹⁶ For å beholde eiendommene sine, for de fleste var jordbruk deres eneste levebrød, inntok de en heller passiv holdning til den nye staten. De innså tidlig at dette var avgjørende for å kunne overleve.¹¹⁷ Drusiske ledere var klar over at dersom de ble ansett som en annen etnisk gruppe enn arabisk, ville de bli tildelt større goder.¹¹⁸ Men hva skjedde egentlig i årene rundt statsopprettelsen? Historien rundt dette er avgjørende for å forstå drusernes særegne posisjon i Israel i dag, og ikke minst for også å forstå de kritiske stemmene.

Drusere i Israel før 1948

Den drusiske befolkningen i Palestina under det ottomanske riket hadde gradvis minsket. I begynnelsen av den britiske mandatperioden var det kun 7028 drusere igjen, fordelt på atten landsbyer i det som i dag er det nordlige Israel.¹¹⁹ I løpet av det første tiåret under britisk mandatstyre, økte den drusiske befolkningen, men de var dårlig organisert og hadde ikke en utpekt maktelite eller ledere. I 1929 tilspisset konflikten mellom den palestinske og jødiske befolkningen seg, og Jerusalem - særlig vestmuren og *Haram al-sharif* - var episenter for urolighetene. Det gjorde at den drusiske befolkningen anså konflikten først og fremst som en religiøs konflikt, og med unntak av en gruppe drusere som deltok i et angrep på en jødisk bosetning i Galilea, inntok de en passiv holdning. Drusernes landsbyer var distansert fra konflikten, og de merket således lite til begivenhetene.¹²⁰ De ønsket i 1930 å bli representert i det lovgivende rådet, "The Legislative Council", som egen selvstendig gruppe. Druserne vektla i den forbindelse sin posisjon som nøytrale og ikke-involverte i konflikten. Den største nasjonale palestinske organisasjonen på den tiden var muslimsk, "the Supreme Muslim Council", og drusernes ønske om egen, selvstendig representasjon, var således et uttrykk for et ønske om å distansere seg fra denne. Det britiske styret nektet å anse druserne som en egen etnisk

¹¹⁵ Sami Naseb Makarem, *The Druze Faith*, s. 3

¹¹⁶ 4.3.3 "Drusere i Israel før 1948"

¹¹⁷ Sami Naseb Makarem, *The Druze Faith*, s. 3

¹¹⁸ Lina Kasseem, "The Construction of Druze Ethnicity: Druze in Israel between State Policy and Palestinian Arab Nationalism",

¹¹⁹ Kais M. Firro, *A History of the Druzes*, s.314

¹²⁰ *ibid.* s. 315-318

gruppe, og de ble værende under muslimsk representasjon i ytterligere tre år, til det endret seg i 1933.¹²¹

Utover 1930-årene økte konfliktnivået mellom sionistbevegelsen og den palestinske befolkningen. Selv om enkelte drusiske grupperinger valgte side – noen deltok i palestinske opprør, mens andre ønsket et samarbeid med den jødiske befolkningen – forholdt druserne seg i det store og hele nøytrale. Sionistbevegelsen uttrykte sterkt ønske om at druserne skulle fortsette å forholde seg nøytrale.¹²² Den drusiske befolkningens tilsynelatende nøytrale holdning, provoserte palestinske opprørsgrupper. Høsten 1938 ble en landsby angrepet av palestinske rebeller og elleve drusere drept mens de jobbet på jordene. Frykt spredte seg blant den drusiske befolkningen, og britiske myndigheter, sionistbevegelsen (med Abba Hushi i spissen) og drusiske ledere i Palestina og Libanon samarbeidet nå for å få utarbeidet en forflytningsplan. Planen innebar at palestinske drusere skulle forflyttes til Libanon.¹²³ Denne planen ble imidlertid ikke iverksatt, ettersom det i årsskiftet mellom 1939 og 1940 ble oppnådd forsoning mellom drusere og muslimer.¹²⁴ Det eksisterte riktignok tette bånd og samarbeid mellom drusere og jødiske bosettere i årene frem mot statsopprettelsen¹²⁵, og noen av disse er her verdt å nevne. En drusisk mann ved navn Jaber Ma'addi jobbet for sionistbevegelsen i årene før 1948. Han kjøpte våpen fra palestinerne, slik at deres våpenlagre minsket. Også landområder ble kjøpt på vegne av jødiske bosettere.¹²⁶

I perioden mellom 1940 og 1948 inntok den drusiske befolkningen igjen en nøytral holdning til den palestinske-sionistiske konflikten. Med erfaringene fra 30-tallet nært i minnet, var de i større grad en tidligere forsiktige med å knytte bånd til både sionister og palestinere «med enkelte unntak», og var heller lojale til det britiske styret. Da den britiske delingsplanen ble lagt på bordet i 1947, svarte druserne med stillhet og nøytralitet.¹²⁷ Da krigen brøt ut i 1948, valgte druserne i stor grad å avvente med å velge side. Unntakene var de drusiske familiene som tidligere hadde dannet nære bånd med Abba Hushi; de jobbet aktivt for den sionistiske saken, og det førte til at flere av deres

¹²¹ *ibid.* s.318

¹²² s.320-329

¹²³ s.337-347

¹²⁴ s.348

¹²⁵ Eduardo Wassim Aboultaif, "Druze Politics in Israel: Challenging the Myth of 'Druze-Zionist Covenant'"

¹²⁶ *ibid*

¹²⁷ Kais M. Firro, *A History of the Druzes*, s.348-349

syriske brødre som hadde kommet til Palestina for å kjempe, forlot den palestinske saken. Da krigen i 1948-49 ble vunnet av den jødiske siden, ble de pro-sionistiske druserne raskt nye ledere av det drusiske samfunnet i Israel.¹²⁸ Under ledelse av *sheikh* Abu Yousef Amin Tarif valgte de nå en mer inkluderende politisk linje, ikke uvanlig for minoriteter med en lang historie med forfølgelse.¹²⁹

Drusere i Israel etter 1948

I årene som fulgte etter statsopprettelsen, foregikk det en intern maktkamp og det oppstod uenigheter, særlig knyttet til militærtjeneste, mellom de drusiske lederne i Israel.¹³⁰ Samtidig ble det gjennomført en omfattende kampanje fra israelske myndigheters side for å distansere druserne fra den øvrige arabiske befolkningen.¹³¹ Den israelske staten tildelte etter hvert druserne en egen separat identitet - de var drusere og ikke arabere. Resultatet av denne "kampanjen", ble at det oppstod et narrativ om lojalitet og nære bånd mellom dem og den jødiske befolkningen, og druserne falt innunder verneplikt i 1956. Året etter ble det drusiske samfunnet anerkjent som en egen autonom gruppe, med egne religiøs-juridiske organer¹³². I 1976 ble de også skilt fra den arabiske seksjonen av Utdanningsdepartementet, dette ble riktignok møtt med protester, men til syvende og sist valgte de drusiske lederne ikke å følge opp saken¹³³.

I over 40 år eksisterte det også en egen drusisk enhet i IDF: *Gdud Herev*, "sverd-bataljonen". I 2015 ble *Gdud Herev* oppløst, etter at majoriteten av unge drusiske menn heller ønsket å avtjene verneplikten i andre enheter.¹³⁴ IDF ønsket likeledes heller integrere dem i de øvrige enhetene.

Selv om antallet drusere som gjennomfører verneplikten er høyt, finnes det også militærnektere – disse risikerer fengselsstraff. Mange begrunner militærnekten med diskriminering av drusere og de drusiske landsbyene, og de føler ikke lenger at de tilhører "the zionist project".¹³⁵ I forbindelse med den nye grunnlovsbestemmelsen vedtatt av Knesset i sommer, og de påfølgende protestene, ble det en stor mediedekning

¹²⁸ *ibid.* s. 349

¹²⁹ *ibid.*

¹³⁰ Kais M. Firro, *The Druzes in the Jewish State*, kapittel 3 "Toward Symbiosis"

¹³¹ Sami Naseb Makarem, *The Druze Faith*, s. 4

¹³² Kais M. Firro, *A History of the Druzes*, s. 364

¹³³ *ibid.*

¹³⁴ Nissim Dana, "Druze Identity, Religion – Tradition and Apostasy",

¹³⁵ Aziza Nofal, "Why more and more Israeli Druze prefer prison to military service"

rundt druseres holdning til Israel. I en av sakene som ble vist, ble en drusisk mann - også tidligere soldat - intervjuet. Han ønsker nå at hans egen sønn skal unngå militærtjeneste. En drusisk kvinne som hadde mistet to av sønnene sine mens tjente i IDF, truet med å få dem flyttet fra den militære gravplassen de er gravlagt ved, til landeiendommer som familien eide.¹³⁶

I løpet av 2018 økte spenningen mellom Israel, med Benjamin Netanyahu og hans konservative regjeringskoalisjon i spissen, og den drusiske befolkningen. Et grunnlovsforslag fremmet og vedtatt i Knesset juli 2018¹³⁷, førte til harme i den drusiske befolkningen og spredde seg i nyhetssaker verden over - også i Norge. Den nye Nation State Law som ble vedtatt, skal kodifisere og sikre den israelske statens jødiske karakter - dette førte til sterke reaksjoner i den drusiske befolkningen, da de følte seg tilsidesatt og nedgradert til annenrangs borgere.¹³⁸ I Tel Aviv samlet demonstranter seg i begynnelsen av august for å protestere mot ovennevnte lov. Demonstrantene var først og fremst drusere, men også jødiske israelere møtte opp for å vise sin støtte. *Sheikh* Muafak Tarif, den øverste religiøse lederen for drusere i Israel, talte for titusener av demonstranter på Rabin-plassen i Tel Aviv. Han trakk fram nettopp drusernes innsats og lojalitet i IDF som en faktor:

"No one can teach us about sacrifice. No one can preach to us about loyalty. Military cemeteries and hundreds of fallen soldiers will testify to it. The same way we fight for the existence of the state, we are determined to fight for the right to live in equality and dignity. We are Israelis. We are brothers"¹³⁹

I en artikkel i Times of Israel uttrykker to tidligere soldater i IDF sin misnøye. De tjente i hæren i henholdsvis 26 og 22 år. "I feel I have been abandoned by the government"¹⁴⁰ og "Israel is my country(...)I am proud to be an Israeli, but this law made me feel humiliated".¹⁴¹

I kjølvannet av denne lovbestemmelsen har det i større grad kommet til syne en misnøye og følelse av å være annenrangs borgere blant drusere i det israelske samfunnet. I forbindelse med valget i april 2019, uttalte en drusisk *sheikh* at

¹³⁶ Al Jazeera, "Will the Druze community remain loyal to the state of Israel?"

¹³⁷ Knesset, "Basic Law: Israel - The Nation State of the Jewish People"

¹³⁸ Oren Liebermann og Amir Tal, "Led by Druze, thousands protest Israel's nation-state law."

¹³⁹ *ibid.*

¹⁴⁰ Adam Rasgon, "Druze revolt."

¹⁴¹ *Ibid.*

"We must be on the same level as the Jews. Equality. We built this state together. The [Nation-State] law was a big mistake by Netanyahu. We hope after the election this situation will be done," he said. "We need one like [Yitzhak] Rabin ... because with Bibi [Netanyahu] and the right, we cannot continue."¹⁴²

Etter den nye lovbestemmelsen vil jeg si, med bakgrunn i titusener demonstranter på Rabin Square, at den helt spesielle mellom-barken-og-veden-situasjonen drusere befinner seg i, har blitt satt på spissen.

¹⁴² Elijah Hurwitz og Chloe Coleman, "The Druze of Israel look toward the coming election of change"

5 Informantene. Eget datamateriale og analyse

I think the best way to keep ourselves in this country, is to serve in the army (B)

De foregående kapitlene har hatt til hensikt å danne et oversiktsbilde av samfunnet informantene befinner seg i, med det det innebærer av historie, tradisjoner og religion. I dette kapitlet vil jeg gi presentere, drøfte og analysere datamaterialet jeg har samlet inn fra informantene. Dette kapitlet har som mål å svare på problemstillingen jeg presenterte innledningsvis:

Hvordan opplever informantene det å være druser i Israel og den israelske hæren?

For å best kunne svare på problemstillingen, har jeg i det følgende valgt å sortere materialet ut fra de tre forskningsspørsmålene presentert innledningsvis i oppgaven:

1. Hvilke refleksjoner har informantene gjort seg rundt egen identitet – hva betyr det å være druser?
2. Hvordan relaterer informantenes identitet til deres religion og tro?
3. I hvilken grad endres informantenes forhold til staten Israel og samfunnet rundt under tiden i militæret?

Første del av kapitlet vil dermed omhandle emner som havner innunder det første forskningsspørsmålet. Emnene som tas opp i den forbindelse, speiler hva informantene selv trakk frem som viktige identitetsmarkører. Andre del av kapitlet handler om trosspørsmål og informantenes selvforståelse av religion. Selv om hele datamaterialet inneholder elementer som kan relateres til tro og religion, har jeg valgt å skille ut dette andre delkapitlet for å vise informantenes religiøse selvforståelse. De to første underkapitlene overlapper i stor grad tematikken fra kapittel fire, med den vesentlige forskjellen at det her er eget datamateriale, intervjuer med informantene, som ligger til grunn. Jeg vil understreke at det er vanskelig å klart skille mellom kategoriene, strukturen er med andre ord valgt for lettere å orientere seg i materialet.

Tredje del av dette kapitlet er relatert til det tredje forskningsspørsmålet, og er slik sett av mer politisk og samfunnsmessig art. Jeg har valgt å strukturere denne delen inn i enda tre underkapitler: tiden før, under og etter verneplikt. Dette delkapitlet

handler om informantenes forhold til den israelske staten og det øvrige samfunnet, og ikke minst deres forhold til IDF.

5.1 Hva betyr det å være druser?

I have self confidence, I know who I am. If people consider me as Arab or Jew or whatever, I dont care, I know who I am and I dont get into this mess. I'm Druze, I live in peace, no one can pull me to a side (A)

5.1.1 Generelle kommentarer

I en undersøkelse gjort av Pew Research Center kom det fram at israelsk-arabiske kristne, muslimer og druserne i større grad enn den jødiske befolkningen fastholder at deres religiøse identitet er viktig for dem.¹⁴³ 72% av druserne sier at det å være druser er "very important" for dem. 18% mener at det å være druser handler først og fremst om religion, mens en tredjedel sier at det å være druser først og fremst handler om ætt/arv og kultur. Nærmere halvparten, 47%, mener at identiteten deres er en kombinasjon av overnevnte elementer.¹⁴⁴ Dette kommer også frem i intervjuene, hvor informantene blant annet nevner ekteskapstradisjoner, troseligheter og samhold i forbindelse med identitetsspørsmål. En mangel, i mine øyne, ved undersøkelsen gjort av Pew Research Center, er at ikke-jøder ikke ble spurt om de identifiserer seg sterkest med sin religiøse identitet eller den nasjonal-israelske¹⁴⁵, jeg tror det kunne vært svært interessant å se hva den drusiske befolkningen ville svart på et slikt spørsmål.

Det kom frem i intervjuene med informantene at de har vanskelig for å sette seg selv i en bås. De er tydelige på at de er druserne, men den nasjonale israelske og arabiske identiteten synes vanskeligere å bestemt definere bestemt. Det er da kanskje heller ikke nødvendig; Fuad I. Khuri skriver i boken *Being a Druze* at det å være druser ikke utelukker at man også er araber, syrer eller libanesiske. "Being a Druze simultaenously combines overlapping identities"¹⁴⁶ Sitatet øverst under kapittel 5.1 stammer fra informant D, mens informant F sa at "I'm an Israeli Arab Druze". Informant E gav også inntrykk av at hans identitet var en sammenvevd, på bakgrunn av geografi,

¹⁴³Pew Research Center, "3. Identity"

¹⁴⁴ ibid.

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Fuad I. Khuri, *Being a Druze*, s. 235

statstilhørighet, religion og språk, da jeg spurte om hvordan han ser på egen identitet og om han regnet seg selv som araber, israeler og/eller druser:

"There's a difference between Arabs and Israeli, we can consider ourselves arabisraeli, israel is the country and arab is the...i don't know, connected to our mother language, we speak arabic so we consider ourselves arab. Druze arabisraelis! We are not jewish. I know a lot of druze people that also don't consider themselves arab, but i consider myself arab, its not a shame you know, to consider myself arab. Its okay for me, when people ask me, in the army i remember a lot of jewish people asked me 'you are arab or druze or jewish or what?' so i told them 'I am a druze arab israeli', i live here in israel but i'm not jewish so..."

Også i filmen *Arabani* blir dette spørsmålet satt på spissen når de to barna til Yoseph, Eli og Smadar - som selv er halvt drusiske og halvt jødiske - er i en samtale med en gjeng drusiske gutter. Der blir søsknene spurt om hvor de er fra, de svarer "vi er israelere". De drusiske guttene responderer da med "Hva så, vi er også israelere!". Smadar sier så at hun mente at de er "jødiske". Akkurat denne sekvensen av filmen er i mine øyne et godt bilde på hvor komplisert det israelske samfunnet kan være. Når de halvt jødiske barna svarer at de er israelere, impliserer det at de ikke anser den drusiske ungdomsgjengen for å være det samme. Samtidig som de setter et likhetstegn mellom det å være israeler og det å være jødisk.

I *Being a Druze* skriver Khuri at for minoriteter i Midtøsten, er deres etniske "exklusiveness" utledet fra ulike kombinasjoner av "linguistic, racial, national, or religious sources"¹⁴⁷ Han eksemplifiserer dette ved å vise til berberne i Nord-Afrika, kurdere i Midtøsten og tsjerkessere i Jordan; de anses alle som separate etniske grupper, på bakgrunn av ulikt språk og ulik nasjonalidentitet. De er sunnimuslimer, snakker arabisk i tillegg til sitt eget morsmål, men samtlige har en ikke-arabisk identitet. Dette illustrerer hvordan språk og nasjonalt opphav kan konstruere etniske grupper. Et annet eksempel Khuri trekker frem er blant annet maronittene i Libanon, yezidier i Irak, druserne i Levanten og koptere i Egypt. Her har alle en arabisk identitet, med unntak av kopterne som hevder de stammer fra det gamle Egypt, arabisk er deres morsmål, men de har forskjellige religiøse tradisjoner. De religiøse tradisjonene spiller her inn som viktige identitetsmarkører. Druserne, skriver Khuri, forankrer sin distinktive, separate identitet

¹⁴⁷ ibid. s.237

i religiøse kilder. Forfatteren trekker allikevel frem betydningen av hvordan de selv oppfatter seg selv – hvordan en gruppe ser på egen tilhørighet og identitet er viktigere enn "the hard facts of history"¹⁴⁸

Det første spørsmålet jeg stilte informantene mine var "hva betyr det for deg å være druser?". Svarene var, som man sikkert kan gjette, til dels varierte og inneholdt ulike elementer. Disse elementene handlet om det å balansere både å være druser, araber, og/eller israeler. Men det var særlig særegne religiøse og kulturelle aspekter som ble trukket frem, som ekteskap, religion - herunder ulike elementer - og samhold. Alle disse tre kategoriene flyter over i hverandre, men for strukturen og oversiktens skyld, velger jeg som nevnt å skille kategoriene i det følgende.

5.1.2 Ekteskap

Et viktig tema i intervjuene var ekteskap. Druserne praktiserer endogami og overholder dette strengt. "For me, to be druze, the line im not crossing that tells that im druze, is that im not marrying a girl who is not druze. This keeps me druze", forteller A. Han forteller at han har hatt kortere forhold til ikke-drusere, men at han på intervjutidspunktet er forlovet med en drusisk jente. Informant D, som har vært sammen med en jødisk jente i nærmere to år, kunne fortelle at "I'm just denying myself to fall in love with a non-Druze, my [jewish] girlfriend knows this". Forholdet til jødiske kjæresten er hemmeligholdt for familien, men kamerater, hennes venner og familie, og medstudenter ved universitetet vet at de er sammen. Informant D la også til at "You have to look at the bigger picture. We're a very small community. So...We marry each other in order to protect it, to make sure our community survive".

Troen på reinkarnasjon, noe jeg også vil komme tilbake til senere i oppgaven, står sentralt i den drusiske religionen. Det var derfor påfallende at den ene informanten, B, tok opp nettopp dette da vi snakket om ekteskap og endogami:

"And you know, I have to marry druze, it's the religion, a belief, I think it's because of the reincarnation, we believe that our soul goes to another body when we die, so the marriage must be druze and druze to save this "matter", to save the reincarnation. I will never marry a non-druze, this is important to me."

¹⁴⁸ ibid. s.237

Det er tre ting som utpeker seg i dette utsagnet. For det første, hvor fast bestemt vedkommende er på å følge tradisjonen med endogami - han understreker hvor viktig det er. For det andre er det tydelig at informanten, til tross for å ikke ha tilgang til alle religionens regler og bakenforliggende resonnementer og årsaker, velger tradisjonelle handlingsmønstre fordi "it's the religion". På oppfølgings spørsmål fra undertegnede, kunne han ikke utdype videre, det er bare "sånn det er". Dette viser til at drusere, i likhet med *haredim*, også i stor grad vektlegger handling i tråd med tradisjon. For det tredje er det religionsvitenskapelig interessant at informanten setter reinkarnasjon og endogami i sammenheng, fordi det viser til et skjæringspunkt mellom ortodoksi og ortopraksi – å overholde endogami er viktig for å bevare hele ideen og tradisjonen med reinkarnasjon. Informant D mente at endogami i det drusiske samfunnet var med på å gjøre dem til noe helt spesielt:

"To be druze is something special, it's not like anyone else¹⁴⁹. Jews, muslims, christians, they can marry each other, they can convert, but druze...no. We are closed, and we've been closed for a long time. We can't marry anything else than druze. you can't convert, in or out. It's special."

Sitatet viser også at informanten har en overdrevet forståelse av liberalitet blant andre religiøse grupper. Hvis man ser tilbake på statistikken over interreligiøse ekteskap, er raten lav blant jøder og muslimer også. (Her må man allikevel ha i mente at man i Israel ikke har annen mulighet for ekteskapsinngåelse enn religiøst)

Å treffe en partner innebærer gjerne utfordringer, informant G gjorde meg oppmerksom på at det å møte en drusisk partner visstnok ikke alltid er enkelt. Informanten forklarte at arenaene unge, drusiske kvinner og menn kan møtes på, er få. Han mente at vanskeligheten med å treffe noen, var bakgrunn for mange av de litt mørkere sidene i det drusiske samfunnet. Informanten forklarte meg at de sosiale plattformene drusere møtes på, er få.

"You know the suicide rate among druze is very high? It's because of this thing...it's hard to meet someone. If you're religious, you are not really allowed to mix men and women. So the only place young people meet is in weddings and such. It's hard. The jews, the arabs, they can go out to bars and cafes. But us, no."

Statistikken viser også det samme: selvmordsraten blant drusere er langt høyere enn i den øvrige befolkningen.¹⁵⁰ Utsagnene over fra informant D og G reflekterer de strenge sosiale normene og seksualmoralen druserne er bundet av.

I Chad Kassem Radwans studie, var også hans informanter enige om at endogami var en avgjørende grense i drusiske landskapet - hva som gjør en druser til druser; det er et betydelig sosialt press fra foreldre og slektninger når det gjelder giftemål. En av Radwans informanter hadde fått erfare dette selv. For hans foreldre var det ikke fullt så viktig om han giftet seg med en druser, de valgte å se bort fra det. Da han giftet seg med kjæresten, en ikke-drusisk kvinne, opplevde både han selv og familien et voldsomt press. Slektinger og kjente kom til mannens foreldre og kondolerte - han ble nå ansett som en død mann.¹⁵¹ En kvinne, mor til en gutt, kommenterte denne historien, og forklarte at hun forstår den tradisjonelle tankegangen ut fra sosiale argumenter, men ikke religiøse. Når man skal ha et samliv, er det enklere om man kommer fra samme bakgrunn, mente hun. Dette overensstemmer med det mine egne informanter fortalte, de var bestemte på at de ikke skulle gifte seg med noen fra en annen gruppe: "the line that i'm not crossing..." (informant A). Endogami i seg selv er ikke uvanlig i Midtøsten, heller ikke i Israel, det som derimot er noe uvanlig er hvor strengt tradisjonen overholdes og for informantene referert til her, var det noe av det første de trakk frem i forbindelse med spørsmålet "what does it mean to you, to be Druze?". I boken *Being a Druze* referer Khuri til Kamal Jumblat, den avdøde libanesiske politikeren, som i forbindelse med endogami blant druserne sier følgende: "History did not adulterate the purity of this race. According to our traditions, a Druze is forbidden to marry a non-Druze. Very few people break the rule"¹⁵² På side 32, under avsnittet om endogami i kapittel 3, ble det gjort rede for at selv i dag, lenge ett Jumblatts tid, er fenomenet med interreligiøse ekteskap marginalt.

Å gifte seg er en stor begivenhet, informant D fortalte at den ene av hans søstre giftet seg like før intervjuet. Festen varte en hel uke, og "the whole village is

¹⁵⁰ A. Brunstein Klomek et.al., "Completed suicide and suicide attempts in the Arab population in Israel", abstract

¹⁵¹ Fuad I. Khuri, *Being a Druze*, s. 238-239

¹⁵² Fuad I. Khuri, *Being a Druze*, s. 235

invited, you can only imagine...it's crazy, total balagan^{153!}" Om et drusisk ekteskapet ikke fungerer, og partene velger å gå fra hverandre, må de søke om og få innvilget skilsmisse av den religiøse rettsinstansen. Dette er en endelig avgjørelse og det fraskilte paret må unngå all kontakt med hverandre, selv den mest hverdagslige småprat.¹⁵⁴ I motsetning til den islamske tradisjonen, har begge kjønn lik tilgang til å søke om å få innvilget skilsmisse.¹⁵⁵

Tradisjonen med endogami fremstår som en av de tydeligste identitetsmarkørene for druserne. Informantene selv trakk dette frem som viktig.

5.1.3 Samhold og "the Druze way"

Det er kanskje ingen overraskelse at et såpass lite samfunn som drusernes har tette bånd. Informant D sa at "We're a small community, you know we almost know everyone [druze] in this country. So we are close together, we live in the mountains together, we recognize each other".

Religion og gruppesamhold er sterkt forbundet; i følge Durkheim er religion, med ritualer, regler og tradisjoner, egentlig en representasjon av den sosiale gruppen selv. Gjennom å delta i og følge tradisjoner og ritualer, vil de få bekreftet deres delte meningssystem, og dermed vil gruppens medlemmer fornye båndet til gruppen.¹⁵⁶ I denne sammenheng finner jeg informant Ds uttalelse (se også ovenfor) relevant: "(...)I still believe in God, in our prophets and the traditions that every druze here believe in. So that make my faith stronger and deeper and make me close to God, close to the religion". Han understreker at dette er noe alle druserne tror på, og at det gjør at han føler seg nærmere religionen. At ens meningssystem, i dette tilfelle religionen, er delt av flere gjør meningssystemet sterkere. Det er også vanlig, i møtet med et pluralistisk samfunn, at religiøse grupper legger vekt på etnisk, kulturell bakgrunn for å ytterligere styrke tilhørigheten og samholdet i gruppen.¹⁵⁷ For druserne blir deres etniske arv bevart gjennom tradisjonen rundt endogami og forbudet mot konversjon, redegjort for i forrige delkapittel.

¹⁵³ "Balagan" betyr kaos/rot, og det behøver ikke være negativt, man bruker det i hebraisk dagligtale om det aller meste.

¹⁵⁴ Nissim Dana, "Druze Identity, Religion – Tradition and Apostasy", s. E8

¹⁵⁵ *ibid.*

¹⁵⁶ Meredith B. McGuire, *Religion - The social context*, s.37

¹⁵⁷ *ibid.* s.38

Informant B var også inne på samholdet og hvor viktig det er å bevare det; han sa at vi må "save eachother". På oppfølgingsspørsmål om hva han mente, svarte han: "The community, the druze community". Han fortalte videre om høytiden til minne om Jethro, for å understreke drusernes særegenhet, som falt rundt samme tidspunkt som intervjuet ble foretatt. Informanten påpekte da at Jethro ble sendt fra Gud for å skape den drusiske religionen og at under festivalen skal "alle" samles for å feire: "(...)we have the Jethro holiday, it's the person we mean created this religion, he's our first prophet and ancestor. He has been sent from God to create our religion, and we have his holiday on Tuesday."

For informant E var "community" noe som stod sentralt da jeg spurte om "What will it say, for you, to be druze?". Han svarte at

"For me, it's a small group okay, and we are very connected(...)with eachother. We have our traditions and our religion(...)I feel connected to our community. I've lived here in the city for five years and sometimes I feel that somehow I'm not related to here, I belong to another community"

I forbindelse med samholdsfølelsen, vil jeg trekke frem en undersøkelse fra 2000, referert til i Fuad I. Khuris bok *Being a Druze*. Blant 880 videregående elever i alderen 16 til 17 år, scoret drusiske elever, i likhet med arabiske kristne og muslimer, svært høyt "on items implying group control – collectivism, cohesiveness, homogeneity and cultural 'tightness'". Samtidig scoret de lavt på faktorer som individualisme og heterogenitet. Undersøkelsen viste at viljen til å adaptere og modernisere seg var lavest blant arabiske muslimer, mens ashkenazijøder scoret høyest. Arabiske kristne, *mizrahijøder* og drusere havnet et sted midt i mellom. Dette tyder på at de ikke motsetter seg tanken om å modernisere seg, men at de samtidig har stor respekt for deres kulturelle bakgrunn og tradisjoner.¹⁵⁸ En relevant studie i denne sammenheng, også fra Israel, undersøkte hvordan henholdsvis 179 jødiske barn og 172 drusiske barn forholdt seg til sosial autoritet. På de fleste punktene sammenfalt svarene fra barna, men når det gjaldt konflikt mellom eget, personlig valg og å føye seg for autoriteter, helte de jødiske barna i større grad i retning av å mene at eget, personlig valg var viktigst. De drusiske barna på sin side, var mer tilbøyelige til å lyde foreldrene og gi etter for foreldrekontroll. Khuri mener det er åpenbart at på tross av en viss åpenhet for modernisering, opprettholder

¹⁵⁸ Fuad I. Khuri, s.193

druserne en svært sterk gruppementalitet – "a very strong ethnic identity".¹⁵⁹ Hva det innebærer å være druser, hvilke normer, holdninger og verdier som vektlegges, kommuniseres til tilhørerne av samfunnet helt fra barneårene. Dette kommuniseres og forsterkes gjennom å gjenta en rekke positive eller negative stereotypier, særegne for drusere som sådan, til barna. Barn og unge blir daglig fortalt "This is the way the Druze do it" eller den negative ekvivalenten – hvordan drusere ikke skal gjøre.¹⁶⁰ "The way of the Druze" blir også aktualisert i filmen *Arabani*, der Yoseph - den returnerte drusiske mannen, som har vært gift og fått barn med en jødisk kvinne - blir konfrontert av landsbyens *sheikher*: "You know this is not our way", sier en av dem til Yoseph når det gjelder hvordan hans datter kler seg og sosialiserer med en ung drusisk gutt.

I sammenheng med "the druze way", kan det være verdt å nevne et utsagn informant A kom med, i forbindelse med en middag jeg deltok i. Jeg var egentlig mett, og takket høflig nei til mer mat på tallerkenen. Vedkommende uttalte, nærmest ropte, til meg "We're Druze. This is who we are; When we offer you food, you eat!" Ikke bare sammenfaller sitatet til informanten med "this is the way the Druze do it", men det sammenfaller også med en av de positive stereotypiene Khuri ramser opp i forbindelse med hva drusiske barn læres opp til; druserne er viden kjent for sin gjestfrihet¹⁶¹ – å tilby mat til sine gjester, er slik man viser at man er velkommen.

At følelsen av gruppetilhørighet og samhold er sterk, er et inntrykk som ble forsterket i intervjuene med informantene. De er alle relativt godt integrerte i det israelske storsamfunnet, i den forstand at de studerer, har studert eller jobber i større israelske byer. De har, hver og en av dem, valgt relativt utradisjonelle yrkes- og studieretninger, sammenlignet med hva man kanskje forventer av en druser. Informantenes studie- og yrkesvalg strekker seg fra alt til sykepleier, kunstner, jurist og sosiolog. På tross av dette, utviser de sterke og tydelige bånd til de drusiske tradisjonene, selvsagt med ulik rangering og prioritering av hva de anser som viktige verdier; endogami, familie og gruppesamhold, troen på Gud, og ikke minst overlevelse for deres relativt lille minoritetssamfunn, er temaer som går igjen. Samtlige fortalte også at de ønsker å bosette seg i landsbyene sine, det vil vi drusiske landsbyer, når de skal etablere seg med familie, fordi de ønsker å være nær egen slekt og opphav. Kamal Jumblat, som også er

¹⁵⁹ *ibid.*, s.194

¹⁶⁰ *ibid.* s. 243

¹⁶¹ *ibid.* s.242

tidligere referert til i oppgaven – fortsatt ansett som en helt blant drusere, han ble trukket fram i intervjuet med informant B – skrev i sin bok *Pour le Liban* at det som skiller drusere fra befolkningen for øvrig, ikke er det religiøse båndet de deler, men "our social relations, customs and norms. It is a moral bond that is closer to nationhood than to sectarian religious fanaticism"¹⁶² Disse faktorene, moral, sosiale relasjoner, normer, sammen med "nationhood" tvinnes sammen og styrker hverandre. Samlet skaper de en egen etnisk identitet.¹⁶³

Betegnelsen "brorskap" ble nevnt i samtale med informant F. Han snakket om det tydelige samholdet blant drusere, særlig rundt større hendelser som bryllup og begravelse.

"If theres a funeral in a druze village up in the north, you can see druze people from far away villages further south coming to participate. It's one of the main things in druze community...it's a brotherhood. One of the demands in the religion. And you can see it also in the weddings; people coming from all around the country to participate"

I en bok utgitt av Druze Heritage Foundation i 2005, *The Druze - Realities & Perceptions*, skriver Fuad I. Khuri i sitt bidrag, "Aspects of Druze Social Structure", om vektleggingen av brorskap. En av grunnpillarene i den drusiske religionen er "rendering support and protection to brethren".¹⁶⁴ Druserne, skriver Khuri, anser seg selv som et samfunn bestående av søstre og brødre, noe som medfører og opprettholder en sterk følelse av likhet, "equality". Den sterke vektleggingen av brorskap og likhet, blir opprettholdt gjennom spesifikke måter å hilse på og gjennom store måltider, gjerne i forbindelse med høytider og festligheter, hvor man deler mat seg i mellom. Khuri betegner det som "'consumality - that is the collective and ritualistic consumption of food".¹⁶⁵

I studien av Chad Kassem Radwan, *The Sweet Burden: Constructing and Contesting Druze Heritage and Identity in Lebanon*, sier også hans informanter noe om hva det vil si å være druser, i underkapittelet "The Borders of Druzeness".¹⁶⁶ Elementene hans informanter nevner som viktige, overlapper i stor grad hva mine egne informanter trakk frem. En av

¹⁶² *ibid.*, s.235

¹⁶³ *ibid.*, s.235

¹⁶⁴ Fuad I. Khuri, "Aspects of Druze Social Structure: 'There are No Free-Floating Druze', s.63

¹⁶⁵ *ibid.* s. 63

¹⁶⁶ Chad Kassem Radwan, *The Sweet Burden: Constructing and Contesting Druze Heritage and Identity in Lebanon*, s.236-243

Radwans informanter sa følgende "It's about belief.(...)Druzeness is not only by blood but by practicing the faith as well." Dette sammenfaller med hva som kom frem i mitt eget intervjumateriale, med utsagn som "Druze is my religion". Også reinkarnasjon er et tema som overlapper, og det blir i Radwans studie trukket frem som et definerende aspekt for drusere - noe som skiller dem fra andre grupper.¹⁶⁷ Det blir trukket fram, av en kvinnelig informant, som et troselement som knuser frykt, i tillegg til at de fra barneårene blir fortalt historier om tidligere helter og heldedåder. Me dette utsagnet kan man trekke en parallell til hva mine egne informanter sier om reinkarnasjon, og hvordan det gjør dem mer fryktløse, for eksempel under militærtjenesten. I en fokusgruppe i Radwans studie ble de heroiske fortellingene ofte brakt opp med stolthet, og var betydelige brikker i informantenes kunnskap om egen historie.¹⁶⁸

Dette delkapittelet har vist hvor sterk informantenes følelse av å være drusere er, og hvor sterk gruppetilhørigheten er blant dem. Et svært viktig aspekt ved hvordan informantene snakker om identiteten sin på, har med troselementer- og konsepter å gjøre.

5.2 Informantenes forhold til egen tro og religion. om reinkarnasjon, skjebne, *taqiyya* og informantenes religionsforståelse

Without faith, without God, you will be worried about all things (D)

Dette delkapittelet har til hensikt å redegjøre for temaer knyttet til det andre forskningsspørsmålet, presentert innledningsvis i kapittel 5: hvordan relaterer informantenes identitet til deres religion og tro? De elementene jeg ønsker å fremheve her, er troen på reinkarnasjon, troen på "skjebne" – den dagen de blir født, blir det også forutbestemt hvilken dag de skal dø, og det religiøse konseptet *taqiyya*.

5.2.1 Reinkarnasjon og skjebne – å finne mening i vanskelige tider

¹⁶⁷ *ibid.* s. 237

¹⁶⁸ *ibid.* s.240-241

En studie fra Universitetet i Haifa, "Beliefs in Reincarnation and the Power of Fate and Their Association With Emotional Outcomes Among Bereaved Parents of Fallen Soldiers", undersøkte hvorvidt foreldre av jødiske og drusiske falne soldater, brukte troen på reinkarnasjon og troen på skjebne som tilpasningsmekanisme. Hypotesen i studien var at de drusiske foreldrene hadde en kortere sørgeperiode over sine falne sønner enn de jødiske foreldrene, på bakgrunn av at de i større grad tror på skjebne og reinkarnasjon.¹⁶⁹ Resultatene fra studien underbygget hypotesen. De drusiske foreldrene svarte at de i langt mindre grad enn de jødiske foreldrene opplevde sinne, hjelpeløshet og skyldfølelse i forbindelse med sin sønns død.¹⁷⁰ Selv om dette riktignok gjaldt foreldre som hadde mistet sine sønner, er det nærliggende å tenke at troen på reinkarnasjon og skjebne kan fungere som tilpasningsmekanisme¹⁷¹ for drusere i vanskelige situasjoner generelt. Derfor er denne studien relevant for oppgaven. Som vi skal se, kommer flere av informantene inn på nettopp reinkarnasjon i forbindelse med utfordrende situasjoner de stod overfor under verneplikt. Det blir i studien trukket fram at troen på at drusere gjenfødtes i andre drusiske kroppar har vært med på å styrke solidariteten og samholdet i gruppen.¹⁷² Troen på reinkarnasjon styrker båndet også på tvers av landegrensene. I en studie referert til i artikkelen, ble drusere spurt om hvilken verdi reinkarnasjonen har på et personlig nivå. Svarene var enstemmige: "It had validity in binding together, as a single community, people who were dispersed over four different countries with diverse public policies of their respective governments"¹⁷³ At tro kan gi trøst og skape mening i en verden hvor mye virker "meningsløst", er ikke en ukjent tematikk. I religionshistorisk sammenheng kjenner vi det gjerne som "theodicé" - en religiøs forklaring som skaper mening av noe som vanskelig lar seg forklare eller, ofte brukt i sammenheng med katastrofer, død eller lignende.¹⁷⁴ Theodiceer gjør at mennesker kan se på erfaringer som deler av et system, heller enn meningsløse, enkeltstående hendelser.¹⁷⁵ Det er i denne sammenhengen jeg vil trekke frem noe fra intervjuene med informant C og D. Av alle informantene var det disse to som ble utsatt for nære og potensielt farlige kampsituasjoner. De ble begge skadet i nærkamp under

¹⁶⁹ Eli Somer, Carmit Klein-Sela & Keren Or-Chen, "Beliefs in reincarnation", s. 467

¹⁷⁰ *ibid.* s. 459

¹⁷¹ Sondre Risholm Liverød, "Psykisk forsvar i hverdagen"

¹⁷² Eli Somer, Carmit Klein-Sela & Keren Or-Chen, "Beliefs in reincarnation", s. 463

¹⁷³ *ibid.* s.462-463

¹⁷⁴ Meredith B. McGuire, *Religion - The social context*, s.33

¹⁷⁵ *ibid.* s.33

verneplikten, i forbindelse med oppdrag inne på Gazastripen. Både informant C og D svarte at de tror på at det er forutbestemt når de skal dø og at de tror på reinkarnasjon. Jeg stilte spørsmål om hvorvidt troen hadde spilt en rolle under tiden i IDF og eventuelle vanskelige situasjoner. Informant D kunne fortelle:

"The faith for us druze, it's strong. we're close to our religion. When I was in the army, during the wars, and also other things we did...being in gaza, west bank, being here, being there...it helped me, because without faith, without god, you will be worried about all things...it's not easy to do what we do, especially in the combat units. So each time I did anything dangerous the faith gave me comfort. and if I die, then I die, it's okay, it's written... no matter what happens, it's written. Every person, every druze, the day we are born, it's also written when we are suppose to die. And we all believe that, and it makes us stronger and the dangerous things easier. I think its one of the reasons we do well in the combat units, because we are fearless or something"

Mens informant D kunne snakke om disse tingene uten større problem, var det et tema som tydelig preget informant C – på intervju tidspunktet var det under ett år siden han avsluttet verneplikten i en hemmelig kampenhet:

"I was in a dangerous situation..." *informanten har tårer i øynene og drar opp t-skjorta. Han viser frem et stort arr etter kulehull i magen* "Do you see this? That was in Gaza...(...)My faith in God helped...because we believe that if we die today, it was meant to be and we will be born again, our soul will live on"

I Hanne Eggen Røisliens doktorgradsavhandling *A good Jew is in the IDF* peker hun på hvordan religion, i denne sammenheng jødedom, fungerer som meningsbærende i tjenestetiden i den israelske hæren.¹⁷⁶ Det kan her trekkes paralleller til mine egne informanter, de er tydelige på at deres tro på Gud, skjebne og reinkarnasjon, har gjort dem mer fryktløse under tjenesten. Det er også spennende hvordan informant D trekker en linje mellom deres tro og det faktum at drusere gjør det godt i kampenheter. Av de 83% drusere som tjenestegjør, havner hele 60% i kampenheter.¹⁷⁷ I Anne Bennetts artikkel, "Reincarnation, Sect Unity, and Identity among the Druze", om reinkarnasjon hos drusere og alawitter, er det i tilfellene hvor drusere husker sine tidligere liv (*nutq*),

¹⁷⁶ Hanne Eggen Røislien, "A Good Jew is in the IDF!", s.84

¹⁷⁷ Dr. Naim Aridi, "Focus on Israel- The Druze in Israel"

en påfallende høy prosentandel, 67,6%, som opplevde en plutselig og voldsom død.¹⁷⁸ Det kan tenkes, uten å vite med sikkerhet, at mulighet for plutselig død kan ha et positivt aspekt, fordi det synes å kunne lede til en større sjanse for å huske sine tidligere liv. Å huske tidligere liv er som nevnt sett på som ærefullt. Kanskje kan det tolkes dithen at dette, i kombinasjon med at troen på skjebne gjør de fryktløse, resulterer i at drusere hevder seg i kampenhetene.

Informant A opplevde ikke selv noen direkte farlige situasjoner, men en av hans nære venner ble skutt og drept, riktignok ikke i militærsituasjon, og da han deltok i begravelsen, fikk han følgende trøstende ord av sin bestemor: "Don't be upset, when he was born it was written that he was gonna die like this and at this time". Han fortalte også at troen de har på skjebne, gir dem trøst i slike situasjoner., og bekrefter slik sett funnene i studien fra Univeristetet i Haifa.

Troen på reinkarnasjon ble et tema i intervjuet med informant F, men ikke i forbindelse med situasjoner som ble opplevd som farlige.

"We believe in reincarnation, so sometimes we hear stories or even see proof of reincarnation that happened to people, even close relatives, for example my aunt, she died in one village and now she lives in another village, but she still remember her past life. She has two families ... its a bit confusing."

Det var i intervjuet med informant F at han utdypet problemer knyttet til sjelevandringen. Jeg spurte hvilke tanker informanten hadde gjort seg rundt det å sloss mot andre arabisktalende. Han svarte

"It's not just other Arabic speakers, its other Druze, in Syria and Lebanon both countries have a large amount of Druze in them, and they serve in their armies. We Druze believe in reincarnation right, and we believe we reincarnate in other Druze families, so in one generation I may live in Daliyat [Daliyat El Carmel, en drusisk landsby i utkanten av Haifa] serving in the IDF, and in another generation maybe I'm in Lebanon fighting in the Lebanese army. It's confusing and frustrating"

Troen på reinkarnasjon synes å oppta informantene i større grad enn konseptet rundt skjebne, og hadde både positive så vel som negative konnotasjoner. Ettersom et gjennomgående tema for oppgaven er fellesskap, synes det relevant å trekke frem at troen på reinkarnasjon er med på å skape relasjoner som ellers ikke ville eksistert. Dette

¹⁷⁸ Anne Bennett, "Reincarnation, Sect Unity, and Identity among the Druze", s. 91

pekes på i artikkelen "Reincarnation, Sect Unity, and Identity among the Druze", hvor Bennett trekker frem at for informantene i hennes artikkel var det ikke utelukkende positivt å gjenforenes med nære og kjære i deres gjenfødte liv:

"It is about reconciling the past and the present, and is often an emotionally difficult situation for the families concerned, which always involves some accommodations, and usually both emotional and practical compromises"

Et annet belastet tema ble diskutert i intervjuet med informant G, han som tidligere var en del av *uqqal*. Jeg spurte i forbindelse med selvmord¹⁷⁹ hvordan dette eventuelt spiller inn på reinkarnasjonsprosessen. "Your soul...this process will be normal, you can reincarnate, but suicide is a big sin"

I Anne Bennetts studie skriver hun at hennes informanter var motvillige til å diskutere reinkarnasjon og forklarer dette med at denne troen er atypisk for den muslimske verden og at det medfører en viss latterliggjøring.¹⁸⁰ Jeg på min side opplevde ikke at informantene var nølende med å dele sine erfaringer og tanker, og jeg har i det foregående forsøkt å gjengi de ulike perspektivene informantene har rundt temaet. Jeg har i dette delkapittelet belyst ulike aspekter ved reinkarnasjon og skjebnetro, ettersom det ikke bare er viktig for informantenes religiøse identitet og hvordan det relateres til omverdenen, for eksempel IDF, men også fordi det spiller en betydelig rolle for det drusiske fellesskap - på både godt og vondt.

5.2.2 Konseptet *taqiyya* og hvordan dette spiller inn på oppfatningen av drusere

This habit of taqiyya, it has been for a thousand years(...)It will always be there

Taqiyya er arabisk og betyr egentlig "forsiktighet", "klokskap", men som konsept blir det oversatt til engelsk med "dissimulation".¹⁸¹ Opprinnelig er dette et konsept hvis røtter kan spores tilbake til shiaislam. "It permits the adoption of outward forms of Islamic

¹⁷⁹ Informanten nevnte at selvmordsstatistikken blant drusere er svært høy, dette er gjort rede for i kapittel 5.1.2

¹⁸⁰ Anne Bennett, "Reincarnation, Sect Unity, and Identity among the Druze", s.94

¹⁸¹ Kais M. Firro, *A History of the Druzes*, s.20

rituals in order to protect the inward faith”¹⁸² I følge Fuad I. Khuri, som har skrevet *Being a Druze*, utgitt av Druze Heritage Foundation, er *taqiyya* et av de mest misforståtte religiøse konseptene i drusismen, også blant drusere selv.¹⁸³ Denne forvirringen bærer også enkelte av kildene jeg har lest for oppgaven, preg av. I artikkelen *Druze Politics in Israel: Challenging the Myth of “Druze-Zionist Covenant”*, konkluderer artikkelforfatteren, med henvisning til bøker av den israelske professoren Mordechai Nisan, med at drusernes tilsynelatende passive eller nøytrale holdning til den israelske staten, er et resultat av en politisert form for *taqiyya*. Han fremholder at druserne fremstår som lojale mot Israel, eller passive, mens de i sin egne gruppe er bevisste sitt arabiske opphav.¹⁸⁴ I boken *Being a Druze* forklarer man *taqiyya* som et todelt konsept. Den ene delen er en del av *tawhid*, ”as a style of worship”¹⁸⁵, mens den andre handler om skjule sin religiøse identitet, delvis fordi det er et dogma i den drusiske troen, men først og fremst for å beskytte seg selv. Khuri er tydelig på at *taqiyya* utelukkende har en religiøs mening, og at dette konseptet også medfører at druserne viser forståelse og respekt for andres religiøse tradisjoner. Det sistnevnte har gjort at druserne har fått en merkelapp som ”politisk korrekte” blant andre grupper i regionen.¹⁸⁶

Utsagnene fra informantene, som ”I think the best way to keep ourselves in this country, is to serve in the army”, ”We think like this because we are a small community, we do this to survive”, peker tydelig på en kollektiv tankegang om overlevelse. Det er kanskje i den forbindelse det er verdt å reflektere over *taqiyya*. Selv om det tradisjonelt har vært en metode for å skjule religiøs identitet, og ikke et politisk middel, kan det vel tenkes at det blir, bevisst eller ubevisst, overføres og brukes politisk for unngå store konfrontasjoner. Jeg spurte informant H, han som tidligere var en del av *uqqal* om *taqiyya*, og om han tenker at dette også har blitt brukt politisk for å unngå forfølgelse. Han hadde følgende å si:

”I don’t know, sometimes, especially here, religion and politics goes hand by hand. Political decisions can often be made because of religious reasons. Taqiyya, it’s some sort of ”ignoring” or ”hiding”, pretending that something doesn’t exist, like a cover story. It’s a very broad thing, so it could be used in many forms. This habit of taqiyya, it has been for a thousand years, so it doesn’t matter if it’s Israel or other

¹⁸² *ibid.* s.20

¹⁸³ Fuad I. Khuri, *Being a Druze*, s.190

¹⁸⁴ Eduardo Wassim Aboultaif, ”Druze Politics in Israel: Challenging the Myth of ‘Druze-Zionist Covenant’”

¹⁸⁵ Fuad I. Khuri, *Being a Druze*, s.189

¹⁸⁶ *ibid.* s. 188-190

countries, it's just there and nevermind the current situation. It will always be there.”

I studien av Chad Kassem Radwan, som jeg har referert til flere steder i oppgaven, peker Radwan på at Fuad I.Khuri skriver at drusernes historie og selvrepresentasjon er ledet av tanken om bevaring og overlevelse for det drusiske samfunnet.¹⁸⁷ Videre argumenterer Radwan for at de drusiske landsbyene i Galilea illustrerer godt denne tematikken: ettersom turismen til og innad i Israel har økt, har de drusiske landsbyene blitt yndede reisemål for turister både fra inn- og utland. Her får de føle på den drusiske gjestfriheten, servert god mat og observere livet for denne arabisktalende gruppa på den israelske landsbygda. Samtidig diskuterer ikke de drusiske vertene aspekter ved religionen; praksisen med *taqiyya* tillater dem å gi utenforstående et innblikk - som de selv regulerer -, men samtidig bevare og holde skjult det de ønsker at skal forbli innad i deres egne gruppe¹⁸⁸.

Etter å ha gjennomført intervjuene ble det tydelig at informantenes religiøse konsepter relatert til deres særegne drusiske identitet, er svært komplekse. Denne kompleksiteten har innvirkning på deres egen selvforståelse.

5.2.3 Informantenes forståelse av religion

In our society there's the religious people and then there are the not-religious, and I'm not-religious. So I'm not close to the religion, but I do believe in God, I do. And I keep all the traditions that I know. We [de "ikke-religiøse"] don't know our books, it's secret, it's only the religious people that are allowed to read these books. But I'm not allowed, I don't know a lot of information about my religion, but I do know about reincarnation and that I must marry a druze woman and yeah...we have to save each other, we have to keep this solidarity (B)

Den drusiske religionen er kompleks, og i løpet av feltarbeidet, ble det tydelig at de jeg snakket med skiller mellom religiøse og ikke-religiøse på en litt annen måte enn hvordan vi kanskje vanligvis tenker og snakker om det på. Informant A uttalte følgende:

”Druze is my religion, and I believe in it. I'm not that religious(...)it's a secret religion, you know,

¹⁸⁷Chad Kassem Radwan, "The Sweet Burden: Constructing and Contesting Druze Heritage and Identity in Lebanon", s.44

¹⁸⁸ ibid. s.44

you have to be one of the very religious to know everything, all the rules, and I'm not one of those."

Innledningsvis i oppgaven nevnte jeg at det kun er rundt 20% av druserne som regnes som "innviede", *uqqal*. Informantene selv bærer preg av dette skillet mellom innviede og ikke-innviede. *Uqqal* kler seg tradisjonelt, i sorte eller mørkeblå klær og hvite hodeplagg. De må følge alle de religiøse reglene og de er, i likhet med *haredim*, unntatt verneplikten. Oppfattelsen av hvem som er religiøs og hvem som ikke er religiøs, er påfallende. Informant D og E omtaler seg selv som ikke-religiøse, selv om de er tydelige på at de tror på Gud. Informant D uttalte:

"I'm not religious but I'm trying to do all the traditions that I know and believe in. And of course I believe in God. So... There are things that I do that I maybe shouldn't, but I still believe in God, in our prophets and the traditions that every druze here believe in. So that make my faith stronger and deeper and make me close to God, close to the religion..I'm not religious, but I still believe in God and our five, six prophets or something."

Informant F, på spørsmålet om hva det betyr å være druser for ham, sa at

" It's my religion, it's my parents religion, it's the basis of my life, it's what im raised upon. For example love for others, helping others...basic rules from the religion..from every religion I guess. For me it's more like the childhood identity of mine"

Svaret til informanten her, starter med å påpeke at det er religionen hans, selv om han i neste svar - på spørsmål om han kan utdype sitt forhold til egen tro - sier at han ikke tror på Gud. Dette er uvanlig blant drusere, noe informanten selv også påpeker:

"Most druze are believers, for them it's everything. They're a closed community by the way, it's the base of their lives. All their actions are made upon the rules installed in the religion". Videre forteller informanten om reinkarnasjon, og etter han fortalte om dette¹⁸⁹, valgte jeg å stille ham spørsmålet: "You said you are not a believer, but, from what I understand, you do believe in reincarnation...?". Informanten svarte da at han tror på reinkarnasjon, men at det gjelder oss alle, ikke bare drusere. Dette er tilsynelatende i overensstemmelse med drusisk doktrine: reinkarnasjon er noe som skjer

¹⁸⁹ Informanten fortalte om sin tante som ble gjenfødt i en annen drusisk kropp og husket sitt tidligere liv. Dette er gjengitt tidligere i oppgaven.

med alle mennesker, til alle tider, men kun drusere kan gjenfødtes som drusere.¹⁹⁰

I Meredith McGuire's "Religion- The social context" fremheves betydningen av et delt, religiøst meningssystem. Når en gruppe eller samfunn deler et meningssystem, vil det styrke samholdet mellom individene og dermed også styrke selve gruppen.¹⁹¹ Det blir en symbiose, hvor meningssystemet og gruppen er avhengig av hverandre for videre fremtidig eksistens. For druserne i Israel blir dette særlig tydelig: i intervjuene understreker informantene at de må fortsette å opprettholde tradisjonene for å bevare samfunnet deres. Religionen, med dens tradisjoner og skikker, "expresses a fundamental link between the meaning system and the community that holds it". En av informantene mine, G, skilte seg ut fra de øvrige i den forstand at han ikke har avtjent verneplikt. Dette var fordi han, fram til han var 28 år, tilhørte "de innviede". Han kunne fortelle at han kledde seg tradisjonelt, deltok i lesing av hellige tekster og hadde kjennskap til alt av regler og forsøkte å følge disse. Etter å ha forlatt "de innviede", det vil si ikke lenger være det informantene omtaler som "religiøs", er informant G fortsatt en del av det drusiske samfunnet og han tror fortsatt på Gud, men følger ikke lenger alle de religiøse reglene som han en gang gjorde. Han var også klar på at selv om han ikke lenger tilhører de 20% som kjenner alle religionens regler og med tilgang til hellige tekster, vil han aldri "røpe" det han har av kunnskap som er forbeholdt *uqqāl*: "I will not share the secrets that makes us Druze".

Det første sitatet i dette delkapittelet (se s.55 i kursiv) tilhører informant B. Distinksjonen informant B gjorde mellom "the religious" og "not-religious", synes å gå igjen hos informantene. Informant E sa at han "have a religion, I believe in God, but i don't believe the myths and in the prophets...I believe they were people just like us, that happened to have power over others and then created our religion" Han fortsatte med "I'm not religious, but i believe in God, because I feel there's a power that... שולט בכל". Informanten skiftet til hebraisk ettersom han ikke fant det engelske uttrykket. Det hebraiske her er "sholet baKol", som betyr styrer/kontrollerer alt/alle. Det er den samme roten som det arabiske ordet sultan. Det han sa var dermed at han tror på Gud, fordi det er en makt som kontrollerer alt/alle.

¹⁹⁰ Anne Bennett, "Reincarnation, Sect Unity, and Identity among the Druze", s. 90

¹⁹¹ Meredith B. McGuire, *Religion - The social context*, s.37

Det at informantene er vant til en slik inndeling, og at det er de innviede som anses som religiøse, gjør noe med hvordan de omtaler egen religiøsitet på. Ett av spørsmålene jeg stilte til informantene, var om de kunne fortelle om "their relationship to faith". Svarene jeg da fikk, var påfallende like hverandre og alle preget av tankegangen rundt "innviede og "ikke-innviede". Informant E sa "I don't see myself as a religious man or something, not now or in the future(...)but I believe in God". Alle informantene oppgir at de tror på Gud, men de anser ikke seg selv om religiøse ettersom de ikke fullt ut lever etter de religiøse reglene og normene. Det bør også legges til at hvordan man måler religiøsitet, er et innviklet spørsmål – hvordan kan man egentlig måle at noen er kristen, muslim eller jøde?

I intervjuet med informant A, som selv sa at han ikke er religiøs, men at han tror på Gud og ikke vil gifte seg med en ikke-druser, spurte jeg om hvordan man vet hvem som er religiøs og hvem som ikke er det. Informanten sammenlignet da med det jødiske samfunnet:

"Its not like with the jews, that you can be religious and observe shabbat and wear a small kippah and still go to the army (unless youre *haredi*). If youre druze, youre either religious or not, theres no in between. If youre religious you know the secrets and you wear the religious clothes and you follow the rules."

Utsagnet ovenfor sier ganske tydelig noe om hvordan drusere anser religiøse og ikke-religiøse, sammenlignet med det jødiske samfunnet. Jøder som ikke er *haredim* vil allikevel si at de er religiøse dersom de overholder visse av på- og forbudene. *Haredim* på sin side, vil neppe si seg enige. De omtaler heller ikke seg selv om "ultra-ortodokse" eller *haredim*, men bruker betgninger fra *yiddish*: *yidn* som rett og slett betyr jøder, eller *erlicher Yidn* som betyr "fromme jøder".¹⁹² Dette skiller seg dermed fra druserne, hvor selv de "ikke-religiøse", altså de som ikke er innviede, avstår fra å omtale seg som religiøse, på tross av at hele 99%, i følge en undersøkelse foretatt av Pew Research Center, av drusere tror på Gud.¹⁹³

"Jeg er ikke religiøs, men selvfølgelig tror jeg på Gud". Dette går igjen. Tallene ovenfor viser da også at prosentandelen drusere i Israel som tror på Gud, er svært høy. Som

¹⁹² Samuel C. Heilman, *Defenders of the Faith: Inside Ultra-Orthodox Jewry*, s.12

¹⁹³ Angelina E. Theodorou, "5 facts about Israeli Druze, a unique religious and ethnic group"

nevnt innledningvis, er informantene relativt godt integrert i det israelske storsamfunnet. Deres syn på religion mener jeg derfor speiler den moderne verdenen de lever i, og det syneliggjøres i informant Ds sitat på side 56, hvor han har et lemfeldig forhold til profetene – "five six prophets or something". Jeg vil her understreke at det er sannsynlig at informantene i denne oppgaven er hva man kan anse som relativt moderne, sammenlignet med informantene jeg *ikke* har (for eksempel *uqqal* eller drusere i eldre generasjoner).

I dette delkapittelet har jeg ønsket jeg å problematisere hvordan informantene selv oppfatter religion og egen religiøsitet. Sammen med de foregående delkapitlene har det blitt dannet et bilde av hva informantene trekker frem som viktige identitetsmarkører for dem, med alt fra felleskap, endogami, reinkarnasjon og gudstro. Bildet viser blant annet hvor sterk informantenes følelse av å være drusere er. På bakgrunn av dette ønsket Det er med denne bakgrunnen jeg ønsker å undersøke nærmere på hvordan informantene opplevde tiden i Israel Defence Forces – hvordan endret eventuelt deres forhold til egen identitet, den israelske staten og andre religiøse grupper seg?

5.3 Informantenes tid i IDF

To serve...it's a matter of belonging

Informantene tjenestegjorde mellom tre og seks år i den israelske hæren. Ordinær verneplikt i Israel er henholdsvis 3 år for menn og 2 år for kvinner.

Informant A avtjente sin verneplikt først i tre år, og ble deretter i ytterligere tre år til, i etterretning. Informant B tjenestegjorde i politiet under sin vernepliktstjeneste.

Informant C var i en hemmelig enhet, i tilknytning til en kampenhet, med operasjoner inne i Gaza. Informant D var først soldat og senere offiser i Duvdevan, en eliteenhet for bekjempelse av terrorisme.¹⁹⁴ Informant E var i luftforsvaret og informant F i en redningsenhet for tanks og militært kjøretøy. Informant G tjenestegjorde ikke, fordi han på det tidspunktet var dypt religiøs. Intervjuet med ham har derfor hatt en litt annen tematikk og innfallsvinkel enn i de øvrige intervjuene.

Noen vil kanskje spørre hvorfor jeg har valgt å fokusere i så stor grad på tidligere

¹⁹⁴ Det er utdrag fra intervjuet med D som er gjengitt på oppgavens første side

soldater og tiden i IDF. Årsaken er at IDF spiller en betydelig rolle i det israelske samfunnet når det gjelder å forme og opprettholde en israelsk og jødisk identitet. Røislien tildeler i sin studie, *A Good Jew is in the IDF*, denne tematikken relativt stor plass.

"(...) it was interesting to detect in my study that the IDF cultivates the soldiers' attitudes and emotional repertoire of its soldiers through a certain sentiment; a feeling of being Jewish, of acting Jewish"¹⁹⁵

Røislien beskriver også hvordan IDF former og absorberer; hvert år er det en rekke soldater av ulike bakgrunner og opphav som skal sosialiseres, integreres og etter hvert formes slik at de alle kjemper på bakgrunn av samme verdigrunnlag. IDF er offisielt livssynsnøytralt. Røislien konkluderer allikevel med, og jeg tilslutter meg dette, at religion i IDF ikke handler om G_d og transcendens, men er å betrakte mer som en veileder, et kompass – det handler om hvilke sosiale funksjoner religion har i militærinstitusjonen:

"Religion is a compound term, with crucial social functions such as being a cultural taxonomizer, a boundary marker, a community unifier and a provider of meaning within the group."¹⁹⁶

På IDFs egne hjemmesider sier de selv noe om "The spirit of the IDF draws on four sources". Blant disse nevnes "The tradition of the Jewish People throughout their history"¹⁹⁷ Det er vanskelig å se forbi religion når en snakker om "the tradition of the Jewish People", slik jeg ser det.

Når staten er offisielt jødisk og statens hær i stor grad bygger på jødiske tradisjoner, mener jeg det ikke bare er religionsvitenskapelig interessant, men at det også er viktig og nødvendig å utforske hvilke tanker en ikke-jødisk gruppe gjør seg om tjenestetiden i IDF. Staten Israel er en jødisk stat, jødedom spiller en definerende rolle for soldater i den israelske hæren, men mine informanter er drusere og arabisk er deres morsmål – hvordan passer de inn i den virkeligheten som er IDF?

¹⁹⁵ Hanne Eggen Røislien, "A Good Jew is in the IDF!", s.67-68

¹⁹⁶ *ibid.* s.80

¹⁹⁷ IDF, "Who we are, IDF Mission"

5.3.1 Tiden før IDF – landsbyliv

We the druze, we live in the mountains, in the high mountains

I barne- og ungdomsårene var det stort sett livet i landsbyen informantene kjente til. Med drusiske skoler, drusiske venner og arabisk som morsmål. For å bedre kunne drøfte hvorvidt IDF kan sees på som en integreringsplattform, er det nødvendig å se litt nærmere på hvordan livene til informantene så ut før vernepliktjenesten.

I Israel er de drusiske landsbyene spredt i nordlige fjellområder og åstopper, og det var her mennene jeg intervjuet vokste opp. Informant A vokste riktignok opp i en landsby med en muslimsk majoritetsbefolkning, mens informant C vokste opp i en drusisk landsby, men gikk på en jødisk skole utenfor landsbyen. Det er i denne sammenhengen avgjørende å danne et oversiktsbilde av det israelske skolesystemet, ettersom dette er en medforklarende årsak til hvorfor informantene kunne oppleve et visst kultursjokk i møtet med hæren og medsoldater.

Det israelske skolesystemet kan nok oppfattes, med norske øyne, som relativt segregert: det består av offentlige skoler, herunder hebraiske skoler, arabiske skoler og ikke minst drusiske skoler, i tillegg til privatskoler.¹⁹⁸ Det er dermed ingen selvfølge at jødiske og drusiske barn går sammen på skole. Det er gjort studier på hvordan de drusiske skolene i Israel, er med på å forme elevene. Etter 1948 har den israelske staten og drusiske ledere hatt interesse av å fremme drusisk partikularisme; drusiske skoler ble adskilt fra øvrige arabiske skoler i 1975, og i den forbindelse ble pensum tilpasset for å fremme drusisk tradisjon. Dette innebar også en gjenoppbygging og også nykonstruksjon av drusiske myter, pilgrimssteder og festivaler. Blant annet ble Jethro, Moses' svigerfar, fremhevet som den viktigste profeten for druserne. Men det er kun blant drusere i Israel at han blir tildelt en slik rolle.¹⁹⁹ Dette har bidratt til å styrke et mytisk bånd mellom den jødiske og drusiske tradisjonen.

Informantene jeg intervjuet, levde, med nevnte unntak, i ganske homogene landsbyer der det drusiske samfunnet, med drusiske skoler, drusiske venner og drusisk familie og slekt, var det de kjente.

Av de sju informantene skiller informant C og G seg noe ut fra de øvrige hva

¹⁹⁸ Israel Ministry of Foreign Affairs, "Education"

¹⁹⁹ Kais M. Firro, "Druze maqāmāt (Shrines) in Israel: From Ancient to Newly-Invented Tradition"

gjelder barne- og ungdomsår. Informant G var som nevnt religiøs, en del av *uqqal*, noe som også preget tenårene, selv om det først er i voksen alder man kan tre inn blant "de innviede". Han var tidlig bestemt på at han ønsket å følge en religiøs sti. Informanten hadde følgende å si om livet i landsbyen: "Before, when I was religious, I didn't know much about the life outside of my village, I didn't have Jewish friends for instance." Etter at han brøt med det svært religiøse livet, startet informanten å studere, både i Israel og i utlandet. Han har allikevel ikke gjennomført verneplikt, ettersom han var nærmere 30 år da den store endringen fant sted.²⁰⁰

Informant C på sin side, har opplevd lite av den diskrimineringen de andre kan fortelle om (dette vil det stå mer om under delkapitlet om den første tiden i IDF). Han sa at han gikk på en jødisk skole i oppveksten, hvor de andre elevene var jødiske, ikke drusere, og at hebraisken hans derfor var og er perfekt.

Informant B kunne fortelle at før han gikk med i IDF, visste han lite om jødiske tradisjoner, og han kjente ingen jøder. "I came from a village and I didn't know a lot of things around me. I only knew to go to school, return, go play football with friends, but I didn't know the jewish people or the jewish religion". Informant D hadde lignende erfaringer og minner om sine barne- og ungdomsår; han kommer fra en liten drusisk landsby i fjellene nord i Israel, han gikk ikke på skole med jøder og snakket kun arabisk i oppveksten. Han har vokst opp i en stor familie, med mange søsken, og han fortalte at huset alltid var fullt både av familie og slekt og gjester, men at ingen av disse var ikke-drusiske. Både informant B og E sa at de helt fra barndommen av, var blitt fortalt av fedrene sine at de måtte avtjene verneplikten.

"My father teached me, when i was young, that i have to protect my country, because we live here you know" (E)

"All of our parents educate our children to serve... like my father, from i was little, he told me 'You must serve in the army, its our army'" (B)

²⁰⁰ Endringen beskrev informanten som en brå oppvåkning; han kjørte bil i et voldsomt regnvær mens en popkanal på radioen stod på, det var en "stupid, easy song about life and bla bla" som fikk ham til å begynne å sette spørsmålstegn ved om det religiøse livet var et liv han ønsket å føre. Det handlet med andre ord ikke om troen på Gud, den har han fortsatt, men hvordan han ønsket å leve – "I wanted to be free".

Som nevnt på side 33 er det en tradisjon for drusere å ikke forlate landområdene de bor på. Ettersom drusisme og drusere både er en religion og en etnisk gruppe, er det vanskelig å klart skille mellom hva som er "religiøs tradisjon" og hva som kun er "tradisjon". Druserne søker til *sheikhene*, deres lærde, for å få veiledning. *Sheikhene* spiller også en viktig rolle i konfliktløsning, både innad i det drusiske samfunnet og politisk. Ikke alle *sheikhene* som engasjerer seg politisk, noen fungerer kun som veiledere og samtalepartnere i temaer relatert til eget samfunn, egen religion og tradisjon.²⁰¹ *Sheikhenes* rolle for det drusiske samfunnet og landsbylivet, er defintivt av vesentlig betydning, og vil derfor bli gjort rede for her.

5.3.2 Betydningen av *shuyukh*

"But even though the sacred languages made such communities as Christendom imaginable, the actual scope and plausibility of these communities can not be explained by sacred script alone: their readers were, after all, tiny literate reefs on top of vast illiterate oceans. A fuller explanation requires a glance at the relationship between the literati and their societies"²⁰²

Sitatet stammer fra Benedict Andersons *Imagined Communities* og jeg ønsker å trekke det frem i denne forbindelse, fordi det peker på hvor viktig det er å se nærmere på forholdet mellom befolkningen og de lærde, "literati".²⁰³ Selv om det i sitatet henvises til lærde i en annen forstand enn religiøs – mer i en motsetning til datides analfabeter, kan bildet på lærde som "tiny literate reefs on top of vast illiterate oceans" benyttes analogisk i analysen av det drusiske samfunnet. *Shuyukh*²⁰⁴ spiller en viktig rolle for drusismens fellesskap. *Shuyukh* kan enkelt fortalt deles inn i to: *Shuyukh al-zaman* og *shuyukh al-din*.²⁰⁵ Førstnevnte referer til en maktelite, hvor deres innflytelse har betydning for opprettholdelse av relasjoner, kontroll av ressurser og lignende.²⁰⁶ Sistnevnte *shuyukh* referer til religiøse ledere/veiledere. Dette kan være både kvinner og menn. De religiøse *shuyukh* råder og veileder det drusiske samfunnet ut fra deres

²⁰¹ Fuad I Khuri, *Being a Druze* s.8-11

²⁰² Benedict Anderson, *Imagined Communities*, s.14-15

²⁰³ *Literati* viser i Oxford Dictionary til utdannede mennesker med interesse for litteratur og tekst. I det drusiske samfunnet er *shuyukh* eksperter og lærde når det gjelder religiøse tekster. Sitatet fra Anderson kan derfor benyttes i overført betydning i denne sammenheng

²⁰⁴ Flertall av *shaikh*. Se *Being a Druze* s. 117

²⁰⁵ Fuad I. Khuri, *Being a Druze*, s.117

²⁰⁶ *ibid.*

ekspertise i de religiøse tekstene. Det er også denne gruppen av lærde som avgjør hvem som får bli innviet, og som kommer til unnsetning dersom det er uenigheter og konflikter innad i det drusiske samfunnet - selv om dette ofte innebærer lange reiser og uten noen form for økonomisk kompensasjon.²⁰⁷ *Shuyukh* spiller en betydelig rolle i det drusiske samfunnet, både som "kompass", men også fordi det er de lærdes oppgave å formidle religiøs kunnskap til de som ikke er "innviet". Benedict Anderson skriver i *Imagined Communities* at de kristne lærde i sin tid var som "tiny literate reefs on top of vast illiterate oceans"²⁰⁸, og at de lærde var betydelige brikker for å danne og opprettholde samfunn. Selv om det drusiske samfunnet er langt fra datidens analfabeter, kan bildet allikevel, mener jeg, brukes i overført betydning; *uqqal* er autoriteter i spørsmål hva angår tro og tradisjon, og ved hjelp av deres kunnskap og videreformidling av denne, består druserne, og deres sterke gruppetilhørighet og tro - også med påvirkning av familie. Informant G sa at da han tilhørte de innviede, var lærde av høyere rang enn ham selv, avgjørende - de fungerte som samtalepartnere, med mange diskusjoner, men også som religiøse lærere.

I 1956 spilte de drusiske lokale lederne en betydelig rolle i avgjørelsen om å underlegge drusiske menn verneplikt. Det hersket stor uenighet. Deres øverste spirituelle leder i Israel, *sheikh* Amin Tarif, uttalte at en slik avgjørelse (verneplikt) ville påføre unge drusiske menn dårlige verdier, og at "the service of the Druzes in the IDF is a blot on the name of the community in Arab countries; in time of war Israel will place the Druze within the firing line"²⁰⁹ Den endelige avtalen innebar at drusiske menn skulle avtjene treårig verneplikt, men med den betingelsen at *uqqal* var unntatt. Betingelsen kom fra *sheikh* Amin Tarif, og hans "leir".²¹⁰ Prosentandelen, hele 83%, drusiske menn som avtjener verneplikt høyere enn hva den er for jødiske menn. Av disse, er over 60% kampsoldater.²¹¹

Teoretisk sett, er det kanskje en konflikt mellom de religiøse sheikhene og de sheikhene som involverer seg i makt og politikk, men de konfliktene som eventuelt oppstår blir dysset ned og løses diskré. Sheikhenes rolle, uavhengig av hvilken "fraksjon" de tilhører, har vært avgjørende når en ser på drusernes historie som minoritet i

²⁰⁷ *ibid.* s. 117-119

²⁰⁸ Benedict Anderson, *Imagined Communities*, s.15

²⁰⁹ Kais Firro, *The Druzes in the Jewish State: A Brief History*, s.122

²¹⁰*ibid.* s.115-123

²¹¹ Dr. Naim Aridi, "Focus on Israel- The Druze in Israel"

samtligte land de har bodd og bor i. Fuad I. Khuri utdyper videre:

"As a small minority liable to persecution, the Druze have had to play a very delicate political game, continuously adapting themselves to regional power balance, sometimes supporting an emerging force while simultaneously seeking accord with its enemies" ²¹²

I intervjuet med informant A, kom det frem hvor mye *sheikhenes* ord veier. På spørsmål om hvorvidt han følte han bevarte eller mistet kontakten med sin drusiske identitet under tiden i IDF, svarte han: "No, not at all. Because like i told you, we believe in it, and our sheik back in 1956(...)signed for us(...)serious religious men signed for us to go to the army. Its like tradition for us. If the sheikh say that we can serve, its okay."

Informanten fortalte, og dermed bekreftet, videre at religiøse drusere ikke avtjener verneplikt, men han hadde en venn som på tross av at han var religiøs (innviet) allikevel ønsket å verve seg til militæret. Kameraten rådførte seg med en av sheikhene i landsbyen, og etter å ha fått klarsignal fra ham, meldte han seg til tjeneste. Utsagnene fra informanten viser til betydningen av *sheikhene* i det drusiske samfunnet og hvordan druserne føyer seg etter deres autoritet, informanten sier selv at det er greit å avtjene verneplikt, fordi *sheikhene* i sin tid anså det som riktig.

5.3.3 Den første tiden i IDF

I learned(...)a lot about other cultures, for example the Jewish people, i didnt know any Jewish people before...I lived in my village and its so far from the cities and the centre [midten av landet, TA, Jerusalem etc], I didnt even knew what they believed, if they belived in God, what traditions they had, i didnt know anything! The army [politistyrken] was when I first started to learn and meet Jews (B)

Tankene informantene gir uttrykk for i de foregående kapitlene, om hva de anser som viktige verdier og normer, og fortellingene ovenfor om landsbylivet og oppveksten, gjør at man lettere kan danne seg et helhetsinntrykk av hvordan det drusiske livet ser ut for dem. Denne kunnskapen og dette bildet er av betydelig interesse når man videre skal se på hvordan deres tid i den israelske hæren var.

For flere av informantene var tiden i hæren deres første ordentlige møte med

²¹² Fuad I. Khuri, *Being a druze*, s.137

folk utenfor deres landsbyer og samfunn. For mange av de jødiske soldatene som mine informanter ble kjent med i IDF, er det også først i hæren at de treffer drusere. I følge informant A, B, D og E opplevde de alle at dette var jødiske medsoldaters første møte med drusere, og at de ble med møtt med nysgjerrighet, men også skepsis; for informant B var den første tiden i hæren spesielt tøff.

Det informantene kunne fortelle om den første tiden i vernepliktig tjeneste, viste hvordan IDF kan være en smeltedigel. IDF kan fungere som en integreringsplattform, ifølge Ori Goldberg. Han påpeker dette i kapitlet om Israel i *Military Chaplaincy in an Era of Religious Pluralism*: "The IDF also contributes to the creation and maintenance of an Israeli Jewish community through mechanisms of inclusion"²¹³ Militærrabbinateet gjennomfører til og med konverteringer i hæren.²¹⁴ Dette hører riktignok til sjeldenhetene, det er ikke mange ikke-jødiske soldater i IDF. Blant informantene mine var det ingen som konverterte - faktisk er konversjon ut av den drusiske religionen svært uvanlig. Fra 1953 til 2009 ble det kun registrert 145 konverteringer.²¹⁵ Selv om ingen av informantene endte opp med å konvertere, ble tiden i IDF - møtet med hæren i en *jødisk* stat - en periode hvor det som tidligere var en tilsynelatende utelukkende drusisk identitet utfordret.

Hæren er en statlig institusjon, og ettersom staten er en jødisk stat, kan og bør det diskuteres hvorvidt IDF er en "jewish military force".²¹⁶ Hæren er kosher, med alt det innebærer av *kashrut*, det eksisterer fortsatt et militærrabbinat og de aller fleste som tjener i IDF er jødiske.

Informant A, som tjenestegjorde nesten seks år i etterretning, uttalte:

"It's difficult at first, you feel like an outsider, cause you don't really speak their language very well, hebrew you know. But in my case, I also had druze friends who joined the army and the same unit at the same time, so it was easier. We were like a group sticking together, and then everyone was interested in us, in druze, because we were holding on to our group."

Videre uttrykte han at tiden i hæren er en vanskelig tid for alle unge menn og kvinner, uavhengig av religiøs eller etnisk tilhørighet, men at noen ganger var ulikhetene mer

²¹³ Ori Goldberg, "Military ChaplaincyRabbis as Community Builders", s.107

²¹⁴ *ibid.*

²¹⁵ Nissim Dana, "Druze Identity, Religion - Tradition and Apostasy", s. E9

²¹⁶ Ori Goldberg, "Military ChaplaincyRabbis as Community Builders", s.106

tydelige enn andre. For eksempel trakk han fram nasjonalsangen, *haTikvah*, som betyr "håpet" på hebraisk: "But sometimes the differences are clearer. For example when we sing our national song...it's all about jews. And in those moments you feel like you're not an Israeli".

Informant D, som var i fire år i eliteenheten *Duvdevan*, synes også den første tiden var utfordrende:

"In the beginning, I was 18 years old, I lived in the mountains, I came from a small druze village, I didn't go to school with any jews... It was at the beginning...it was difficult to, you know, to be alone with just some Jewish people, and one or two Arabs.²¹⁷ There were Druze with me there as well, but they always seperated the Druze and put us in different groups. So I was alone. But after a while I got used to them [ikke-druserne] and them to me, and we became friends and I didn't feel like an outisder... We were soldiers."

Å ikke kjenne kulturen eller dele morsmål var tilsynelatende utfordrende i begynnelsen, informant B synes den første tiden var svært vanskelig. Han kunne fortelle at han møtte på "a lot of difficulties". Vanskelighetene var knyttet til kulturforskjell, språk og fordommer mot arabisktalende.

"You know the culture shock... You live in a community where you don't know the traditions of others and you suddenly join in the army(...)it was difficult... First mentally because of the culture shock, and then it's the language, I barely knew any hebrew, it was very hard for me. But it was hard for the first months, and then it gets better, you become more fluent in the language and I guess it was hard, but I passed it. And other things... I don't know the Jewish community...I have some times met racism, racism against arab people and you know here, it's a big conflict... The jewish community they don't really know the druze, they don't know that we serve in the army and that we are faithful to the country. They know "ARAB". If you speak arabic you're arab."

Det siste utsagnet fra informanten peker på en selvforståelse og et narrativ om at de ikke er som andre arabere. Jeg spurte informanten videre om han fikk noen kommentarer i løpet av tiden i militæret, han svarte at dessverre fikk han mange slike i begynnelsen av den vernepliktige tjenesten, men på grunn av språkbarrieren visste han ikke hvordan han kunne respondere.

²¹⁷ Arabiske borgere har mulighet til å verve seg til IDF. Beduiner oppfordres spesielt til dette.

"In the beginning of the army, I met a lot of religious racism(...)they called me Arab and said "you're a betrayer, you're not faithful to this country, you're not Jewish so you're not on our level" (B)

Til tross for rasisme og kultursjokk, var informant B veldig tydelig på at det å tjene i IDF var en "amazing experience". Det var i IDF han lærte å kjenne jøder og det jødiske samfunnet for første gang.

"I became knowledgeable about my country. I came from a village and I didn't know a lot of things around me. I only knew to go to school, return, go play football with friends, but i didn't know the jewish people or the jewish religion... I learned a lot of things about this, and now I have a lot of jewish friends. And it makes me more...approachable to other people."

Informant F synes at den første tiden var tøff, men at det gikk fint en stund, når man ble bedre kjent. Allikevel var det enkelte irritasjonsmoment for vedkommende: "But sometimes there was stuff that annoyed me a lot(...)Jews have a lot of kosher and a lot of rules that apply to them, and sometimes I can feel that they are forcing them on others". Litt lengre ut i intervjuet, på spørsmål om hva IDF gjorde for å la ham opprettholde sin drusiske identitet, sa han at drusiske soldater får fri for å feire deres helligdager og høytider. Noen ganger fikk de også kort i den forbindelse, med ønske om en god høytid og takk for tjenesten.

Informant C skilte seg noe ut fra de andre informantene. Han avtjente sine treårige verneplikt fra han var 18 til 21. Da intervjuet ble foretatt, var det knapt ett år siden han avsluttet sin tid i IDF. Offisielt tilhørte han en kampenhet, men var bundet av taushetsplikt: "I was three years in the army. I was officially part of a combat unit, but I was part of a smaller, secret unit there... I am sorry, but I can't tell you about it or the name." Hans erfaringer innenfor integreringstematikken er langt mer positive enn de andres; vedkommende har et hebraisk navn, han fortalte at både faren og bestefaren var yrkesmilitære i IDF, og at han trodde det var derfor han fikk et hebraisk navn - de ønsket å gi ham en del av den jødiskisraelske kulturen, "I guess they wanted to give me something from the Israeli culture and it's easier, the life here, with a hebrew name." Den siste kommentaren kaster lys over informant As beretning om hvordan han opplevde diskriminering ved universitetet på grunn av hans arabiske navn. En annen årsak til at informant Cs overgang fra landsbyen til militæret opplevdes som uproblematisk kom også tydelig frem i intervjuet: I don't think it was that difficult in the

army, maybe in the beginning, but no...(…) My hebrew was perfect, I'm sure it helped, I studied in a jewish school when I was young actually.”

Informant E sa at han ikke opplevde store problemer, men at det i starten var noe utfordrende fordi han ikke kunne hebraisk så godt. Han fortalte at han har hørt om drusere som opplevde rasisme fra jødiske medsoldater, men at han ikke følte på noe slikt. Han la også til: ”I also have a hebrew name, you know”

At språk er makt, er ingen ukjent sak. Informantenes første møte med og opplevelse i IDF, enten det var positivt eller negativt betont, var i stor grad betinget av språk og barrierer for øvrig. Informant A følte også på et utenforskap i forbindelse med nasjonalsangen, en hebraisk sang utelukkende relatert til den jødiske befolkningen. Betydningen av språk i et felleskap eller mellom fellesskap, enten det er i det drusiske samfunnet eller i IDF, er av betydelig vekt. Det vil derfor nå kort drøftes.

5.3.4 Betydningen av språk

Når man snakker om og diskuterer minoriteter og utfordringer knyttet til minoriteter, for denne oppgavens anliggende drusere i Israel, er det vanskelig å komme forbi tanken om ”oss” og ”dem”. Det kom da også til syne i intervjuene med informantene. Et godt bilde på nettopp dette er når informant A beskriver hendelser under tiden i IDF hvor *haTikvah*, nasjonalsangen, må synges og hvis innhold ikke resonnerer hos ham, som ikke-jødiske israeler. *haTikvah* synges på hebraisk, mens drusernes morsmål er arabisk. Også for informant B var språk en utfordring, mens informant C opplevde ikke hæren som sosialt vanskelig ettersom hans hebraisk var ”perfect”.

I *Imagined Communities* viser Benedict Anderson til hvordan hellige språk har spilt en rolle i dannelsen av samfunn, og hvordan hellige språk, latin, hebraisk, arabisk, muliggjorde kristendommen som samfunn, og likeså islam og jødedom.²¹⁸

“But even though the sacred languages made such communities as Christendom imaginable, the actual scope and plausibility of these communities can not be explained by sacred script alone: their readers were, after all, tiny literate reefs on top of vast illiterate oceans. A fuller explanation requires a glance at the relationship between the literati and their societies”²¹⁹

²¹⁸ Benedict Anderson, *Imagined Communities*, s. 14-15

²¹⁹ *ibid.* s.15

Dette utdraget er relevant for materialet som behandles i oppgaven av flere grunner.

For det første, kaster det lys over hvordan religiøse samfunn dannes. I Israel har hebraisk unektelig vært en samlende faktor for å danne *ett* jødisk-israelsk samfunn, bestående av jøder fra vidt forskjellige hjørner av verden. Det er viktig å huske at hebraisk i tusener av år kun eksisterte som religiøst språk, det ble ikke snakket annet i forbindelse med resitering av hellige tekster. Det var først mot slutten av 1800-tallet, etter at sionismen oppstod, at hebraisk ble gjenoppplivet og tatt i bruk som talespråk. Det språket man forbinder med det å være jøde, ikke nødvendigvis jødedommen som religion i seg selv, er *yiddish* - et språk bestående av en miks mellom tysk, russisk og hebraisk, snakket av ashkenazijøder. Men gjennom sionismen og Ben-Yehuda ble hebraisk "født på ny", og i staten Israel er dette det offisielle språket.²²⁰ Hebraisk er derfor nært knyttet sammen med israel og israelsk-jødisk identitet. Mange *haredim* nekter, selv de som bor i Israel, å snakke hebraisk - de snakker fortsatt *yiddish*. Det handler delvis om ønsket om å bevare språket som i sin tid ble snakket i de *shtetlene*, men enkelte er også av den oppfatningen at gammelhebraisk er et hellig språk, og at moderne hebraisk er et "gatespråk".²²¹ Det er innenfor subgrupper av *haredim* at man gjerne finner de største anti-sionistene, ettersom de mener at en jødisk stat ikke kan eksistere uten Messias' komme og at statsopprettelsen i 1948 var uklok i den forstand at man valgte å kalle det "en jødisk stat"²²²

På tross av kritiske røster, også innenfor det jødiske samfunnet, kommer man ikke utenom at jødedommen er en definerende del av israelsk identitet, også i IDF. Dette var et viktig tema i Røisliens doktorgradsavhandling, selv tittelen peker i retning av det - *A Good Jew is in the IDF*", hvor hun intervjuet soldater i en av IDFs bataljoner. Røislien konkluderer med et at "IDF is an institution that is profoundly influenced by Judaism, and where religion consequently serves crucial functions in the IDF"²²³ For informantene mine sitt vedkommende, var hebraisk en faktor som spilte inn på hvordan de ble behandlet, ettersom de erfarte fordommer mot arabisktalende. I Røisliens analyse og konklusjon, argumenterer hun for at religion, jødedom, virker som en "community unifier" i IDF, men dette er for de jødiske soldatene.²²⁴ For de av informantene mine som

²²⁰ David Saiger, "Eliezer Ben-Yehuda and the Making of Modern Hebrew"

²²¹ Aaron Rabinowitz, "For Some ultra-Orthodox There Can Be Only One Language"

²²² Samuel C. Heilman, *Defenders of the Faith: Inside Ultra-Orthodox Jewry*, s.42-43

²²³ Hanne E. Røislien, *A Good Jew is in the IDF*, s.79

²²⁴ *ibid.* s. 80

hadde lite kjennskap til det jødiske samfunnet og det hebraiske språket, opplevdes de første månedene som en stor overgang. Særlig informant B og hans erfaringer fra den første tiden i IDF, bærer vitne om et heller ublidt møte: språkbarrieren og lite kunnskap om andres tradisjoner bidro til en følelse av utenforskap.

I kapittelet "Patriotism and Racism" i *Imagined Communities* skriver Benedict Anderson om betydningen av språk for patriotisme og nasjonsbygging. Språk er med på å skape og bevare samfunn, også moderne. Ingen steder er det så tydelig, skriver Anderson, som når mennesker - totalt ukjente for hverandre - i kor synger nasjonalsanger. "here is in this singing an experience of simultaneity. At precisely such moments, people wholly unknown to each other utter the same verses to the same melody. The image: unisonance"²²⁵ Nasjonalsanger og lignende viser hvilken betydning språk har for nasjonen. "For it shows that from the start the nation was conceived in language, not in blood". Det var i forbindelse med språk, utfordringene for informantene mine først og fremst kom til syne. Informant A fortalte om hvordan nasjonalsangen var en manifestasjon av utenforskap, slik han så det, fordi *haTikvah* er relatert til den jødiske befolkningen. Det er da heller ingen overraskelse at grunnlovsforslag sommeren 2018, som fratok arabisk status som offisielt språk i Israel, vakte sinne blant den drusiske befolkningen (og andre arabisktalende grupper) i landet.

Ett av spørsmålene jeg stilte informantene var "Do you use Arabic or Hebrew or both in your everyday life?" Informant B svarte at "I speak Arabic, and I think it's so important to me to say that I am an Arabic speaker", men han fortalte videre at det hende språkforvirringen slo til. For informant E var all hebraisken i IDF noe som bidro til at han følte seg distansert fra det drusiske samfunnet:

"Every two weeks I went to my home. So I didn't feel disconnected to my family, but maybe I felt a little bit disconnected to my community, the Druze community, because all the time I was with Jewish people. It's all the time Hebrew Hebrew, no one speaks Arabic"

For informant E har de fire årene i IDF's luftforsvar hatt en direkte innvirkning på hvordan han forholder seg til og bruker sitt eget morsmål, det gjorde også slik sitatet ovenfor viser at han mistet kontakt med "the Druze community". Betydningen av språk og hvordan det relateres til identitet og gruppetilhørighet, er ganske tydelig i informantens utsagn:

²²⁵ Benedict Anderson, *Imagined Communities*, s. 144-145

"I don't write Arabic, just Hebrew. Because I study in Hebrew, everything is in Hebrew, everywhere it's Jewish people and Hebrew. But I *speak* Arabic with Arabs and Druze, and Hebrew with Jewish people. It's fifty fifty. It's a little bit difficult for me...sometimes Arab students here ask me why I talk Hebrew, that I should just talk Arabic... But it's difficult... hitragalti התרגלתי [jeg har blitt vant til det] (...)when I'm gonna apply for work, it's good that I speak Hebrew well. But sometimes, like in Facebook, I try to write things in Arabic and(...)I feel that I have forgotten the language, even the basics" (E)

Informant B pekte også på et ganske politisk belastet tema, nemlig hvorvidt hebraisktalende lærer seg arabisk – etter lovforslaget fra sommeren 2018, hvor arabisk ble nedgradert, har dette blitt enda mer omstridt:

"This is a problem, many of us young Druze we have lost our language in a way, we write Hebrew but letters in Arabic, or Arabic with Hebrew letters. I try to keep my language though. Because(...)I love arabic, I am very proud that I speak this language, this rich language, it's one of the most difficult languages in the world. For instance, one word can have 80 synonyms. I'm proud i speak Hebrew too! It's essential to speak Hebrew here, you have to speak it. But it's absurd that the Jewish people don't study Arabic... To better understand other people, you need language..."

At informanten understreker betydningen av språk for å forstå andre mennesker, spiller erfaringene han selv hadde under den første tiden i militæret, hvor hans vonde erfaringer i stor grad var knyttet til språk.

5.3.5 Tiden i IDF – lojalitet

I think the best way to keep ourselves in this country, is to serve in the army

På tross av at den første tiden for enkelte var utfordrende, var informantene (med unntak av G som ikke tjenestegjorde) tydelige på at det var en god erfaring. Ett av spørsmålene som ble stilt i intervjuene, er hva informantene tenker om at drusere er underlagt verneplikt. I intervjuene dukket stadig ordet "loyal" opp. Utsagnet sitert i overskriften stammer fra informant B. Dette var hans umiddelbare respons på spørsmålet som ble stilt. Han kunne videre fortelle at

"the serving in the army, first of all, makes us unique, because we're a minority here, and if we serve, the country they respect us. It's a way to save ourselves. And of course to keep ourselves safe from others attacks"

Informant D kommenterte at hæren er avgjørende for forholdet til den jødiske befolkningen:

"We serve in the army together, it makes our connection strong, it's very visible in the army. I'm not saying that all jews love druze, there's a lot that still mean that if you talk arabic you're arab(...) We have relations with arabs as well, but it's stronger with the jews, because of the army"

Informant D sitt utsagn ovenfor er av stor betydning, slik jeg ser det. Først og fremst trekker han frem den avgjørende rollen IDF spiller for relasjonen og båndet mellom den jødiske og den drusiske befolkningen; her har informanten gått fra å knapt kjenne en eneste jøde til å mene at båndet mellom jøder og drusere er sterkere enn det mellom arabere og drusere, hvis grupper til og med deler morsmål. I tillegg er det verdt og merke seg narrativet om arabere i utsagnet. Han snakker om «øvrige arabere» som en gruppe helt adskilt fra druserne. Dette kommer frem i setningen om at kanskje ikke alle jøder er begeistret for druserne, det finnes fortsatt de som mener at om man snakker arabisk er man araber. I utsagnet ligger det indirekte en mening om at de *ikke* er arabere, på tross av at de snakker arabisk. Man kan dermed trekke den konklusjonen at for denne informanten endret hæren hans forhold til den jødiske befolkningen.

Informant C sine meninger/utsagn var også i samme gate: "It's our religion, it's written that we have to be loyal to the country we live in... We eat here, we live here, so we have to be loyal". Det er i denne forbindelse også relevant å legge til at drusere har ingen ambisjon om å opprette en egen stat for drusere. I en undersøkelse, trukket frem i *Being a Druze*, svarer kun 14% av druserne i Palestina/Israel at de ønsker en egen, selvstendig drusisk stat, mens hele 54% var uttalt i mot.²²⁶

I sammenheng med verneplikten og lojalitetsspørsmål, ble det tydelig at tanken om å beskytte seg selv, samfunnet og rett og slett overleve som minoritetsgruppe stod sterkt. Informant D forklarte problematikken – en problematikk som er tydelig knyttet til hvorvidt man blir oppfattet som araber/palestiner eller ikke. På spørsmålet om hva han

²²⁶ Fuad I. Khuri, *Being a Druze*, s. 243

tenkte om verneplikten for drusere, trakk informant D frem viktigheten av å tjenestegjøre for å skille seg fra den øvrige arabiske befolkningen. Han var også opptatt av hva verneplikten betyr for deres tilstedeværelse og fremtid i den israelske staten:

"It's good, it's really good(...)Because if we don't serve, here in this country they will treat us like any arab here in Israel. There's a lot of Jewish people here in israel that treat us differently because we served in the army, we even do more than most of them, because we very often serve in the combat units. It's good for our continuing here in this country, to serve. It makes us different and special from other arabs."

Følgende utsagn stammer fra intervjuet med informant E. Han, i likhet med flere av de andre, understreket at lojalitet er en verdi de holder høyt. Samtidig kan utsagnet sees i korrespondanse med hvordan drusiske barn læres fra tidlig av, gjennom forsterkning av stereotyper, slik det er vist til tidligere i oppgaven.

"In our tradition and in our religion, we have to save and protect our country. My father teached me, when I was young, that I have to protect my country, because we live here you know."

Han utdypet videre hvor innviklet situasjonen for drusere er, og refererte til et intervju av drusiske soldater som hadde tjenestegjort under den andre Libanonkrigen. De soldatene hadde i intervjuet blitt spurt hvorfor de velger å fortsette, når de må krige mot andre drusere. "and they answered that they protect their homes here in Israel. First they protect their homes, and after that they protect their country. That's how it is, it's our home"

Informant B ble også fortalt helt fra barneårene at det å tjenestegjøre i hæren er viktig: "All of our parents educate our children to serve... Like my father, from I was little he told me 'You must serve in the army, it's our army'".

5.3.6 Tiden etter IDF – ulikhet og frustrasjon

I've heard this a lot of times. Politicians say it every day in TV and media, but its "blablabla". Why brothers in blood? I told you, they have to invest in druze people, after that they can talk!

Innledningsvis i oppgaven, ble det referert til "blodspakten" mellom jøder og drusere. Dette er et narrativ som oppstod i kjølvannet av de turbulente årene rundt statsdannelsen, og det er flere kritiske stemmer i den drusiske befolkningen som utfordrer nettopp dette narrative.

Social TV, en selvstendig og ideell medieorganisasjon, laget en firedelt minidokumentar om drusere i Israel, med en rekke intervjuer. I disse intervjuene kommer det til syne meninger som "jeg er palestiner", "det er ingen motsetning mellom å være druser og araber", "det er rett og slett splitt og hersk".²²⁷ Det er med andre ord også uenigheter blant druserne, ikke alle føler de er en del av det israelske samfunnet, ei heller ønsker de å være det og de føler de har blitt distansert fra deres egentlige, arabiske opphav.²²⁸ Informant B utdypte hva han selv tenkte rundt *brit damim* – blodspakten:

"Some [jødiske] say that Druze are not Arabs, and they call us blood brothers, but many Jews dont know about druze religion, druze belief or the fact that the druze have belonged in this country for a long time..our belonging here is so so deep and important...and how can i say, if they have heard about druze, they have heard about our food you know, the druze pita and they dont know much about our belonging and our service...we have lost a lot of people in our army...some know, some dont know anything about us as a minority in israel..."

Frustrasjonen i utsagnet til informanten er parallelt med det fra en av demonstrantene på Rabin Square, se s.39, i forbindelse med det nye grunnlovsforslaget sommeren 2018; det er en frustrasjon om manglende forståelse for deres tilhørighet i landet, og det offeret det drusiske samfunnet har gitt i tjenestegjøring i IDF. Underveis i intervjuene med de øvrige informanter, kom det også frem at de bærer på misnøye og frustrasjon.

"The druze was here way before, on our lands, and since we are loyal it doesnt feel like... When you fight for a reason and you have faith... But, I will tell you the truth, it doesnt feel like I'm fighting for a druze state, okay. If it was only a druze state, I think that I will be more motivated to fight for it"

²²⁷ Social TV, YouTube, "The Druze"

²²⁸ *ibid.*

Informant A sier her at han kjemper for landet han bor i, fordi han har lært at han skal være lojal. Allikevel er ambivalensen tydelig; tidligere i intervjuet, på spørsmål om hvilke tanker han har gjort seg om at de som arabisktalende er underlagt verneplikt, svarte han: "I tell you what, because we dont have a country and I belive in our faith to be loyal, I dont care".

Misnøyen blant informantene handler i stor grad om forskjellsbehandlingen de opplever, selv etter at de har tjent i hæren. Mye av kritikken er dermed rettet mot den israelske staten og de sosioøkonomiske forskjellene druserne føler på, men også mot det israelske samfunnet generelt, hvor de opplever diskriminering.

Blodspakten er, om ikke skjør, i alle fall et bilde med modifikasjoner:

"I see a lot of facebook posts with jews commenting "this is our druze brothers, we died in the war with them", but after the army... what happened? If you go to a club with your arabic name, will you get entrance? No(...)it's frustrating sometimes because a lot of young druze, we went to the army, and we did this and this, and after the army when we apply for jobs we dont get accepted because we're bascially arabs...beacuse of our names and our language"

Informant A peker her på et misforhold mellom likhet i militæret og likhet etter militæret, dette vil jeg komme tilbake til i det avsluttende kapittelet. Informanten sier han er frustrert, men han sier også at han ikke bryr seg. Han uttrykker frustrasjon over forskjellen mellom jødiske landsbyer og *moshavim* og deres egne, drusiske landsbyer. "We don't get what they got". Han forteller videre at grunnen til at han påstår at han ikke bryr seg, er todelt. For det første "as druze, we are not 100% united against these conditions", og om de var det ville de kanskje kunne påvirket i større grad. For det andre, peker han på hvor delt og splittet Israel er og alltid har vært. Informanten viser til forskjellene og splittelsene innad i det jødiske samfunnet: "(...)the ashkenazis, the mizrahi, the haredim, the morroccan, the yemenites...and the ashkenazim just threw the morroccans down in Beer Sheva²²⁹ and they took Tel Aviv for themselves, you know. It's divided there too."

For informant B og E dreier det seg i likhet med informant A i stor grad om manglende infrastruktur og det de opplever som forfordeling av jødiske landsbyer:

²²⁹ Beer Sheva er en by sør i Israel, i Negevørkenen

"We've waited all these years for something from the country, and they still behave the same towards us. All the young people now, because of the internet and facebook, they know what the country give us and what we give them. I think more and more druze people dont want to serve in the army, because we dont see a reason why we should. Im telling you the truth. Some people might tell you that everything is okay and that we feel happy here..but sure we are happy, but if you ask me what the country does for us, i feel frustrated...and you can see it, youve been to Isifiyah²³⁰, and comapre to Haifa...or or, Yokneam or Zikhron [Zikhron Ya'akov]²³¹ wow...its so nice there and they invest a lot of money, but here, in the druze villages, no. Those villages and towns they have gardens, good streets, and why not invest in us? We are not jewish, thats why" (E)

"I think the authorities here they are not giving us all of our rights, in buildings..we have our own lands and we want to build and expand, were getting a larger population, but the authorities are not giving us the rights to build, we are not getting permissions to build, they dont give us help to develope" (B)

Disse utsagnene og det informantene opplever som diskriminering, er verdt å kommentere ytterligere. Ved Bar-Ilan University er det et prosjekt, ledet av Jonathan Fox, kalt Religion and State.²³² Dette prosjektet har resultert i en gigantisk database med oversikt over religiøs diskriminering i nesten alle verdens land, inkludert Israel. Jeg ba om å få tilsendt tall, og gjerne utdypelse, over religiøs diskriminering av drusere i Israel. Jonathan Fox svarte følgende

"(...)there was no recorded government discrimination against them in any of the categories I examined. In general it is difficult to restrict the religious practices and institutions of the Druze religion because of the nature of the religion itself so the results aren't surprising"

Han la også til at selv om det ikke finnes *dokumentert* religiøs diskriminering, betyr ikke det at det ikke finnes. Fox har sett på diskriminering av religiøs praksis, det vil si frihet til å utøve egen religion. Jeg vil også her legge til at diskriminering som ikke direkte retter seg mot religiøse institusjoner eller lignende, allikevel kan være diskriminering av en religiøs minoritet, i form av sosial og økonomisk diskriminering. Når informantene mine uttrykker oppgitthet over dårlig infrastruktur og mangel på byggetillatelse for drusere, er det neppe uten grunn. Offisielle tall fra Israel viser, om ikke diskriminering, i alle fall en betydelig forskjell hva gjelder sosioøkonomiske vilkår: Siden 1948 har det

²³⁰ Isifiyah er en drusisk landsby oppe på Karmelfjellet, nærmeste store by er Haifa

²³¹ Yokneam og Zikhron er byer/landsbyer i nordre Israel, heller ikke langt fra Haifa

²³² The Religion and State Project

ikke blitt etablert en eneste ny drusisk landsby. Den generelle arbeidsledigheten blant drusere er betydelig høyere enn blant (ikke-ultraortodokse) jøder. Den er allikevel lavere enn blant arabiske kristne og muslimer.²³³ Israelske myndigheter har innført fireårsplaner for å minske forskjellene mellom de arabiske samfunnene og det jødiske i Israel.²³⁴ Informant C var den eneste av informantene som ikke uttalte en tydelig frustrasjon, han var allikevel opprørt i intervjuet og hevet stemmen: "Listen! We have to go to the army, if they give us everything in the world or not, we have to go"

Informantene er frustrerte over den forskjellsbehandlingen de opplever, men den er kun en av informantene, informant G, som også er dypt engasjert i okkupasjonsspørsmål og rettigheter for palestinerne – han engasjerer seg politisk gjennom kunst og samfunnsdebatter. Jeg vil i den sammenheng trekke frem en drusisk debattant, Dalia Halabi. Hun representerer en kritisk stemme blant druserne - hun mener det er umoralsk å stå på barrikadene for *sine* (drusernes) rettigheter, mens en hel befolkning lever under okkupasjon:

" Is it possible to struggle for "half justice" or "partial equality?" Is it possible to struggle for dignity when a whole population is living under occupation? Is it possible to go out to war for the sake of rights and justice when I am denying those very things to an entire people?"

Dette sitatet peker i retning av det siste temaet for drøfting i dette kapittelet, nemlig informantenes forhold til andre arabisktalende.

5.3.7 Informantenes forhold til andre arabere

Et påfallende funn i materialet fra informantene, er hvordan de omtaler andre arabere på. Det er påfallende av flere årsaker. For det første er arabisk deres morsmål. I forrige kapittel ble det redegjort for hvordan språk skaper og bevarer fellesskap, men da var det betydningen av hebraisk som samlende faktor for den jødiske nasjonalstaten og hennes innbyggere det ble lagt vekt på. Dette var av betydning fordi det har bidratt til utfordringer knyttet til språkbarrierer hos informantene. Selv om språk har fungert som samlende faktor for det jødiske samfunnet, er ikke tilfellet nødvendigvis slik for druserne i Israel og øvrige arabisktalende grupper. En av årsakene til det, vil jeg tenke

²³³ Inter Agency Task Force on Israeli Arab Issues, "Druze in Israel"

²³⁴ *ibid.*

dreier seg om religion. Det jødiske samfunnet er både språklig og religiøst sett relativt homogent; drusere og muslimer på sin side deler morsmål, men har en turbulent historie (se kapittel 4.3.3): Dette var noe informant B brakte på bane under intervjuet: "The Muslim communities wanted the Druze people to identify themselves as Muslim, but they didn't so here we have a conflict between the Druze and the Muslim". Informant A pekte også på at forholdet til andre arabiske grupper, også kristne arabere, er problematisk:

"Maybe because of the situation, maybe because we live in Israel, maybe because...I don't know, but Muslims and Druze are not really friends. Christian and Druze, if they live together in the same village, we're okay. But we are not really friends. With Jews we didn't have any problems during our history. If you search in our history, you know we got separated from the Muslims, so they hate us" (A)

Informant C snakket om andre arabisktalende som noe distansert fra drusere ("we" og "them"), han pekte også på at Israel behandler de respektive gruppene deretter: "We speak arabic, but you know...we're druze. Arabs in Israel, Israelis look at them like they're tourists - that they don't belong here..."

Mens majoriteten av informantene i oppgaven er ambivalente, i den forstand at de har både positive og negative erfaringer i Israel og IDF, er den informanten som er uttalt kritisk til den israelske staten også den eneste som *ikke* har tjenestegjort i IDF. Informanten er engasjert i Israel-Palestinakonflikten og er tydelig på at okkupasjonen er hovedårsak til hans engasjement. Jeg mener det kan tolkes dithen at det reflekterer hvordan militæret fungerer som integreringsplattform og er med på å forme én jødisknasjonal identitet. Informant G har gått glipp av de minimum tre årene i IDF som de andre informantene har erfart, og det er nærliggende å tenke at dette har spilt en rolle.

5.3.8 Avsluttende kommentar

Jeg spurte informantene, mot slutten av intervjuene, om de ønsket å legge til noe. Informant A sa da at om det hadde vært arabisk styre, ville han vært lojal mot dem, uten å vise ryggen til det jødiske samfunnet eller ty til vold. Om årsaken til den fredelige tankegangen, sa han "We think like this because we are a small community, we do this to

survive". Her ser man igjen at tanken om å overleve som samfunn, som minoritet, er dypt implementert hos informantene.

"I know that my ancestors was thinking only about surviving(...)But now it's not the same anymore, it's not about surviving in the same way, this country has good security and I dont have to hide my druze side like my ancestors had to. But I still think of surviving, maybe it's an instinct, because we survived during all these ages"

6 Sammenfatning, drøftelse og personlige betraktninger

If you consider anyone who talk Arabic Arab, then I'm an arab. But I am also Israeli, I am born and raised in Israel. And I'm Druze (A)

Både sekundærkilder, andres forskning og eget datamateriale maler et bilde av den drusiske befolkningen i Israel som er alt annet enn ensfarget. Informantene spiller dette bildet; deres identitet er sammensatt, og forholdet til Israel, IDF og andre arabisktalende borgere vil jeg påstå endrer seg på grunn av verneplikten. Dette resulterer i en ambivalens hos informantene.

Jeg vil i dette kapittelet kommentere og drøfte funnene gjort i forbindelse med oppgaven. Dette er gjort med forskningsspørsmålene i tankene. I tillegg vil jeg innlemme noen personlige betraktninger.

En av de viktigste identitetsmarkørene for informantene er tradisjonen rundt endogami, "this keeps me Druze" (A). Av alle temaene som ble brakt opp i intervjuene, var dette noe samtlige av informantene var enige om at de ønsket å overholde. Endogami i seg selv er ikke særlig oppsiktsvekkende i Midtøsten, men drusernes strenge sosial sanksjoner om man viker fra denne tradisjonen, har påvirkning på informantene. Informant D opplyste i den forbindelse at hans familie ville ha brutt all kontakt. Det er da kanskje ikke så uventet at drusiske barn i en undersøkelse om personlige valg og det å adlyde autoriteter, i større grad enn jødiske barn velger å føye seg etter autoritet og foreldrekontroll.²³⁵ Hva informantene har blitt fortalt allerede fra barneårene, er noe de har tatt med seg videre, for eksempel angående verneplikten. "All of our parents educate our children to serve" (B). Informanten sier videre at også hans barn vil bli fortalt det samme: "I belong here, I'm born here, it's in my blood. It's my country, my children must serve here"

²³⁵ Fuad I. Khuri, *Being a Druze*, s.193

Druserne har alltid vært en minoritet i landene de har bodd i, og sammen med det faktum at de har vært utsatt for forfølgelser, kan en forstå hvorfor enkelte peker på *taqiyya* som et konsept knyttet til å overleve gjennom "politisk korrekthet" (se kapittel 5.2.2). Tanken om lojalitet og overlevelse mener jeg kan settes i sammenheng; informantene er opptatt av at deres samfunn skal overleve og knytter det selv opp mot lojalitetsspørsmål. Informant A utdypte:

"If there will be an arab government I will be loyal to this,(...)We druze are peaceful. We think like this because we are a small community, we do this to survive. I know that my ancestors was thinking only about surviving(...)I don't have to hide my Druze side like my ancestors had to. But i still think of surviving, maybe it's an instinct, because we survived during all these ages"

Lojalitet er et tema som går igjen hos informantene, og de forankrer det religiøst. De setter det også i sammenheng med verneplikten. "I believe in our faith to be loyal(...)Here in Israel we are loyal to Israel", fortalte informant A. Informant C og E benyttet seg av samme argumentasjon: "Druze is our religion, we live in Israel, we have to be loyal. We believe this...it's our belief to be loyal to our country" (C). Informant B forklarte at "the serving in the army, first of all, makes us unique, cause we're a minority here, and if we serve the country will respect us. It's a way to save ourselves".

"We have our traditions and our religion, and all Druze here in israel have loyalty to the country, it's so important for us. Because in our tradition and in our religion, we have to save and protect our country. My father taught me, when I was young, that i have to protect my country, because we live here you know" (E)

Jeg vil i denne sammenheng trekke frem et annet sitat av informant E, hvor han forklarte at å forsvare hjemlandet sitt i første rekke handler om å beskytte samfunnet deres, det drusiske samfunnet:

"I will tell you, there are some soldiers, they were in the second Lebanon war and they...I saw a lot interviews in TV, and they asked them 'You are fighting druze people in lebanon, so why are you doing this?', and they answered that they protect their homes here in Israel. First they protect their homes, and after that they protect their country. That's how it is"

Noe av det samme tankegodset kunne man spore hos informant D i utsagnet "When you're a fighter, you know that you're protecting your family, your friends, your village,

so when I went to war I remembered that". Selv om druserne blir ansett som lojale og "blodsbrødre" av den jødiske befolkningen, er det først og fremst tanken på beskyttelse og overlevelse for det drusiske samfunnet som minoritet som synes å være hovedmotivasjon for informantene:

"Army service is important to integrate, we druze are from a closed society, far from the centre, so if they want to influence and to keep themselves as minority and integrate to the jewish society, we must serve in the army, to know our army system, to know about the authorities, the system...if we go out of our village, we develop ourselves, in the language, in the culture, and also when we meet others we learn about ourselves, that we are different and we need to keep this as well, to keep the druze"

Utsagnet her fra informant B viser ikke bare til den kollektive tankegangen om å overleve, men peker også det faktum at det er i møtet med andre en blir bevisst sine særegenheter. Dette kan være en medforklarende årsak til hvorfor informantene svarte tydelig ja på spørsmål om de klarte å bevare sin drusiske identitet i IDF. Informant D understrekte: "No, this army...it made me stronger, it made me feel even more druze. Cause the faith, my identity was burning inside me. It became stronger". Det er med andre ord ikke grunnlag nok ut fra eget datamateriale å trekke en konklusjon om at deres drusiske identitet svekkes av å tjenestegjøre i IDF. Riktignok la informant E, i likhet med B, til hvor problematisk det var å kjempe mot andre drusere, og E trakk en linje mellom dette og identitetsspørsmål: "I'm a Druze person and I go to fight in Lebanon and I have to kill a Druze Lebanese. It's hard. Somehow we lose part of our identity. But, I told you, the most important thing is to protect our country". Konklusjonen var allikevel at det å forsvare landet, var viktigst.

Kombinasjonen av det konfliktfylte forholdet mellom drusere og andre arabere, sammen med kampanjen fra den israelske statens side om å behandle drusere som en separat etnoreligiøs gruppe (se kapittel 4.3.3), har distansert druserne fra sine arabiske naboer. Det bør her nevnes at insentivet fra den israelske staten om å anse drusere som en egen etnoreligiøs gruppe, ble foreslått – riktignok i en mindre skala – av den drusiske religiøse ledelsen selv i 1930. De ønsket i 1930 å bli representert som selvstendig gruppe i det lovgivende rådet og distansere seg fra den sunnimuslimske makteliten (se kapittel 4.3.3). På grunn av verneplikten blir forholdet ytterligere problematisk: "(...)the arabs consider us like betrayers". Jeg vil igjen legge til at den eneste av informantene som er opptatt av rettigheter for palestinere i Israel og er uttalt kritisk til den israelske

statens politikk mot arabiske borgere, også er den eneste som *ikke* har avtjent verneplikt. Selv om det i beste fall er kvalifisert gjetting, kan det være en årsakssammenheng.

For informantenes vedkommende, representerer tiden i IDF også et skille i hvordan de forholder seg til den jødiske befolkningen. Tiden før IDF preget av reell segresjon fra det jødisk-israelske samfunnet, slik det ble vist til i delkapittel 5.3.1 om landsbyliv, oppvekst og skolegang. Overgangen fra den drusiske livet i fjellandsbyene og til IDF, ble dermed stor for flere av informantene. Den første tiden i IDF var for informant A, B, D, E og F preget av språkbarrierer og de opplevde det vi gjerne kan kalle en kulturkræsj. Informant B sitt første møte med militæret, var et heller ublidt ett. Han ble utsatt for tidvis ufine kommentarer og opplevde rasisme på grunn av hans arabiske bakgrunn. Allikevel beskrev informantene tiden i IDF som "amazing" (B), og at "we were all soldiers" (D). Dette underbygger beskrivelsen Ori Goldberg gjør, i *Military Chaplancy in an Era of Religious Pluralism*, av IDF som en smeltedigel, og det Hanne Eggen Røislien trekker frem i sin doktorgradsavhandling om hvordan IDF hvert år absorberer og former soldater fra alle kanter av landet. Utsagnet fra informant D om "we were all soldiers" underbygger ideen om soldatfelleskap. Jeg vil i den forbindelse trekke frem artikkelen *The Ties That Bind Us: Ritual, Fusion, and Identification*. Her vises det til at dyforiske ritualer og hendelser, for eksempel kampsituasjoner i hæren, er med på å styrke båndet mellom individet og gruppen. Artikkelen viser til forskning på hvordan vonde soldaterfaringer i for eksempel revolusjonsbrigader i Libya gjorde at individene sterkere identifiserte seg med brigaden. Tilsvarende funn var gjort med amerikanske soldater fra Vietnamkrigen – de soldatene som hadde vært vitne til at medsoldater ble drept eller skadet, følte sterkere tilknytning til identiteten "Vietnam veteran".²³⁶ Jeg trekker frem dette i denne sammenhengen fordi informantene innehar et narrativ om "our country" og "our army".

²³⁶ Harvey Whitehouse and Jonathan A. Lanman, *The Ties That Bind Us: Ritual, Fusion, and Identification*, s.677

7 En kortfattet konklusjon

Dette prosjektet har hatt en kvalitativ tilnærming og gjennom semistrukturerte intervjuer med sju informanter har jeg fått et innblikk i hvordan det oppleves å være druser i Israel i dag. Resultatet av prosjektet er denne masteroppgaven, og den har tatt utgangspunkt i problemstillingen **Hvordan opplever informantene det å være drusere i Israel og den israelske hæren?**

Funnene, drøftet og analysert i de to foregående kapitlene, peker i retning av at informantene først og fremst er opptatt av at det drusiske samfunnet skal overleve som minoritet. For at dette skal kunne skje, lar de seg relativt villig integrere i det jødisk-israelske storsamfunnet og hæren. Det har derfor vært religionsvitenskapelig spennende og relevant å se hvordan informantene balanserer egen identitet. Til tross for at druserne har avtjent verneplikt siden 1956, opplever ikke informantene at det blir verdsatt. De uttrykker i intervjuene frustrasjon over manglende økonomiske bevilgninger til drusiske landsbyer og infrastruktur og at de ikke får godkjent byggetillatelse. Informant A og B har i tillegg opplevd å få kommentarer eller dårlig behandling på bakgrunn av deres arabiske navn og språk. Frustrasjonen de opplever, her kan man også trekke en parallell til demonstrantene fra Rabin Square sommeren 2018 og deres utsagn (se slutten av kapittel 4.3.3), peker i retning av at datamaterialet bekrefter min innledende hypotese – at det er et misforhold med tanke på likhet i tiden under og utenfor militæret.

Litteraturliste

- Aboultaif, Eduardo Wassim, "Druze Politics in Israel: Challenging the Myth of 'Druze-Zionist Covenant'". *Journal of Muslim Minority Affairs*, vol.35, issue 4 (2015). <https://www-tandfonline-com.ezproxy.uio.no/doi/full/10.1080/13602004.2015.1039810>
- Abu-Izzedin, Nejla M. *The Druzes : A New Study of Their History, Faith and Society*. 2nd Impr. with Corr. ed. Leiden: Brill, 1993.
- Adwan, Adi, *Arabani*, 2013
- Al Jazeera, "Will the Druze community remain loyal to the state of Israel?". *Al Jazeera*. Hentet 21.02.2019. <https://www.aljazeera.com/programmes/insidestory/2018/08/druze-community-remain-loyal-state-israel-180805191721901.html>
- Anderson, Benedict, *Imagined Communities*. London, UK: Verso, 2006
- Arens, Moshe, "Golan Druze Are Settling down to the Reality of Staying in Israel". *Haaretz*. Hentet 27.09.2018. <https://www.haaretz.com/opinion/.premium-good-news-from-the-golan-heights-1.5423080>
- Aridi, Dr. Naim. "Focus on Israel- The Druze in Israel." Israel Ministry of Foreign Affairs. Hentet 20.05.2019 <https://mfa.gov.il/MFA/MFA-Archive/2002/Pages/Focus%20on%20Israel-%20The%20Druze%20in%20Israel.aspx>
- Asad, Talal, "Anthropological Conceptions of Religion: Reflections on Geertz", *Man*, New Series, Vol. 18, No. 2 (Jun., 1983), pp. 237-259 (23 pages). https://www.jstor.org/stable/2801433?seq=2#metadata_info_tab_contents
- Bennett, Anne. "Reincarnation, Sect Unity and Identity among the Druze." *Ethnology* Vol 45, nr.2 (2006): 88-104. <https://www.jstor.org/stable/4617568>
- Berg Bentzrød, Sveinung. "Offiser vil fase ut prestene." *Aftenposten*. DATO. <https://www.aftenposten.no/norge/i/Q6beq/Offiser-vil-fase-ut-prestene----Religion-splitter-Forsvaret>

- Bessonov, Anja. "Dating Druze: The struggle to find love in a dwindling diaspora." *CBC News*. 07.05.2019. <https://www.cbc.ca/news/canada/druze-dating-diaspora-toronto-exclusion-1.4904888>
- Blum, Brian, "This Normal Life: Wedding in Cyprus – the modern Zionist irony". *The Jerusalem Post*. Hentet 19.04.2018. <https://www.jpost.com/Opinion/This-Normal-Life-Wedding-in-Cyprus-the-modern-Zionist-irony-473569>
- Britannica, s.v. "uqqāl." 30.05.2019. <https://www.britannica.com/topic/uqqal>
- Dana, Nissim, "Druze Identity, Religion – Tradition and Apostasy". <http://app.shaanan.ac.il/shnaton/15/14.pdf>
- Daoud, David. "New Book Details, Pays Tribute to IDF's Druze Soldiers." *The Algemeiner*. 04.06.2018. <https://www.algemeiner.com/2015/09/24/a-new-book-details-pays-tribute-to-idfs-druze-soldiers/>
- Elkamel, Sara. "Caliph of Cairo: The rule and mysterious disappearance of Al-Hakim bi-Amr Allah." *Egypt Independent*. 01.05.2019. <https://www.egyptindependent.com/caliph-cairo-rule-and-mysterious-disappearance-al-hakim-bi-amr-allah/>
- Firro, Kais M., "Druze maqāmāt (Shrines) in Israel: From Ancient to Newly-Invented Tradition", *British Journal of Middle Eastern Studies* Vol. 32, No. 2 (Nov., 2005), pp. 217-239 (23 pages). https://www.jstor.org/stable/30037693?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Firro, Kais M., *A History of the Druzes*. Leiden, Nederland: Brill, 1992
- Firro, Kais M., *The Druzes in the Jewish State: A Brief History*. Leiden, Nederland: Brill, 1999
- FN-Sambandet, "Palestina." Hentet 01.05.2019 <https://www.fn.no/Konflikter/Palestina>
- Gibson, Eetta Prince. "Druze in the Golan Heights have long been 'on the fence' between Syria and Israel. Syria's civil war has changed things." *PRI*. Hentet 02.01.2019 <https://www.pri.org/stories/2017-11-16/druze-golan-heights-have-long-been-fence-between-syria-and-israel-syrias-civil>

- Goldberg, Ori " Rabbis as Community Builders" [red. Torkel Brekke & Vladimir Tikhonov], *Military Chaplancy in an Era of Religious Pluralism*. New Delhi, India: Oxford University Press, 2017
- Gurion, David Ben, "Proclamation of Independence." Knesset. Hentet 19.05.2019 https://www.knesset.gov.il/docs/eng/megilat_eng.htm
- Heilman, Samuel C. & Menachem Friedman [red. Marty & Appleby], "Religious Fundamentalism and Religious Jews: The Case of the Haredim", *The Fundamentalism Project: Fundamentalisms Observed*. Chicago, USA: The university of Chicago Press., 1991"
- Heilman, Samuel C., *Defenders of the Faith: Inside Ultra-Orthodox Jewry*. Berkley og Los Angeles, California, USA: University of California press, 1992
- Hurwitz, Elijah og Chole Coleman. "The Druze of Israel look toward the coming election of change." *The Washington Post*. Hentet 31.05.2019. https://www.washingtonpost.com/photography/2019/04/08/druze-israel-look-towards-upcoming-election-change/?noredirect=on&utm_term=.1c50f877044e
- IDF, "IDF mission." Hentet 30.02.2019. <https://www.idf.il/en/who-we-are/>
- IDF, "1948 War of Independence". Hentet 28.05.2019. <https://www.idf.il/en/minisites/wars-and-operations/1948-war-of-independence/>
- IDF, "Who We Are". Hentet 01.06.2019. <https://www.idf.il/en/who-we-are/>
- Inter Agency Task Force on Israeli Arab Issues, "Druze in Israel". Hentet 02.05.2018. <https://www.iataskforce.org/sites/default/files/resource/resource-1558.pdf>
- Israel Ministry of Foreign Affairs, "Education: Primary and Secondary". Hentet 07.07.2018. <https://mfa.gov.il/MFA/AboutIsrael/Education/Pages/EDUCATION-%20Primary%20and%20Secondary.aspx>
- Kachtan, Dana. "The Construction of Ethnic Identity in the Military- From the Bottom Up." *Israel Studies*. VOL 17, nr.3 (2012): 150-175. Hentet 03.12.2018 <https://www.jstor.org/stable/10.2979/israelstudies.17.3.150>

- Kamir, Dr. Orit, "Honor and Dignity Cultures: the Case of *kavod* and *kvod ha-adam* in Israeli Society and Law", Dr. Orit Kamir, Hebrew University, Jerusalem, 1999
- Kassem, Lina. "The Construction of Druze Ethnicity: Druze in Israel Between State Policy and Palestinian Arab Nationalism." Ph.D avhandling. University of Cincinnati. 2005.
- Khuri, Fuad I., *Being a Druze*. London, UK: Druze Heritage Foundation, 2004
- Khuri, Fuad I. [red. Kamal Salibi], "Aspects of Druze Social Structure: "There are No Free-Floating Druze"", *The Druze - Realities & Perceptions*. London, UK: Druze Heritage Foundation, 2005
- Klomek, A. Brunstein, O. Nakash, N. Goldberger, Z. Haklai, N. Geraisy, U. Yatzkar, A. Birna, I. Levav, "Completed suicide and suicide attempts in the Arab population in Israel", abstract, *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* June 2016, Volume 51, Issue 6, pp 869–876.
<https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs00127-016-1219-2>
- Knesset, "Basic Law: Israel - The Nation State of the Jewish People".
<https://knesset.gov.il/laws/special/eng/BasicLawNationState.pdf>
- Knesset, "The Constitution of Israel". Hentet 21.04.2019.
<https://knesset.gov.il/constitution/ConstMJewishState.htm>
- Library of Congress, "Introduction to Israel's Legal System". Hentet 02.02.2018.
<https://www.loc.gov/law/help/legal-research-guide/israel.php>
- Liebermann, Oren og Amir Tal. "Led by Druze, thousands protest Israel's nation-state law." *CNN*. 07.08.2018.
<https://edition.cnn.com/2018/08/05/middleeast/israel-druze-protest/index.html>
- Liverød, Sondre Risholm. "Psykisk forsvar i hverdagen." *Webpsykologen*. 01.05.2019. <https://www.webpsykologen.no/artikler/psykisk-forsvar-i-hverdagen/>
- Mackie, Kyle S. "An Experiment in Democracy: Torn Between Syria and Israel, Golan Druze Divided Over First Election." *Haaretz*. Hentet 03.04.2019
<https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-torn-between-syria-and-israel-golan-druze-divided-over-first-election-1.6459572>

- Makarem, Sami Nasib, *The Druze Faith*. Delmar, NY, USA: Caravan Books, 1974
- McGuire, Meredith B. *Religion : The Social Context*. 5.utg. Belmont, California: Wadsworth, 2002.
- Nofal, Aziza. "Why more and more Israeli Druze prefer prison to military service." *Al Monitor*. 14.09.2017. <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/05/israel-druze-reject-military-service.html>
- NTB, "Titalls tusen israelere protesterer mot omstridt lov." *NRK*. Hentet 21.05.2019. <https://www.nrk.no/urix/titalls-tusen-israelere-protesterer-mot-omstridt-lov-1.14153416>
- Pew Research Center, "3. Identity." 02.01.2019. <https://www.pewforum.org/2016/03/08/identity/>
- Pew Research Center, "Chapter 5: Boundaries of Religious Identity." 01.12.2018. <https://www.pewforum.org/2012/08/09/the-worlds-muslims-unity-and-diversity-5-religious-identity/>
- Rabinowitz, Aaron, "For Some ultra-Orthodox There Can Be Only One Language". *Haaretz*. Hentet 09.03.2018. <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium.MAGAZINE-for-some-ultra-orthodox-there-can-be-only-one-language-1.5452371>
- Radwan, Chad Kassem. *The Sweet Burden: Constructing and Contesting Druze Heritage and Identity in Lebanon*. Ph.D. avhandling. University of South Florida. 2016.
- Rasgon, Adam. "Druze revolt: Why a tiny, loyal communitiy is so infuriated by nation-state law." *Times of Israel*. 01.09.2018. <https://www.timesofisrael.com/druze-revolt-why-a-tiny-loyal-community-is-so-infuriated-by-nation-state-law/>
- Ravitzky, Dr. Aviezer, "Ultra-Orthodox & Anti-Zionist". Hentet 07.05.2019. <https://www.myjewishlearning.com/article/ultra-orthodox-anti-zionist/>
- Repstad, Pål. *Mellom nærhet og distanse*. Oslo: Universitetsforlaget, 2007.
- Røislien, Hanne E. *A Good Jew is in the IDF*. Ph.D. avhandling. Norwegian University of Science and Technology. 2010.
- Rubin, Herbert J. og Irene S. Rubin. *Qualitative Interviewing - The Art of Hearing Data* (2.utg). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2005.

- Sæverieid, Harald Berg og Harald Henden. "VG på Golanhøydene- Ville foretrekke at byen og huset mitt fremdeles lå i Syria." *VG*. Hentet 30.05.2019
https://www.vg.no/nyheter/utenriks/i/BRM64l/vg-paa-golanhoeydene-ville-foretrekke-at-byen-og-huset-mitt-fremdeles-laa-i-syria?utm_source=vgfront&utm_content=row-28
- Saiger, David, "Eliezer Ben-Yehuda and the Making of Modern Hebrew". Hentet 30.05.2019. <https://www.myjewishlearning.com/article/eliezer-ben-yehuda/>
- Schultz, Rachael Gelfman. "Civil marriage in Israel." My Jewish Learning. 13.04.2019. <https://www.myjewishlearning.com/article/civil-marriage-in-israel/>
- Schultz, Rachael Gelfman. "Druze in Israel: Insiders and outsiders." My Jewish Learning. 19.01.2019. <https://www.myjewishlearning.com/article/druze-in-israel/>
- Schulze, Kirsten E., *The Arab-Israeli Conflict*. 2. utgave. New York, USA: Routledge, 2008
- Social TV, YouTube, "The Druze".
 - Del 1: <https://www.youtube.com/watch?v=kJqGJ9rGHwk&t=19s>
 - Del 2: <https://www.youtube.com/watch?v=t0bMKn9WONg&t=13s>
 - Del 3: <https://www.youtube.com/watch?v=ExwvFmRwebQ>
 - Del 4: https://www.youtube.com/watch?v=2ucYv_KeT_E&t=233s
- Somer, Eli, Carmit Klein-Sela, and Keren Or-Chen. "Beliefs in Reincarnation and the Power of Fate and Their Association With Emotional Outcomes Among Bereaved Parents of Fallen Soldiers." *Journal of Loss and Trauma* 16, no. 5 (2011): 459-75.
- The Religion and State Project, <http://www.religionandstate.org/>
- Theodorou, Angelina E., "5 facts about Israeli Druze, a unique religious and ethnic group." Pew Research Center. 15.03.2018. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/03/21/5-facts-about-israeli-druze-a-unique-religious-and-ethnic-group/>
- Trump, Donald J. " Proclamation on Recognizing the Golan Heights as Part of the State of Israel." U.S. Embassy in Israel (blogg). DATO.

<https://il.usembassy.gov/proclamation-on-recognizing-the-golan-heights-as-part-of-the-state-of-israel/>

- Jewish Virtual Library, "The Haganah". Hentet 27.11.2018.
<https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-haganah>
- Vogt, Kari. "Shahada." *Store Norske Leksikon*. 01.02.2019. <https://snl.no/shahada>
- Whitehouse, H., & Lanman, J. A. (2014). "The Ties That Bind Us: Ritual, Fusion, and Identification". *Current Anthropology*, 55(6), 674-695.
https://pure.qub.ac.uk/ws/files/14761610/the_ties_that_bind_us.pdf
- Zicherman, Haim. "The IDF and the Ultra-Orthodox." The Israel Democracy Institute. Hentet 20.03.2019 <https://en.idi.org.il/articles/6513>

Vedlegg – intervjuguide

Fakta

- Alder
- Hjemsted
- Yrke/utdanning

Identitet

- What will it say to be Druze for you?
- Do you consider yourself Arab or Israeli?
- Can you elaborate?
- What can you tell me about your Druze heritage?
- Is your Druze heritage important to you?

Religion

- Can you tell me about your relationship to your faith?
- Do you believe in God?
- Do you keep any traditions?
- Did your faith at any point help you throughout the army service? If so, how?
- Where do you draw the line between who is considered religious and who is not?

IDF

- Can you tell me about your duties in the army? Like your over all army experience – how many years did you serve, what kind of unit etc.?
- Did you feel that you could preserve your Druze identity during the army service?
- Did you feel included in the IDF?
- Do you feel like you lost your connection to the Druze identity while you were in the army?
- Did IDF do anything to ensure you could keep your religious traditions?
- What do you think about the mandatory conscription for Druze?

- What do you think about the fact that Druze is the only Arabic speaking group who is under mandatory conscription?
- What do you think about being a minority in the IDF and the fact that it is a Jewish state?
- How did your family feel about your military service?

Forholdet til andre grupper

- What are your thoughts on fighting against other Arabic speakers?
 - Can you tell me about the *brit damim* (blodspakten)?
 - Do you use Arabic or Hebrew or both in your everyday life?
 - What is your thought on a hypothetically two-state solution?
-
- Is there anything, for the record, you want to tell that i have not asked?